

BOK OG BIBLIOTEK

ET FAGBLAD OM BIBLIOTEKSEKTOREN – Nr. 3/2014

Nyhet!

UTVID ÅPNINGSTIDEN MED DØGNBIBLIOTEKET

Bibliotek-Systemer har introdusert «døgnbiblioteket», et system hvor biblioteket kan være åpent selv om det er ubetjent. Døgnbiblioteket tilbyr selvbetjening og utvidede åpningstider for brukerne av biblioteket.

Systemet er et attraktivt supplement til eksisterende løsning som gir muligheter til lengre åpningstider, flere besøkende og bedre utnyttelse av bibliotekets fasiliteter. Et utvidet bibliotektilbud oppleves svært positivt og tidsriktig av lånerne. Nasjonale og lokale lånekort gir adgang til tilbudet.

«Det åpne bibliotek», Larvik biblioteks avdeling i Stavern, har installert denne løsningen. De har åpent alle dager fra 06.00 til 22.00, til glede for sommergjester, studenter og befolkningen forøvrig som nå kan besøke biblioteket og låne bøker når det passer dem.

Les mer om løsningen på bibsyst.no

1

2

3

4

5

- 1 Sett inn ditt lånekort og tast pinkode
- 2 Systemet registrerer og tar bilde når du går inn
- 3 Finn bøkene du vil låne i hyllene
- 4 Gå til selvbetjeningsenhet for «lån», «levering» og «mine sider»
- 5 Bruk lånekortet og lån det du ønsker på selvbetjeningsenheten

BIBLIOTEK[®]
SYSTEMER A.S

bibsyst.no
e-post: firmapost@bibsyst.no

INNHold

BOK og BIBLIOTEK

Nr. 3/2014 – Årgang 81

Bok og Bibliotek er et redaksjonelt uavhengig tidsskrift og redigeres i samsvar med Redaktørplakaten og Vær Varsom-plakaten. Debattinnlegg og innkjøpte artikler uttrykkes ikke nødvendigvis Bok og Biblioteks mening. Antall utgivelser: 6 per år.

I REDAKSJONEN

Odd Letnes, ansvarlig redaktør
odd.letnes@bokogbibliotek.no

POSTADRESSE

Postboks 4 St. Olavs plass, 0130 Oslo
Telefon: 41 33 77 86
www.bokogbibliotek.no

UTGIVER

ABM-Media AS
Postboks 4 St. Olavs plass, 0130 Oslo

Frist for red. stoff		Ferdigtrykt
Nr. 1	23.01.	13.02.
Nr. 2	05.03.	31.03.
Nr. 3	20.05.	10.06.
Nr. 4	19.08.	09.09.
Nr. 5	15.10.	05.11.
Nr. 6	13.11.	04.12.

ABONNEMENT

DB Partner as
Postboks 163, 1319 Bekkestua
bob@dbpartner.no
Tlf 67 11 38 08

Forside, hovedbilde: Pål Dybwik

Gratisk produksjon: Arena Media AS

ISSN 0006-5811

ANNONSER

Lars-Kristian Berg
Telefon 930 03 338
lakris@lakrismedia.no

ANNONSEPRISER

Omslagssider	kr. 7 900,-
Baksiden	kr. 8 900,-
Dobbelside	kr. 9 900,-
Helside	kr. 6 900,-
1/2 side	kr. 4 900,-
1/4 side	kr. 3 900,-

Hovedsaken

DET SOSIALE BIBLIOTEKET. Folkebiblioteket blir tradisjonelt sett på som en institusjon i kultursektoren. I tider hvor kulturbudsjettene stadig krymper, er det kanskje vel så fruktbart å fokusere på bibliotekets sosiale potensial. 10

Bibliotekutvikling

HAMAR. Ny storstue.	8
DANMARK. Åpent i Ålborg.	16
NY NBF-LEDER. Trives i stormen.	22
OPPLÆRING i data og språk.	26
TENÅRINGER får ny bibliotekavdeling.	28
OPPLEVELSESBIBLIOTEK i Stavanger.	30
NSD. Viktig formidler av forskningsdata.	32
ÅPNE DATA – vitenskapens framtid.	33
MOOC – nyskapning på vei til Norge.	34-35

Bøker og lesing

HVA LESER DU NÅ, Mariann Schjeide?	25
TEGNERIER OG FILM. Outsiderne oppvekst.	42
FORFATTERPORRETET. Gine Cornelia Pedersen.	44
LESEOPPLEVING. Dustefjerten.	50
SPRÅK. Ordboka som fikk Brageprisen.	52
LITTERÆR KVALITET. Forlagene viktigere enn noen gang.	56
FORENINGEN !les. Hat trick på Åråsen.	58
BELØNNING. Les for barna!	60
LYRIKK. Astrid Hjertenæs Andersen.	62

Meninger og kommentarer

REDAKSJONELT. Revolusjon i Nasjonalbiblioteket?	5
PROFESSOR'N. På tide at Norge tar igjen etterslepet i biblioteksatsingen. Av Ragnar Audunson.	54
KULTURLØFTET. Fridomsreform eller kulturbloff? Av Georg Arnestad. . .	56
NASJONALT. Ja til et nasjonalt digitalt mediebudsjett. Av Lars Egeland .	40

Tilbakeblikk

TIDLIG PR. Klipp fra Bok og Bibliotek 1954.	67
--	----

Bli oppdatert! Bli inspirert!

www.bokogbibliotek.no

TRIVES I STORMEN

NORSKE ORD OG DERES
MANGE SLEKTNINGER

KRAFTEN MÅ UT

BOK OG BIBLIOTEK

ET FAGBLAD OM BIBLIOTEKSEKTOREN – Nr. 3/2014

Bok og Bib

Nr. 1, 2013

ÅRET
BIBLIOT
PROSJE
2012

Bok og

Nr. 6, 2012

bliotek

vi klar for det?

iotek

En fornyende blogg

Lyriske bekjennelser

Kompetanse 2015

Kreativ bruk av hyller

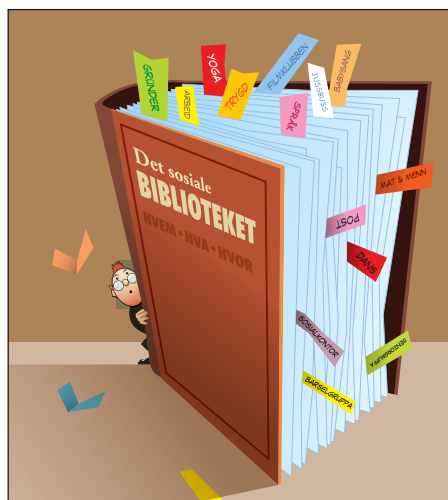
Portrettet: Marte Lindstrøm

Hansen og «Nirvanas bolder»

«Big» som utgangspunkt for formidling

Litteraturhuset belgen nær Fredrikstad

LEDER

Biblioteket har et uforløst sosialt potensial

Debatten om bibliotekets framtid går i Norge og Danmark, og i andre deler av verden. I Norge har vi flere parallelle trender. Én av dem handler om læring, hvor biblioteket først og fremst ses på som en pedagogisk ressurs. En konsekvens av dette er at flere bibliotek innen FoU-sektoren for noen år siden døpte seg om til *læringsentre*.

En annen mulighet som for tida er særlig aktuell, er å gjøre bibliotekene til *litteraturhusbibliotek*, med hjemmel i den reviderte bibliotekloven som understreker at bibliotekene skal være "en offentlig arena for debatt".

En tredje vei er å legge vekt på biblioteket som et *sosialt sted*, som i det norske forskningsprosjektet PLACE kalles et lav-intensivt møtested.

Den danske bibliotekforskeren Kristian Nagel Delica ved Roskilde Universitet, spør i sin doktorgradsavhandling om det man i Danmark kaller *bibliotekbaserte medborgersentre* kan være en fjerde vei for framtidens bibliotek.

Vi har snakket med Delica om bibliotekets sosiale muligheter (s. 10).

Revolusjon i Nasjonalbiblioteket?

Regjeringen utpekte fredag 23. mai Aslak Sira Myhre som Norges nye Nasjonalbibliotekar. Det tok ikke lang tid før gratulasjonene kom fra biblioteksektoren: Spenstig og særdeles spennende, et flott valg, Aslak vil sikkert tilføre nye tanker og ideer som bransjen trenger, stilig statsrådbeslutning – var blant lovordene vi kunne lese på Biblioteknorge-lista.

Vi vet at Aslak Sira Myhre er dypt engasjert i bøker, lesing og bibliotek. Som tidligere leder for Foreningen !les har han også praktisk erfaring med å arbeide for økt leseferdighet og økt interesse for litteratur blant barn og unge. Dette borger godt for folkebibliotekene omkring i landet.

Vi vet også at han kommer *utenfra*. Regjeringens beslutning føyer seg inn i en ledelsesfilosofi der faglig bakgrunn ikke så viktig. Vi har de siste årene opplevd det samme i for eksempel Kulturrådet, Riksantikvaren og Deichmanske bibliotek i Oslo, som alle har fått en "dark horse" til leder. Om denne trenden er god eller dårlig for bibliotekene, er det for tidlig å si.

Forventningene til Nasjonalbiblioteket er store. Norsk bibliotekforenings leder, Mariann Schjeide, sier i denne utgaven av Bok og Bibliotek (intervjuet skjedde før ansettelsen av Sira Myhre):

"Nasjonalbiblioteket må nå bli seg sitt ansvar som en nasjonal utviklingsaktør bevisst. Jeg håper derfor at den nye direktøren makter å gjøre Nasjonalbiblioteket både til et godt operativt bibliotek med ansvar for nasjonens hukommelse, og samtidig være en nasjonal utviklingsaktør. Etter mitt syn har det skortet på det siste."

Jeg slutter meg til gratulantene. Aslak Sira Myhre blir en profilert og spennende Nasjonalbibliotekar! Det blir interessant å følge ham og Nasjonalbiblioteket i årene som kommer.

Odd Letnes

odd.letnes@bokogbibliotek.no

Deanu Girjerájus /Tana bibliotek Årets bibliotek i Finnmark

Finnmark fylkesbibliotek har kåret Deanu Girjerájus /Tana bibliotek til Årets bibliotek i Finnmark. Årsaken er ikke minst at biblioteket går nye veier og tenker utradisjonelt. Med et lite personale og knappe økonomiske ressurser driver det utadrettet og framtidsrettet. Det setter i gang prosjekter og nye tiltak for ulike aldersgrupper og forankrer dem i lokalmiljøet, heter det i begrunnelsen fra fylkesbiblioteket.

Fylkesbiblioteket peker særlig på prosjektet «De unges bokskaperkunst», et verksted for kreativ skriveing, illustrasjon og bokdesign, for elever på ungdomstrinnet. Biblioteket har også hatt et konsept med oppsøkende lokale forfatterbesøk i vanlige hjem i flere bygdelag, med musikkinnslag og servering. ■

Biblioteksjef Ragnhild Måso ved Deanu Girjerájus/Tana bibliotek og fylkesbiblioteksjef Stine Quigstad Jensen.

Foreslår nytt kulturkvartal i Steinkjer

Rådmannen i Steinkjer foreslår å flytte all kulturaktivitet til et nytt kulturkvartal ved torget i byen. Prosjektet har en total kostnadsramme på 202 millioner kroner, inkludert tomte kjøp og nybygg. Hvis politikernes vedtar forslaget ser administrasjonen for seg en utbygging i tre etapper over flere år, skriver Trønder-Avisa.

Kvartalet skal inneholde både kunstsenter, bibliotek, litteraturhus, fire kinosaler, Senter for gjenreisningsarkitektur, midtnorsk senter for folkemusikk og folkedans, restaurant og kunnskaps- og kulturbasert næring. Under kvartalet blir det parkeringskjeller, magasin og kunstillaboratorium. ■

Nattlig drama på Tromsø bibliotek

Tolv skuespillere skulle natt til 1. mai lese forfatteren Johan Harstads tekst *OSV* på Tromsø bibliotek. Opplesningen begynte klokka ti om kvelden, og varte til utpå morgensiden. Madrasser til publikum var spredt rundt i lokalet og midtveis i opplesningen ble det laget grønnsaksuppe, opplyser Nordlys.

Manuset var på 800 sider og tok utgangspunkt i forskjellige mindre lystelige deler av verdenshistorien. Spørsmålet som ble stilt, var hvorfor folkemord, krig og ondskap skjer gang på gang, noe som også var forklaringen på hvorfor stykket het «osv». ■

Unge i Sør-Trøndelag leser mindre

Tall for 2013 viser at færre enn tidligere låner bøker ved bibliotekene i Sør-Trøndelag. Størst er nedgangen blant barn og unge under 15 år. I gjennomsnitt lånte de yngste 14 bøker. Dette er en nedgang på 20 prosent fra året før, skriver Adresseavisen.

Blant voksne er utlånet gått ned med fem prosent. Hildegunn Hestnes, fylkesbiblioteksjef i Sør-Trøndelag, mener at mindre penger til bibliotekene kan være en av årsakene til tilbakegangen. Dermed kan bibliotekene ikke lenger kjøpe inn like mange aktuelle bøker, og det blir lang ventetid på nye bøker. ■

Sju prosents framgang for bibliotekene i Sør-Trøndelag

Samlet hadde de 25 bibliotekene i Sør-Trøndelag i fjor 1,5 millioner besøk, noe som er en økning på sju prosent sammenlignet med året før. Størst var økningen i Rennebu, Oppdal, Malvik og Røros, skriver Adresseavisen.

Fylkesbibliotekar Hildegunn Hestnes mener det har en positiv effekt på besøket at stadig flere bibliotek blir lokalisert til kulturhus eller videregående skoler. Dermed blir biblioteket et møtested, og mange stikker innom når de er i nærheten.

Sør-Trøndelag håper også at alle bibliotek i fylket kan tilby e-bøker innen juni måned. Tilbudet ble lansert i Trondheim i fjor, og der er det nå 400 titler for utlån. ■

Narvik nærmere nytt bibliotek

Narvik har i lang tid diskutert et nytt bibliotek. Sist i april bestemte imidlertid Narvik bystyre, med solid flertall, å kjøpe seg inn i det såkalte «fjerde hjørnet» på Narvik torg. Dermed får Narvik uansett et nytt bibliotek, skriver Fremover.

Mye av debatten handlet også denne gangen om hvor økonomisk trygt prosjektet var. Fremskrittspartiet hadde allerede under behandlingen i formannskapet foreslått at kjøpekontrakten, på grunn av kommunens økonomiske stilling, ikke skulle godkjennes. Rødt ville heller ikke kjøpe seg inn, og mente det var galt å subsidiere et bankbygg, som prosjektet egentlig var.

Ifølge tall administrasjonen la fram i bystyret ville den endelige kostnaden for kommunen, etter utbetaling av spillemidler og andre refusjoner, ende på rundt 40 millioner kroner. ■

Havmannsprisen delt ut i Mo i Rana

Forfatteren Ellisiv Lindkvist har fått Havmannsprisen for beste nordnorske bok utgitt i 2013 for romanen *Ditt røde hår*, Unn. Prisen, som er på 50.000 kroner, ville ifølge en pressemelding fra Rana bibliotek bli delt ut på biblioteket 10. mai.

Prisvinneren er kåret av en fagjury under ledelse av Sissel Holtet, bibliotekkonsulent ved Nordland fylkesbibliotek og man-

geårig medlem av juryen. Havmannsprisen deles ut av Rana bibliotek, Nordland fylkesbibliotek og Helgeland Sparebank, og det er sistnevnte som gir prissummen på 50.000 kroner. Prisen blir også støttet av Ark Mo og Norsk forfattersentrum avdeling Nord-Norge. ■

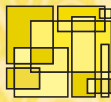
Bølgen kan bygges ut til bibliotek

Kulturhuset Bølgen i Larvik kan bygges ut med 1600 kvadratmeter ekstra, fordelt på to etasjer. Da kan byen få sitt nye bibliotek, skriver Østlandsposten, som har dekket et møte i komiteen for idrett og kultur, der lederen for Bølgen, Andreas Gilhuus, la fram de nye planene.

Også biblioteksjef Mette Gjerdrum var positiv til ideen, selv om det da blir litt mindre plass enn biblioteket opprinnelig hadde tenkt seg. Samtidig skal biblioteket gå ned fra 120.000 til 100.000 bøker, e-bøker, tidsskrifter, filmer og cd-er, slik at det ikke lenger er nødvendig med like store lokaler. I stedet er det viktig med mer plass til flere arenaer, blant annet kultur. ■

Bibliotekenes beste venn!

Bibliotekenes IT-senter
22 08 34 00 - www.bibits.no

Dobling. Siden det åpnet i mars har besøkstallet doblet seg.

Det skinner i Hamar

Nederst i gågata mot det nye torget i Hamar, ligger kulturhuset og biblioteket. Det skinner, det er stilrent, det er stort – du får garantert lyst til å gå innom en tur.

AV ODD LETNES
REDAKTØR

Og det er det mange av hamarsingene som har gjort. Siden det åpnet i mars har besøkstallet i biblioteket doblet seg i forhold til samme periode i fjor. Innvendig er biblioteket preget av en røff harmoni mellom elementer av tre, stål, glass og betong. Bygningens yttervegger, som består

av sammenhengende vinduer fra gulv til tak, gjør at lokalet bades i lys nesten uansett hvor du befinner deg.

Det forrige biblioteket var ikke direkte gammelt. Det var fra 1986 og lå på samme sted som det nye. Men det var en mindre bygning og tomten var dårlig ut-

nyttet. Da diskusjonen rundt et kulturhus i Hamar kom opp, ble det naturlig å se biblioteket som en del av det. I perioden mellom det gamle og det nye biblioteket holdt biblioteket hus i et kjøpesenter bare et steinkast unna.

– Vi lå sentralt, men lokalene var små

og mørke. I dag er vi en viktig del av Hamars nye stortstue, sier biblioteksjef Berit Borgen og viser stolt rundt mellom reolene, som nesten alle er på hjul og kan med noen enkle puff gi plass til rom for konserter, debatter og andre arrangementer.

– Like etter åpningen i mars arrangerte vi sammen med Hamar Arbeiderblad en debatt om planene for jernbaneutbyggingen i byen. Det kom over 250 personer på arrangementet og var for oss en vellykket ilddåp som debattarena.

Stort potensial

Borgen er ikke særlig begeistret for den pågående diskusjonen om forholdet mellom bibliotek og litteraturhus. Biblioteket er litteraturhus, mener hun.

– Vi trenger ikke å forsvare oss eller kjempe for vår eksistens som møteplass og debattarena. Vi har i mange år allerede gjort det samme som de gjør på et litteraturhus. Den nye formålsparagrafen i loven er bare en oppsummering av hva vi allerede gjør, sier en fornøyd biblioteksjef og håper politikerne nå vil se det sto-

Stolt. Biblioteksjef Berit Borgen har all grunn til å være stolt av det nye biblioteket i Hamar.

re potensialet i den nye biblioteket og tilføre ressurser til nødvendig personal og gjøre det mulig for hamarsingene å bruke biblioteket sitt både lenger ut over lørdag ettermiddag og på søndager.

Kulturhuset rommer både teatersaler, kino, verksteder, bibliotek og kafé, og er tegnet av det danske firmaet Tegnstuen Vandkunsten. ■

SV ønsker stort bibliotekløft

Øremerket opptrapping av bevilgninger til folkebibliotekene, et nasjonalt digitalt mediebudsjett for å frikjøpe digitale ressurser og ebøker for folkebibliotekene. Økt tilskudd til kompetanseheving og til nye biblioteklokaler.

Dette er blant tiltakene i biblioteksatsingen som Bård Vegar Solhjell (bildet) nå fremmer forslaget om på Stortinget. Solhjell lanserte forslaget på en pressekonferanse på Litteraturfestivalen på Lillehammer (21.5.2014). Til Bok og Bibliotek sier Solhjell at bibliotekene er blodårene på kulturområdet. Han er ikke sikker på om SVs forslag blir vedtatt slik det nå blir fremmet, men han er overbevist om at bibliote-

kene har mange venner i mange partier og at dette forslaget fra SV vil være starten på et løft for bibliotekene.

– Når du foreslår øremerkede overføringer, hvor stort beløp snakker vi om?

– For SVs del tenker vi oss en opptrapping over fem år opp til en milliard. I dag brukes det ca 1,4 milliarder på folkebibliotekene. Det betyr at det blir en kraftig vekst, men likevel ikke mer enn den årlige

økningen i Kulturløftet. Øremerking er en metode som vi brukte med suksess for å få til full barnehagedekning.

– Hvorfor kommer forslaget nå og ikke mens dere satt i regjering?

– Engerutvalget åpnet øynene våre for at bibliotekene var taperen i Kulturløftet og at et krafttak nå er nødvendig. Med den nye formålsparagrafen i Bibliotekloven som vi foreslo, ligger det til rette for en slik økning.

Bibliotekarforbundet og Norsk bibliotekforening positive

Forbundsleder Monica Deildokk i Bibliotekarforbundet hilser SVs forslag velkommen.

– Her er det ingen ting jeg savner. Dette er et bra initiativ. Kulturutredninga viste tydelig for alle at dette er nødvendig, sier Deildokk til Bok og Bibliotek.

Nestleder Lars Egeland i Norsk Bibliotekforening peker overfor Bok og Bibliotek på at her får bibliotekene den milliard som Bibliotekforeninga krevde i valgkampen.

– I tillegg får vi et nasjonalt digitalt mediebudsjett og en utredning om den di-

gitale satsingen i folkebibliotekene. Det er helt nødvendig, sier Egeland. Solhjell understreket på pressekonferansen at den digitale satsingen kan bety at folkebibliotekene kan få tilgang til digitale tidsskrifter og databaser som fagbibliotekene er alene om i dag.

– Red.

”

”Man prøver å samle en hel del profesjonelle, altså folk med forskjellig profesjonalitet som så til sammen faktisk kan hjelpe borgerne bedre enn man kunne før, da man kun var bibliotek, men faktisk ble spurt om de samme ting.”

Bibliotekets sosiale muligheter

Folkebiblioteket blir tradisjonelt sett på som en institusjon i kultursektoren. I tider hvor kulturbudsjettene stadig krymper, er det kanskje vel så fruktbart å fokusere på bibliotekets sosiale potensial, spør bibliotekforsker Kristian Nagel Delica ved Roskilde Universitet.

AV ODD LETNES
REDAKTØR

Debatten om bibliotekets framtid går i Norge og Danmark, og i andre deler av verden. I Norge har vi flere parallelle trender. Én av dem handler om læring, hvor biblioteket først og fremst ses på som en pedagogisk ressurs. En konsekvens av dette er at flere bibliotek innen FoU-sektoren for noen år siden døpte seg om til *læringssentre*. En annen mulighet som for tida er særlig aktuell, er å gjøre bibliotekene til *litteraturhusbibliotek*, med hjemmel i den reviderte bibliotekloven som understreker at bibliotekene skal være «en offentlig arena for debatt». En tredje vei er å legge vekt på biblioteket som et sosialt sted, som i det norske forskningsprosjektet, PLACE, kalles et lav-intensivt møtested.

Den danske bibliotekforskeren, Kristian Nagel Delica ved Roskilde Universitet, har i sin doktorgradsavhandling spurt om det man i Danmark kaller *bibliotekbaserte*

medborgersentrene kan være en fjerde vei for framtidens bibliotek.

Bok og Bibliotek: Hvorfor ser du på dette som et interessant svar på bibliotekenes utfordringer?

Kristian Nagel Delica: Jeg vil først understreke at jeg ikke ser på de mange bibliotekkonseptene som et spørsmål om enten-eller, for eksempel at bibliotekene enten skal være læringssentre eller litteraturhus. Jeg mener tvert i mot at biblioteket med sine mange praksisformer skal avspeile og imøtekomme en rekke forskjellige behov hos brukerne.

Med det i mente er det riktig at jeg i min Ph.d.-avhandling¹ har fulgt og undersøkt flere av det jeg kaller bibliotekbasert medborgersentre i såkalte belastede boligområder og at jeg der særlig har fokusert på bibliotekets sosiale rolle. Det har jeg blant annet gjort siden det ikke finnes spesielt mye forskning om bibliotekets potensielle som *sosial* institusjon i lokalsamfunnet. I motsetning til det kulturelle aspektet er det sosiale aspektet også underbelyst i diskusjoner blant bibliotekarere og byråkrater. Det sosiale aspektet er for eksempel nærmest fraværende i Carinautvalgets Rapport om framtidens bibliotek fra 2010. Den rommer ikke særlig mange drøftinger av bibliotekenes sosiale rolle, for eksempel i arbeidet med marginaliserte borgers sosiokulturelle behov.

Bok og Bibliotek: I forhold til et tradisjo-

nelte bibliotek gir du i avhandlingen følgende definisjon på et bibliotekbasert medborgersenter: «En hybrid organisatorisk ramme, som med utgangspunkt i en kultur- og opplysningsinstitusjon (biblioteket), fungerer som en base for både frivillig arbeid, sentrale offentlige servicetilbud, kollektive organisasjoner, uavhengig rådgivning og veiledning, boligsosiale tiltak og gründermiljøer.» Hva konkret ligger det i dette?

Delica: Det betyr at man utvider rammene for biblioteket og bibliotekarenes praksis, blant annet ved å ta nye funksjoner og faggrupper inn i institusjonen. Jeg ser for meg synergier mellom det biblioteket allerede gjør og disse nye tjenestene, som for eksempel hjelp til skriving av CV, opplysning om kost og hygiene for spebarn fra helsepersonale, aktiviteter for enslige mødre, hverdagsjuss, økonomisk rådgivning og liknende. Man har også et større omfang av aktiviteter utenfor selve biblioteket. Den britiske bibliotekforskeren, John Pateman, har karakterisert dette skiftet som en bevegelse fra «libraries based in communities» til «community based libraries».

Bok og Bibliotek: Står dette biblioteket i motsetning til det man i dag har begynt å kalle opplevelsesbiblioteket?

Delica: Motsetning er nok et for sterkt ord. Men jeg er overbevist om at hvis bibliotekene ureflektert streber etter å få en opplevelsesøkonomisk dagsorden, som til dels er tilfelle ved visse prosjekter som fortrinnsvis fokuserer på å utvikle arkitektoniske prestisjebiblioteker, såkalte «pla-

Kristian Nagel Delica er adjunkt på Roskilde Universitet, Institutt for Miljø, Samfunn og Rumlig Forandring.]

¹ Biblioteksbaserede medborgersentre i utsatte boligområder: om praksisformer, strategier og social innovation i arbeidet med avansert marginalitet. Ph.d.-avhandling, 2013.

Innholdsrikt. Biblioteket på Nørrebro med sitt sosiale innhold, er et typisk bibliotekbasert medborgersenter.

ce makers», så svekkes det sosiale potensialet. Da risikerer man først og fremst å tiltrekke seg de som har råd til å sitte i kaféen og drikke dyr kaffe eller de som tilhører den kulturelle eliten. Rent strategisk tror jeg at det er uhyre viktig at bibliotekene kan synliggjøre at deres berettigelse også ligger i å hjelpe folk med ulike typer sosiale behov i deres nærmiljø.

I motsetning til mange andre offentlige institusjoner, ligger bibliotekene som oftest der folk bor. Det gir biblioteket et unikt utgangspunkt for å tilby brukerne noe mer enn de finner på Google, og det er noe bibliotekarene bør forsøke å få gjennomslag for på den kulturelle, sosiale og hvorfor ikke helsemessige, politiske dagsordenen.

Dette vil styrke bibliotekets berettigelse som en sentral institusjon i borgernes hverdagsliv. Den amerikanske bibliotekforskeren, Ronald McCabe, snakker om at biblioteket som lokalsamfunnets knutepunkt rett og slett har en «sosial mission». Denne «mission» mener jeg blir helt sen-

tral å holde fast ved i tider hvor det kuttes i de kulturelle budsjettene i kommunene.

Bok og Bibliotek: Hva innebærer synet på biblioteket som et «bibliotekbasert medborgersenter» for det bibliotekariske arbeidet?

Delica: Det er et godt spørsmål, for hva er egentlig det nye i dette? Har ikke biblioteksektoren alltid arbeidet med de sosiale oppgavene jeg nevner ovenfor? For det er ikke tvil om at bibliotekene og bibliotekarene historisk sett, avhengig av bibliotekets sosio-romlige kontekst, har hjulpet brukerne med spørsmål som springer ut av sosiale behov som favner langt ut over litteraturformidling og informasjonssøking. Det jeg vil framheve som noe nytt, er at medborgersentrene kan sies å romme grunnlaget for et samlet sosialt behovsorientert bibliotekkonsept, men som samtidig fastholder og videreutvikler bibliotekets rolle som kulturell opplysningsinstitusjon. I en evaluering

jeg har gjort sammen med kollega Ida Nillson, gir en prosjektleder denne karakteristikken av et medborgersenter:

”Man prøver å samle en hel del profesjonelle, altså folk med forskjellig profesjonalitet som så til sammen faktisk kan hjelpe borgerne bedre enn man kunne før, da man kun var bibliotek, men faktisk ble spurt om de samme ting.”

Alt dette får konsekvenser for bibliotekene, særlig ved at man inviterer en rekke nye yrkesgrupper inn i biblioteket, noe som gjør at bibliotekarenes tradisjonelle enemerker bygges ned. Dette kan skape en spenning internt i biblioteket, og kan gjøre bibliotekledelse til en mer kompleks oppgave enn den er i dag.

Bok og Bibliotek: Du nevner England som et eksempel på et land hvor man forsøker å tilføre det bibliotekariske arbeidet en større sosial dimensjon.

Delica: Jeg vet ikke om jeg vil bruke betegnelsen «en større sosial dimensjon», men jeg mener at man kan finne inspirasjon i noe av utviklingen vi har sett i den britiske biblioteksektoren og –forskningen de siste 15-20 årene.

Da Blair-regjeringen nedsatte sin «Social Exclusion Unit» i 1998, varslat det også starten på en nyorientering innenfor visse deler

av biblioteksektoren, som via forskjellige rapporter og prosjekter begynte å arbeide med biblioteker som arenaer for å motvirke sosial eksklusjon på lokalt nivå.

Det er i denne sammenhengen det dukker opp et begrep som «behovsorientert bibliotekarbeid». Dette begrepet har inspirert meg, og samtidig fått meg til å undre meg over at det stort sett ikke finnes noen referanser til det i den danske – ja, kanskje hele den nordiske – bibliotekforskningen. Om denne forholdsvis radikale «behovsorienteringen» er slått gjennom i stor skala i Storbritannia, er det vanskelig å si noe bestemt om, men understrekingen av at bibliotekene har et stort sosialt potensial, er verdt å ta med seg fra den britiske utviklingen.

Bok og Bibliotek: Tenker du blant annet på Idea Store i London?

Delica: Idea Store-konseptet er interessant og relevant. Her legger man særlig fokus på bibliotekets rolle i forhold til livslang læring, læringsbaserte aktiviteter for barn, unge og familier fra belastede bo-

Hverdagsjuss er et naturlig innslag i et sosialt bibliotek.

ligområder i Øst-London. Konseptet innebærer både redesign av de fysiske rammen med høyest mulig tilgjengelighet, åpenhet og funksjonalitet som nøkkelord. Samtidig foregår det en innholdsmessig nyorientering hvor det særlig legges vekt på aktiviteter for «ikke-utdannede» brukere i form av leksekaféer, lese- og språkstimulering. De bibliotekbaserte medborgersentrene i Danmark har mye til felles med Idea Store'ene.

BoB: Du har i en artikkel i Nordisk Tidskrift for Informationsvidenskab og Kulturformidling (nr. 2, 2013) gitt et overblikk over danske og internasjonale studier av bibliotekets rolle i dannelsen av sosial kapital. Hvis du går opp i fugleperspektiv, hvilke nøkkelord vil du trekke ut av denne studien?

Delica: Artikkelen er en litteraturstudie som tar sikte på å sammenfatte den nyeste internasjonale, forskningsbaserte kunnskapen om forholdet mellom biblioteket og sosial kapital: Hvilken rolle spiller biblioteket for dannelsen og bevaringen av sosial kapital? Det norske PLACE-prosjektet er her sentralt, men det finnes også en hel del nordamerikanske

studier – men meget få danske.

Kort fortalt viser studien for det første at biblioteket som institusjon har stor tillit i befolkningen, for det andre at biblioteket utgjør et unikt møtested for alle, for det tredje at biblioteket spiller en viktig rolle i dannelsen av sosial kapital, både for den enkelte borger og mer kollektivt, institusjonelt og på lokalt nivå. Vi må samtidig som et fjerde punkt huske at det er vanskelig å bestemme årsak og virkning: Er det slik at biblioteket skaper sosial kapital eller er det allerede høy sosial kapital i de samfunn som har en godt utbygd biblioteksektor?

BoB: Hvordan kan denne kunnskapen brukes?

Delica: Jeg tror mye av dette kan brukes i praktiske diskusjoner, både lokalt og nasjo-

Kulturelt og sosialt samlingspunkt

Det forholdsvis nye Biblioteket i Rentemestervej i København er for Kristian Nagel Delica et eksempel på et bibliotek som fra starten er bygd som en hybrid kulturinstitusjon i fire etasjer, med mål om å være et landemerke i lokalsamfunnet. Ved siden av barne- og voksenbibliotek finner man her en vifte av forskjellige tilbud og aktiviteter som for eksempel café, verksteder for tekstilarbeid, tegneserier, grafisk arbeid, keramikk og maling, den lokale tv-stasjon, en stor sal til konserter og forfatterarrangementer. I tredje etasje finner man også Demokratihjørnet, hvor bydelsutvalget og medborgersenteret holder hus. I tillegg finnes det enheter for rettshjelp, økonomisk rådgivning og konfliktrådgivning.

Blikkfang. Biblioteket i Rentemestervej samler en rekke kulturelle og sosiale tilbud.

Bibliotekpalass. Hvis disse fyrtårnprosjektene på sikt ikke trekker brukerne til seg, vil de framstå som pinlige kommunale feilinvesteringer. (Bildet: Det nye hovedbiblioteket i Birmingham.)

KOMMENTAR

Ja, til Idea Store-bibliotek i Oslo

Det er positivt at Byrådet i Oslo foreslår et «Idea Store-bibliotek» på Furuset.

Idea Store'ene i Londons East End er en suksess og mer aktuelle enn noen gang. I disse ne bibliotekene har man klart å kombinere opplysning, læring, opplevelse og møteplass på en tradisjonelt uvanlig måte. Hit kan du komme som du er og alltid finne et tilbud som passer deg, enten du har behov for tradisjonelle bibliotektenester eller kurs i språk, økonomi, anatomi eller yoga. Konseptet legger stor vekt på aktiviteter i lokalet, og har på den måten en utpreget sosial funksjon.

Oslo øst trenger slike Idea Store-biblioteker. I motsetning til Idea Store'ene i London blir norske bibliotek ofte sett på som steder hvor alt dreier seg om bøker. Et ganske typisk bibliotekoppslag i en avis handler om at utlånet av bøker stiger eller synker, eller om at e-bøkene kan true papirboka og dermed hele bibliotekgrunnlaget. Men like viktig som utlån av medier, er de aktivitetene som foregår på biblioteket. Det har en verdi i seg selv å få brukerne til å oppholde seg i et miljø der det foregår

aktiviteter knyttet til kultur, informasjon, læring og opplysning – slik Idea Store-konseptet legger opp til.

Det er derfor interessant at Byrådet i sitt forslag til bibliotekplan for Oslo i 2014-2018, foreslår at det utvikles et Idea Store-inspirert bibliotek på Furuset. I planforslaget kan vi lese: «Målet er at Fremtidens bibliotek på Furuset skal bli en møteplass og arena for opplevelse, kreativitet og læring for befolkningen i Alna. Biblioteket henter mange av sine ideer fra det britiske konseptet Ideastore.»

Når Bystyret skal behandle bibliotekplanen, er det viktig at det gir rammer som gjør at biblioteket på Furuset kan realiseres på en skikkelig måte og bli et skikkelig «gatehjørne-universitet», som også Idea Store'ene i London er blitt kalt. Det nytter ikke bare å ruste opp hovedbiblioteket i Bjørvika, vi må også ha gode filialer der Oslofolk virkelig bor.

– Red.

nalt. Hvordan kan vi bruke den tilliten vi får på best mulig måte? Hvordan kan vi synliggjøre overfor embedsmenn, politikere og en bredere offentlighet at bibliotekene spiller en sentral rolle i å bygge opp tillit mellom borgere av forskjellige etnisiteter og aldersgrupper, og mellom «borgere» og «systemet»? Hvordan kan vi vise at bibliotekene utgjør en institusjonell ressurs for andre offentlige og sivilsamfunnsbaserte institusjoner?

BoB: Noen vil kanskje bli provosert av dette brede fokuset på det sosiale?

Delica: Som jeg nevnte til å begynne med er det ikke snakk om et enten-eller. Jeg ser på det som en utvidelse av det tradisjonelle synet på biblioteket som en institusjon som hovedsakelig befinner seg i kultursektoren. Jeg er klar over at en mer eksplisitt sosial orientering kan virke uvant for noen, kanskje til og med provoserende, siden man er vant til å betrakte bibliotekene som kulturelle institusjoner. Men i den kommunale kampen om budsjettmidler, skjæres det i kulturbudsjettene og innenfor dem kuttes det i bibliotekbevillingene. Et bredere sosio-kulturelt bibliotekkonsept, eventuelt sammen med en synliggjøring av bibliotekets bidrag til å utvikle og bevare sosial kapital, er en strategisk interessant plattform for dagens

og morgendagens debatter om bibliotekenes framtid.

BoB: Det har blitt bygd en rekke enorme bibliotek, såkalte «placa makers», omkring i verden de siste årene, for eksempel i Amsterdam, Seattle og nå nylig i Birmingham. De nye hovedbibliotekene i Århus og Oslo vil få den samme signalbyggfunksjonen. Er du skeptisk til denne trenden.

Delica: Et bibliotek må ha brukere, ikke bare for at de skal forbruke kultur og kunnskap, men like mye for å *skape* den. Hvis disse fyrstårnprosjektene på sikt ikke trekker brukerne til seg, vil det framstå som pinlige kommunale feilinvesteringer.

Slik jeg ser det har biblioteksektoren bruk for begge bibliotekkonseptene. De mindre enhetene har ofte føling med og en nærhet til borgerne og subkulturelle miljøer. Det skaper en dynamikk som de store «prestisjebibliotekene» har behov for når de skal etablere en kulturell verdikjede. Min oppfordring vil derfor være at man i sektoren bør søke gjensidige sammenhenger på tvers av institusjoner – ikke bare mellom ulike bibliotek, men også mellom bibliotek og andre offentlige og sivilsamfunnsbaserte institusjoner. Dette øker bibliotekenes overlevelsesmuligheter og kan medvirke til at sektoren ikke polariseres. ■

Prøv

DAG OG TID

– den nynorske vekeavisa for kultur og politikk – gratis!

Send SMS DT3V til 2007, så sender vi deg tre prøvenummer utan at du forpliktar deg til noko som helst.

Gjestfritt i Ålborg

Aalborg Bibliotekerne ønsker *gjestene* velkommen både før og etter bibliotekarenes arbeidstid.

TEKST OG FOTO: KJETIL S. GRØNNESTAD
FRILANSJOURNALIST

Hovedbiblioteket i Ålborg sentrum ble tatt i bruk i 1980. Forbildet var de italienske borggårdene. Men det er knapt noe som minner om Italia denne hustrige vårmorgen. Kvikk-sølvet har knapt krøpet over 0 grader. Jakka er knappet helt igjen idet turen går innover en trang passasje mot et lite innendørs torg. En enslig palme strekker seg frossent opp mot den grå himmelen over glasstaket. Piler viser vei mot bibliotekets anonyme hovedinn-gang.

Var det kaldt og trangt ute, er det stikk motsatt inne. Et svært åpent rom åpenbarer seg. Lys strømmer ned fra vinduene oppunder taket. Salen er full av bokreoler. Langs veggene er det dører og vinduer inn til mindre rom. Det minner om et torg omkranset av butikkløker. Men hvor er bibliotekarene? Betjeningsøya med grønn lysglorie over, er tom. Biblioteket er åpent, men uten bibliotekarer. Fra åtte til ti på formiddagen, er hovedbiblioteket selvbetjent.

Åpent fra tidlig morgen til sent på kveld

– Hovedbiblioteket var det siste biblioteket som ble selvbetjent. Alle våre 13 filialer var allerede selvbetjente, forteller Kirsten Boelt, mediesjef ved Aalborg Bibliotekerne.

I juni 2012 var det 138 filialer med status som åpne bibliotek i Danmark. I juni 2013 er tallet steget til 177.

Kilde: kulturstyrelsen.dk

Hovedbibliotekets dører er åpne til klokka 22.00 hver eneste dag. Inkludert lørdag og søndag. Filialene, unntatt en som deler lokaler med et skolebibliotek, har også svært generøse åpningstider. Siden hovedbibliotekets lokale er så stort, er det alltid en vakt til stede i de selvbetjente periodene. Filialene derimot, er helt ube-

– Vi har endret vårt syn på våre besøkende. Vi omtaler dem ikke lenger som lånere. Vi kaller dem for gjester.

– Kirsten Boelt.

mann når bibliotekarene er borte. Det er ikke nødvendig med lånekort for å komme inn. Det er tilstrekkelig å bruke sitt «Sundhedsbevis», noe alle danske borgere har.

Aalborg Bibliotekerne startet med selvbetjente bibliotek så langt tilbake som i 2008. I dag er bibliotekene ubemannet i 2/3-deler av åpningstida. Så langt har erfaringene stort sett vært gode. Sett bort fra noen barn som lekte litt vel hardhendt i filialene i noen av Ålborgs mer belasta bydeler, med innendørs sykling og fotballspilling, har det ikke vært noe hærverk å snakke om.

Fra låner til gjest

Biblioteket har åpnet seg på flere måter. Det legges vekt på å minske barrierene mellom bibliotekar og bruker. Skrankene er blitt færre og mindre. Bibliotekarene skal ikke gjemme seg bak dem, men møte folket ute i lokalet. Det er lett å se hvem som jobber på biblioteket. De er uniformert med grønne skjorter. En grønnfarge

som går igjen flere steder i lokalet, både i glorien over betjeningsøya, på reolene for bestilte bøker, og utlåns- og innleverings-terminalene.

– En fra turistbransjen lærte oss hvordan vi skal ta i mot de som besøker oss. Vi er mer bevisste på det nå. Vi kaller dem ikke lånere lenger. Nå kaller vi dem for gjester, sier Boelt.

Det symboliserer ikke bare at biblioteket ønsker alle velkommen inn. Det viser også til at Aalborg Bibliotekerne er steder folk oppsøker av langt flere grunner enn å låne passende sengelektre.

Biblioteket er fullt av aktivitet. Det gjenspeiles ikke minst i barneavdelingen.

(Nesten) bokløs barneavdeling

– Det var med vilje vi omtalte vår ombygde barneavdeling for «Det (nesten) bokløse barnebibliotek». Vi ville provosere og skape debatt om hva et moderne barnebibliotek skal tilby dagens barn. Debatt fikk vi. Til og med omtale i hovedstadspressen. Det ble en suksess. Dansk Radio (DR) kom til og med hit til Ålborg for å lage direktesendt barne-tv, «Ramasjang live», fra våre lokaler. Disse sendingene varte et helt år.

Bakgrunnen for ombyggingen var rapporten «Fremtidens biblioteksbetjening af børn» fra Kulturstyrelsen i 2008, som viste at stadig færre barn brukte barnebibliotekets tilbud. Ombyggingen har brutt denne negative trenden. I dag bruker stadig flere barnebiblioteket i Ålborg.

Bakgrunnen for navnet «Det (nesten) bokløse barnebibliotek» var at 90 prosent

Romslig. Hovedbiblioteket i Ålborg består av en stor åpen sal. Veggene rundt inneholder større og mindre rom for ulike samlinger og arrangement.

av bøkene ble flyttet ned i kjelleren. Kjelleren er åpen, slik at dette er blitt et sted bokormene kan kose seg. Hovedetasjen fikk plass til aktiviteter tilpasset det moderne mediebildet: Spill, wii, film, lekeområde og leksecafé, er noen av tilbudene som fikk plass da bøkene havnet i kjelleren. Faste ukentlige klubbaktiviteter trekker også barn og unge.

Hele barnebiblioteket kan også lånes. Faktisk er det blitt populært å bruke til barnebursdager.

– Vi vil gjerne tilby en annen bruk av barnebiblioteket, og slik introdusere det til nye brukere. Og også være en motvekt til kommersielle tilbud, som barnebursdagene på MacDonalds, forklarer Boelt.

Biblioteket dekker bord og pynter med flagg. De kan også lese for barna. Utenom det har foreldrene ansvaret. Også for maten.

Viktig samfunnsarena

Bibliotekets samarbeid med DR har fortsatt. Når viktige samfunnstema belyses i fjernsynet, som fattigdom eller pillemisbruk, setter biblioteket opp utstillinger, og arrangerer debatter, relatert til disse temaene. Aalborg Bibliotekerne har også anledning til å komme med innspill til DR om hvilke samfunnstema som skal tas opp.

– DR har valgt å samarbeide med oss fordi vi er parate til å tenke nytt og til å utvikle oss, slår Boelt fast.

Økt besøk

Danske bibliotek har lånt ut e-bøker lenger enn norske bibliotek. I Ålborg lånes det ut rundt 400.000 elektroniske enheter, som e-bøker, e-film og e-musikk, i året. Det tilsvarende utlånet av fysiske papirbøker, cd-er, filmer og lignende, ligger på rundt 1,4 millioner. Det lånes ut noe færre papirbøker nå enn før, men den svake nedgangen er mer enn veidd opp av økningen i utlånet av e-bøker.

– Vi har ikke fått færre gjester. Tvert i mot. Vi får stadig flere folk her. Den utvida åpningstida gjør at flere får anledning til å stikke innom etter arbeidstid. Ikke minst ser vi at flere menn, ikke minst fedre med barn, kommer hit etter at bibliotekene ble selvbetjente på kveldene. Dessuten driver vi med mye mer enn å låne ut bøker, sier Boelt.

Datakurs er et eksempel. Aalborg Bibliotekerne har formelle kurs i hvordan bli en digital borger. To-tre ganger i uka ar-

rangeres det også uformelle it-caféer. Her får, stort sett, eldre hjelp av frivillige til å lære å bruke en datamaskin. Dette er et av mange arrangement som foregår i de mindre rommene som omkranser hovedsalen. Biblioteket ønsker enda flere slike brukergenererte arrangement.

Bokcaféer som trekker opptil 150 interesserte, og litteraturfestivalen Ordkraft, er andre eksempler på populære arrangement i biblioteklokalene.

Debatter, klubbkvelder, it-kurs, barnebursdager. Ja, biblioteket har sågar en liten kinosal og en café. Det skjer mye her. Og det er lett å skjønne én ting:

– Vi har ikke litteraturhus i Ålborg, sier Boelt.

I Ålborg ser det ut til at biblioteket dekker det behovet. ■

Aalborg Bibliotekernes nettside: www.aalborgbibliotekerne.dk

Faste klubbkvelder i Det nesten bokløse barnebibliotek:

Mandag: Mangaklubb

Tirsdag: Spilleklubb

Tirsdag: Books and Beyond (bokklubb med bøker, kaker, film og popcorn)

Onsdag: Leksehjelp

Vi trenger et statlig bibliotekløft!

- Hvorfor halter Norge så langt etter de andre nordiske landene med hensyn til satsing på folkebibliotekene?
- Hva må være kjernen i et program for å tette igjen gapet til våre finske, danske og svenske venner?

AV PROFESSOR RAGNAR AUDUNSON
HØGSKOLEN I OSLO OG AKERSHUS, AVD. ABI

De nordiske velferdsstatene ligner hverandre på svært mange områder. Alle er i utgangspunktet preget av en sterkt utbygd offentlig sektor med ansvar for grunnleggende, gratis ytelser innenfor helse, utdanning, sosial omsorg mv. Alle er – sammenlignet med de aller fleste andre land – preget av relativt små forskjeller og av en høy forekomst av tillit og sosial kapital. Også på biblioteksektoren kan vi snakke om en nordisk folkebibliotekmodell, integrert i velferdsstatsprosjektet, med sterke fellestrekk landene i mellom.

Allikevel skiller Norge seg negativt ut på bibliotekfeltet på en måte som ikke er tilfelle på noe annet av velferdsstatens politikkområder. Vi bevilger langt mindre til folkebibliotekene enn nabolandene Finland, Danmark og Sverige. Sammenligner vi med Finland – et land med omtrent samme innbyggertall som oss og som i likhet med Norge er geografisk stort med mange kommuner, store avstander og spredt bosetting – ligger de norske bevilgningene til folkebibliotek på bare 60 prosent av de finske, til tross for at Norge har et betydelig større brutto nasjonalprodukt. Finnene har ett folkebibliotekårsverk pr. 1300 innbyggere. I Norge står det 2800 innbyggere bak hvert årsverk. Slik kunne vi forsette, indikator for indikator.

Resultatet er at finske folkebibliotek oppleves som nyttige av borgerne over et langt bredere spekter av livsområder enn hva tilfellet er i Norge.

Folkebibliotekene er nok Norges viktigste og mest brukte kulturinstitusjon. Men den komparative forskningen som vi på ABI er involvert i med kolleger i Tam-

pere om effekten og nytten av bibliotek, tyder samtidig på at det er den institusjonen som har det største ikke-realiserste potensialet.

Hva er grunnen til at vi er blitt hengende så langt etter våre nordiske venner, og hva kan man gjøre med det?

Jeg har en hypotese med hensyn til årsakene til etterslepet: Den loven som først og fremst ble utgangspunktet for moderniseringen av norsk folkebibliotekvesen, var bibliotekloven av 1971. Den var i betydelig grad inspirert av den danske bibliotekloven, vedtatt noen år før – på midten av 1960-tallet. Også finnene fikk sin moderniseringslov på første halvdel av 60-tallet.

Hva var situasjonen i Norge da 1971-loven ble vedtatt og man skulle brette opp ermene for et moderne og slagkraftig folkebiblioteksystem?

Jo, norske kommuner sto midt oppe i en annen, særdeles kostnadskrevende reform: Utbyggingen av ungdomsskolen. Og ikke lenge etterpå – i 1974 – kom Steen-komiteen med sine forslag til omfattende reformer i og utbygging av det videregående skoleverket.

Jeg tror disse reformene beslagla både politisk oppmerksomhet og tilgjengelig ressurser i en slik grad at folkebiblioteksatsingen aldri tok skikkelig av, slik den gjorde for eksempel i Danmark og Finland. Kanskje tok kulturmeldingene som kom på samme tid og som resulterte i oppbyggingen av kommunale kulturbyråkrater, også ressurser og oppmerksomhet bort fra folkebibliotekene.

Resultatet er et etterslep som vi ikke har klart å ta igjen. Fremdeles, mer enn førti år etter at moderniseringsloven ble

vedtatt, er vi milelangt unna å tette igjen gapet.

Et slikt etterslep ville ikke ha blitt godtatt på noe annet politikkområde.

Hva kan man gjøre for å rette opp situasjonen?

For det første trenger man et klart og håndgripelig program – klare og håndgripelige mål. Noen slike mål kan være:

- Innen denne stortingsperioden skal driftsutgiftene til folkebibliotek pr. innbygger øke fra dagens snaut 300 kroner til 500 kroner.
- Innen denne stortingsperiodens utgang skal antall årsverk i folkebibliotek dobles fra dagens snaut 1800 til 3500.
- Innen denne stortingsperiodens utgang skal antall åpningstimer i norske folkebibliotek økes med 25 prosent til minimum 1 million.

Vi vil ikke fullt ut ha tettet gapet til for eksempel Finland gjennom tiltak som dette. Men vi vil i det minste ha beveget oss fra et uforvarlig til et noenlunde forsvarlig nivå.

Er et slikt program realistisk? Ja. For om det er prosentvise kraftige økninger i bevilgninger til folkebibliotekene det dreier seg om, er det snakk om lite i absolute kroner. Politisk ledelse i Kulturdepartementet kan bli historisk for en billig penge. Hører du, Knut Olav Åmås*?

Men et slikt bibliotekløft – løft er åpenbart nyordet for det vi tidligere kalte skipper-tak – kan ikke kommunene klare. Uansett

Potensial. Folkebibliotekene er mye brukt, men har likevel et stort ikke-realisert potensial. (Foto: Trond Isaksen)

kommunereform – om vi har 100 eller 400 eller 500 kommuner – det er hinsides enhver realitet at de kan mobilisere de ressursene som skal til for å løfte bibliotekene fra dagens uforsvarlige nivå til et noenlunde forsvarlig. Staten må inn og ressurser må øremerkes formålet. Akkurat som kommunene alene ikke kan løfte psykiatrien, lærernes kompetanse eller situasjonen for de eldre.

Folkebibliotekene er blitt beskrevet som blodårene i kulturlivet. Det er ingen dårlig metafor. Men det er slik med blodåret at dersom de over lang tid fores med underlødige og feilaktige næringer, kan de gå tette. Da må de utvides gjennom utblokking eller man må operere inn nye og åpne årer ved en bypassoperasjon. Og er man kommet i en slik situasjon, kan man ikke lene seg på det kommunale fastlegessystemet som til daglig tar seg av helsen vår. Da må det settes inn ekstrarordinære ressurser og kompetanse som kommunene ikke rår over. Slik er situasjonen for bibli-

otekene som kulturlivets blodåret. De har fått feilaktig ernæring lenge og blitt presset til for mye stillesitting og inaktivitet. Det er i ferd med å tette seg til. Om det klarer seg med utblokking eller om mer omfattende inngrep er nødvendig, er uklart. Men akkurat som på helsefeltet, er det her det statlige nivået som må trå til og sørge for ressurser og kompetanse til de akuttinngrepene som må gjøres.

Men blodåremetaforen har en annen viktig implikasjon. Den peker i retning av et komplekst og finmasket system der ulike elementer har ulike, men like nødvendige, oppgaver. Blodsystemet består ikke bare av de store arteriene – for eksempel de nye signalbibliotekene der Deichman i Bjørvika kommer til å stå i fremste rekke – som er tettest knyttet opp til den litterære og kunnskapsmessige hjertemuskulaturen i de sentrale storbyområdene. Det består også av et finmasket nett av kapillærer – de små årene, nettverket av lokale bibli-

otek, som transporterer litterært og kunnskapsmessig oksygen ut til lokalsamfunnene i by og bygd der folk lever – fra drabantbyer i Oslo til landkommuner i distriktene. Alle delene er nødvendige for at systemet skal være sunt og fungere. Forskning indikerer at du finner et biblioteks reelle virkekrets dersom du slår en sirkel rundt det med en diameter på 3–3,5 kilometer. Fjerner du et bibliotek uten å erstatte det med et nytt innenfor dette arealet, betyr det at de som bor der, mister bibliotektilbudet sitt. Ensidig fokus på de store hovedbibliotekene og redusert fokus på filialer og små lokalbibliotek kan slik svekke tilgjengelighet og tilbud. Det er det viktig å ha med seg i et bibliotekløft.

Om politisk ledelse i Kulturdepartementet kjenner sin besøkestid kan den få et ettermæle som historiske strategier i kulturpolitikken. ■

* Artikkelen ble skrevet før det ble kjent at Knut Olav Åmås fratrer som statssekretær for å begynne som leder i Fritt Ord.

Pris til Tolga bibliotek

Tolga bibliotek ved biblioteksjef Ellen Vibeke Nygjelten er tildelt prisen Årets Bibliotek 2013 av Norsk Bibliotekforening avdeling Hedmark. Gjennom mange år har Tolga bibliotek levert utlånstall helt i norgestoppen og drevet litteraturformidling på en forbilledlig måte, spesielt mot barn og unge, skriver Arbeidets Rett.

Ordfører Ragnhild Aashaug og rådmann Stein Halvorsen i Tolga kommune gratulerer med prisen og sier at kommunens biblioteksjef gjennom mange år, Ellen Vibeke Nygjelten, er kjernen til denne suksessen. Selve prisen var et maleri laget av elverumskunstneren Eli Wold Bakken. ■

Kritiserer bibliotekene for ikke å ta debatt

I januar ble bibliotekenes formålsparagraf oppdatert med setningen «Folkebibliotekene skal være en uavhengig møteplass og arena for offentlig samtale og debatt». Når biblioteker nå nekter Stopp islamiseringen av Norge (SIAN) å holde foredrag, har de ikke forstått sin nye rolle som debattarena, mener styrelederen i Norsk Pen, William Nygaard, i Norsk Faglitterær Forfatterforenings tidskrift Prosa.

Nygaard reagerte etter at Kristiansand bibliotek og senere kulturstyret i Kristiansand nektet SIAN å holde et offentlig møte på biblioteket. Han sier til Morgenbladet at bibliotekene ikke kan ha drøftet dypt nok hva ytringsfriheten krever i et demokrati, og at dette ikke krever en enighetskultur, men et uenighetsfellesskap. ■

Rasismedebatt i Stavanger

Nesten 150 mennesker hadde møtt opp og vektet sjekket de frammøttes vesker før de fikk slippe inn, da Stavangers bibliotek og kulturhus Sølvberget sist i mars arrangerte debatt mellom blant andre arbeiderpartipolitikeren Eirin Sund og Øystein Vaule fra grupperingen Borgervernet Rogaland, som de siste ukene hadde delt ut flygeblad og plakater i Sandnes-området mot et nytt asylmottak.

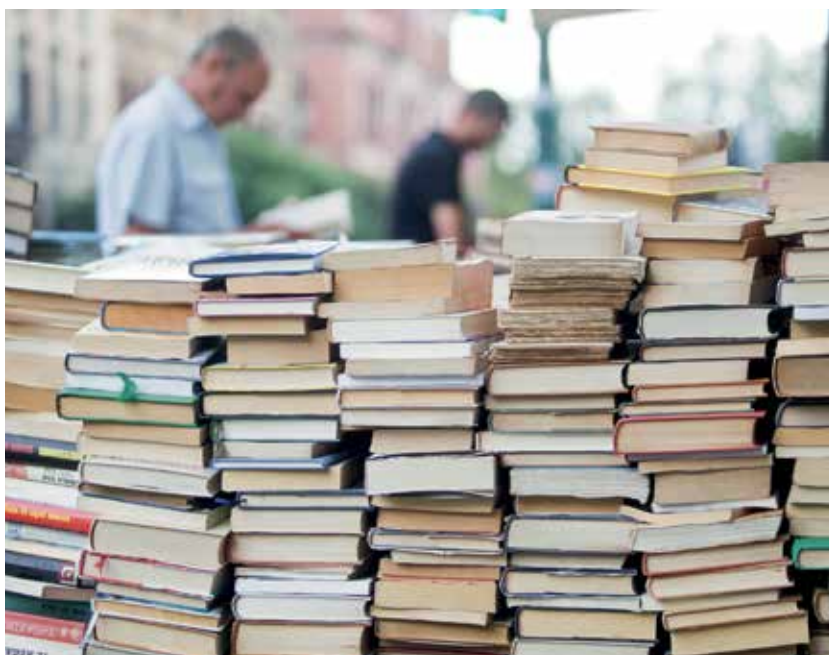
Mange hadde reagert på at Vaule var invitert, og flere paneldeltakere hadde trukket seg, noe Eirin Sund ikke var begeistret for.

– Jeg tror at antirasismearbeidet tjente mye mer på å debattere, enn at man bare later som om dette ikke finnes. Jeg vil ikke være en passiv antirasist, jeg vil være en aktiv antirasist, sa hun ifølge NRK Rogaland. ■

Suksess for bokmarked i Fredrikstad

Fredrikstad bibliotek hadde storinnrykk da biblioteket sist i april, i stedet for å kassere gamle bøker, i stedet valgte å selge dem til interesserte. Da markedet hadde vært i gang i en time, hadde allerede hundrevis vært innom for å handle. Overalt var hvite bæreposer fylt til bristepunktet, skriver Fredriksstad Blad.

Biblioteksjef Ib Aarmo var svært fornøyd, og sa at det ville skjære ham i hjertet å kjøre bøkene til den kommunale søppelplassen Øra. Han kunne også fortelle at biblioteket hadde opplevd en stor økning både blant besøkende og antall utlånte bøker. I mars ble det lånt ut 33.000 bøker, noe som var 12 prosent mer enn året før. ■

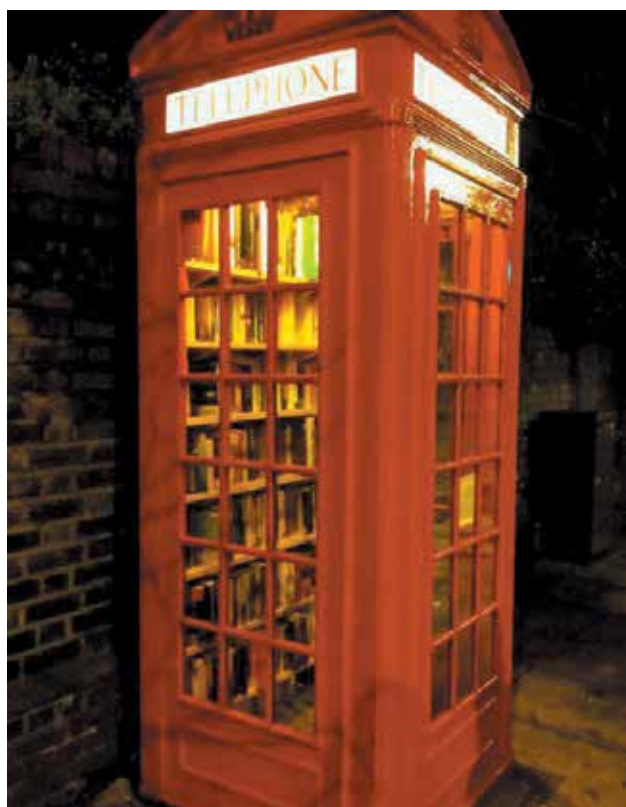

Mikrobibliotekene brer seg i London

Det kommer stadig flere mikrobibliotek i London, og de får stå i fred. Det melder nrk.no, som har besøkt bydelen Lewisham, en av de mest belastede bydelene i hele den britiske hovedstaden og sett et bibliotek som er innredet i en tidligere telefonkiosk.

Mikrobibliotekene er frivillige, private bibliotek og blir også drevet av frivillige. Prinsippet er at brukerne tar med seg bøker, men samtidig setter igjen noen andre bøker.

Arkitekten Sebastian Handley kjøpte telefonkiosken for en billig penge av det tidligere britiske televerket. Folk i nabolaget ser på biblioteket som et hyggelig innslag, og bibliotekaren sier at det aldri har vært utsatt for vandalisme. ■

Trøllum i Nordum

Troll i Norden blir temaet for Nordisk bibliotekuke i 2014. Uka starter mandag 10. november med høytlesing av utvalgt litteratur til samme tidspunkt i hele Norden. Den fortsetter med opplesninger, utstillinger, debatter og kulturopplevelser i alle nordiske land og i nærområdene, melder Foreningen Norden.

Blant bøkene som er tatt ut til høytlesning, er Tove Janssons *Pappan och havet* og den svenske forfatteren Stefan Spjuts suksessbok *Stallo*, der vi møter høyst moderne, men ikke mindre uhyggelige troll. Barneboka *Monsterbråk* av den fellesnordiske trioen Kalle Güettler fra Sverige, Rakel Helmsdal fra Færøyene og Áslaug Jónsdóttir fra Island får også en bred plass. ■

eReolen klarer seg godt i Danmark

De danske bibliotekenes e-boktjeneste eReolen, som begynte som et forsøksprosjekt i 2011, klarer seg overraskede godt til tross for at flere av de store forlagene trakk seg ut etter prøveperioden. Storforlagenes bibliotekjeneste eBib går derimot tilsvarende dårlig og ligger bare på 20 prosent av utlånet i eReolen, skriver Berlingske.

Storforlagene mente at eReolens utlånsmodell skadet boksalg og lanserte derfor sin egen e-boktjeneste, eBib, som halvparten av de danske bibliotekene nå har avtale med. Der kan lånerne imidlertid risikere å bli stående i lånekø, noe de ikke gjør på eReolen.

Prosjektansvarlig Susanne Iversen i eReolen sier at tjenesten nesten har doblet antall titler etter at storforlagene trakk seg ut. Hun sier at store byer som København og Aarhus ikke er med i eBib, foruten at den tekniske løsningen heller ikke er optimal. ■

49 danske kommuner vil bli «lesekommuner»

I Danmark er 12 kommuner plukket ut som modellkommuner i forbindelse med 49 kampanjen «Danmark læser», som kulturminister Marianne Jøved (bildet) satte i gang i 2013. I alt hadde 49 kommuner sendt inn forslag til hvordan en skulle få innbyggerne til å lese mer skjønnlitteratur.

I København skal blant annet ti forfattere følge sosial- og sunnheitsmedarbeideres hverdag, for å skrive om dette. I Furesø skal bokkasser med navn som «Krimikassen» og «Børnekassen» bringes ut av lokale utviklingshemmede, og i Rebild skal en kampanje få traktorførere og andre som arbeider alene til å høre på lydbøker, skriver Politiken.

Kampanjeleder Rikke Lind Andersson sier at det har vært fokusert på å få så stor variasjon som mulig. Kommunene har kunnet søke om støtte på inntil en halv million danske kroner for å sette prosjektene ut i livet. ■

Foto: Norsk Bibliotekforening

Trives i stormen

Som leder for Norsk bibliotekforening (NBF) står Mariann Schjeide midt i brennpunktet i den nasjonale bibliotekdebatten. Og trives der.

AV ODD LETNES
REDAKTØR

Bok og Bibliotek (BoB): Hvorfor ønsket du å bli den nye lederen i NBF?

Mariann Schjeide: Siden jeg var ferdig med bibliotekarutdanningen i 1990 har jeg vært biblioteksjef i Giske, Skodje og Ålesund. Jeg har alltid likt å jobbe med bibliotekutvikling og de lange retningslinjene. Jeg har i flere perioder hatt verv i NBF og har alltid følt at «det er her det skjer», at NBF spiller en viktig rolle i utformingen av norsk bibliotekpolitikk. Som leder i NBF får jeg nå en ekstra god muligheten til å jobbe med bibliotekutvikling på nasjonalt plan, både i forhold til media, de enkelte bibliotekene og Nasjonalbiblioteket.

BoB: Føler du at du har den riktige kompetansen og innstillingen for å gjøre en god jobb?

Schjeide: Med fare for å virke ubeskjeden, vil jeg svare ja. Jeg liker å ta initiativ og å delta i debatter. Jeg tror jeg må kunne kalle meg rimelig frittalende og jeg er ikke redd for å møte motstand. Jeg tror synlighet blir et viktig tema i årene som kommer og da nytter det ikke å gjemme seg. Jeg tror på biblioteket som en viktig demokratisk institusjon og min lojalitet går hundre prosent til brukerne. Det vil jeg holde fast ved overfor både media og politikere.

BoB: Hva er ditt drømmebibliotek?

Schjeide: Hvis jeg skulle velge på øverste hylle, er det et bibliotek med mange tilbud og aktiviteter, hvor mange forskjellige brukere kan finne noe av interesse. For meg er faktisk også størrelsen på biblioteket et poeng. Tenk deg en liten butikk hvor det ikke er noen kunder. Det frister ikke å gå inn der. Det gjør det derimot når det er flere kunder der og du kan gå rundt for deg selv og titte uten å bli løpt ned av en ekspeditør. Slik tror jeg også det er med et godt bibliotek, det må romme mange tilbud og være en viss mengde brukere der. Da oppstår den spesielle møte-

plassen hvor du kan være deg selv som enkeltindivid og samtidig gå opp i et større felleskap.

BoB: Men veldig mange bibliotek i Norge er små?

Schjeide: Ja, og mange av dem fyller et behov i lokalsamfunnet. Men det er likevel grunn til å spørre: Er det god bruk av ressursene at man for enhver pris opprettholder filialer med fem timer åpningstid i uka? Kanskje burde man legge ned disse og heller samle ressursene om større enheter plassert på knutepunkter hvor det er lett å komme til for brukerne?

BoB: Ut i fra den offentlige lista over søkere til stillingen som Nasjonalbibliotekar var det ikke mange bibliotekarer. Hva tenker du om det?

Schjeide: Jeg har sagt ved flere anledninger at jeg opplever en slags ledervegning blant bibliotekarer. Det er synd, og en reell fare for utviklingen av profesjonen vår. Vi må bli dyktigere på ledelse, vi må tørre å ta mer ansvar. Som biblioteksjefer har vi et ansvar for å fronte biblioteket i forhold til media og politikerne. Vi kan ikke sitte med hendene i fanget og tro at noe skal skje, vi må selv ta styringen og sørge for å formidle det bildet av biblioteket vi ønsker. Dette må også bibliotekarutdanningen ta opp i seg.

BoB: Hvilke forventninger har du til det og den nye direktøren i framtiden?

Schjeide: Nasjonalbiblioteket må nå bli seg sitt ansvar som en nasjonal utviklingsaktør bevisst. Jeg håper derfor at den nye direktøren makter å gjøre Nasjonalbiblioteket både til et godt operativt bibliotek med ansvar for nasjonens hukommelse, og samtidig være en nasjonal utviklingsaktør. Etter mitt syn har det skortet på det siste.

BoB: På hvilken måte da?

Schjeide: Hittil har Nasjonalbiblioteket satt likhetstegn mellom bibliotekutvikling og prosjektmidler. Men det er en dårlig strategi. For det første krever det ofte så store ressurser å skrive en skikkelig søknad at mange kvier seg for å gjøre det, for

det andre har prosjekter lett for å bli borte etter prosjektperioden fordi man ikke makter å implementere resultatene i den daglige driften. I ABM-utvikling var det omkring tjue personer som jobbet med bibliotekutvikling, i Nasjonalbiblioteket er dette redusert til en håndfull. Slikt merkes i praksis.

BoB: Du har flere ganger i media og på konferanser slått et slag for at biblioteket er et litteraturhus. Hva legger du i det?

Schjeide: Jeg var med i en debatt om bibliotek og litteraturhus på Twitter i fjor. Her presterte oppegående personer å hevde at «Bibliotekene formidler bøker, litteraturhusene innhold» og at «Bibliotekene står for stille formidling, litteraturhusene for debatt, diskusjon og arrangementer». Jeg har i lang tid, og vil fortsette med det, tatt til motmæle mot slike karakteristikk. I min verden er biblioteket et litteraturhus. Vi har vært det lenge, og med den nye formålsparagrafen i bibliotekloven, har vi endelig fått det slått fast en gang for alle: «...folkebibliotekene skal være en uavhengig møteplass og arena for offentlig samtale og debatt». Det er mulig det er plass til både litteraturhus og bibliotek i de store byene, men det vil være en tvilsom politikk om man i små og mellomstore kommuner begynner å flytte penger fra bibliotek til litteraturhus.

BoB: Frykter du at det vil skje?

Schjeide: Vi har sett en tendens til at mange har blitt begeistret av litteraturhusideen omkring i landet. Hvis planene blir

Debatt: - Det finnes ikke den ting vi ikke kan gjøre på biblioteket

Mariann Schjeide er på Lillehammer for å forsvare tåkhøgden i norske bibliotek.

KULTUR | **Utrykk** | Publisert: 30.09.2013 09:00 | Sist oppdatert: 30.09.2013 16:00

«Norsk litteraturfestival» er landets største, med blant annet nobelpriser i M. Coetzee som trekklaster i år.

Festivalen startet tirsdag på Lillehammer, og har to biblioteksdebatter med i programmet. Onsdag var Carl I. Hagen med på debatten «Kjæresang eller bokhylla», om offentlig pengeutgifter til bibliotek. Tirsdag var Aleksund biblioteksjefer Mariann Schjeide ordet, i programposten «Kjør debatt (Hys)». Det handler om litteraturhus mot bibliotek.

Les flere kultursaker her

Full frihet

— Hva skal vi med egne litteraturhus når vi har bibliotek? Biblioteket er jo et litteraturhus. Det finnes ikke den ting vi ikke kan arrangere på biblioteket. Våre hyller gjenspeiler allerede meninger fra ytterste høyre til ytterste venstre. Biblioteket har stor tåkhøgde, sier Mariann Schjeide.

— Ulikevnet påstås det at bibliotekene mangler redaksjonell frihet. Det er tull! Jeg kan aldri tenke meg at ordlærer og rådmann i Ålesund vil finne på å legge seg opp i hva vi velger å gjøre på biblioteket. Og hvis det er ei og vin det står om, kan vi selte ambulerende slagerkayaker.

Nye behov

Litteraturhusene

Litteraturhuset i Oslo er Europas største og har årlig rundt 250.000 besøkende. Det åpnet høsten 2007.

Også Lillehammer, Bergen og Fredrikstad har fått egne litteraturhus. Stavanger jobber med saken.

Litteraturhusene har flere scener og rom for debatt og foredrag, og gjerne en kaffe. Målet for aktivitetene er å formidle lokal kulturskaper og lokal historie og uttrykke lokal identitet.

Debattkåp. Mariann Schjeide er ikke redd for å si sin mening i media.

realisert, har vi snart et dusin litteraturhus i Norge. Det er nokså pussig når vi ser at verken Sverige eller Danmark har noe som kan minne om for eksempel Litteraturhuset i Oslo. Nei, jeg frykter ikke at litteraturhusene vil «kuppe» bibliotekene. Det er kanskje en dristig spådom, men jeg tror at litteraturhusene i Norge, med unntak av noen få, er døgnfluer. På sikt tror jeg man vil innse at det er biblioteket som er kommunens litteraturhus. Biblioteket er en robust institusjon med en stor evne til omstilling og utvikling. Jeg har sagt det før og jeg sier det igjen: Det finnes ikke den ting vi ikke kan gjøre på biblioteket!

BoB: Men er bibliotekarene trygge på den nye rollen? En undersøkelse Bok og Bibliotek gjorde høsten 2013 viser at en god del biblioteksjefer ønsker å klarere kontroversielle temaer med overordnede i kommunen.

Schjeide: Den undersøkelsen ga en viss grunn til bekymring da den kom. Men det har nå gått en tid og den nye bibliotekloven har i mellomtiden trådt i kraft. Jeg tror bevisstheten om den nye rollen er mye større i dag. Bibliotekloven er en særlov, det betyr at den går foran generell lovgivning. Rådmannen i Drammen var nylig veldig klar i sin tale på en konferanse om dette temaet i Tønsberg. Med den nye formålsparagrafen har bibliotekene nå fått hjemlet sitt rolle som en offentlig debattarena.

BoB: Hva gjør du og NBF dersom en rådmann eller en politiker skulle forsøke å hindre et bibliotek i å arrangere en debatt?

Schjeide: Biblioteklovens nye formålsparagraf er noe av det jeg vil jobbe spesielt

med som NBF-leder. Skulle noen prøve å stoppe et arrangement i biblioteket, vil NBF slå alarm. Men jeg tror vi blåser dette opp til et større problem enn det er. Vårt utgangspunkt er at det er biblioteksjefen som har ansvar for hva biblioteket produserer og leverer av varer og tjenester, på samme måte som en ansvarlig redaktør har ansvar for hva som står i en avis.

BoB: Med Litteraturhuset i Oslo i bakholdet vil mange, særlig i små kommuner, kunne tenke at slike store debatter om internasjonale og nasjonale spørsmål blir for stort for oss. Hva sier du til slike innvendinger?

Schjeide: Jeg tror ikke man bør gape altfor høyt og alltid tenke verdensøkonomi, global oppvarming, rasisme og liknende.

De enkelte bibliotek bør ta utgangspunkt i de utfordringene som rører seg på lokalt plan, for eksempel jaktrettigheter, skolenedleggelse, barnehagedekning, sykehusdekning, utbygging av vei og jernbane. Hvis man legger an slike perspektiver, vil det være mange problemstillinger å gripe tak i, og det vil helt garantert vekke interessen hos innbyggerne i kommunen.

BoB: Kulturrådets innkjøpsordninger for litteratur er under debatt, og ordningen skal nå gjennomgå med henblikk på modernisering. Tenker du at dette er statlige penger som burde tilfalt bibliotekenes mediebudsjetter direkte, slik at det ble opp til enhver biblioteksjef å bestemme hva som burde kjøpes inn?

Schjeide: Jeg har ingen fasit på hvordan ordningene bør se ut. Men jeg tror de spiller en viktig rolle både i forhold til forfatterne, forlagene og bibliotekene. Nei, jeg tror ikke på en løsning der pengene går direkte til bibliotekene. Da er jeg redd de først og fremst ville bli brukt til bestselgere og lokalt vinklet litteratur. Moderne skjønnlitteratur kan være vanskelig tilgjengelig, men det hadde vært ille om bibliotekene kun tok imot det som til enhver tid ville gå inn på utlånstoppen. På en eller annen måte bør kulturfondbøkene settes inn i en formidlingssammenheng slik at bibliotekarene kunne løfte disse bøkene fram på en interessant måte.

BoB: Vi lever i en digital tid. I dag kan man snart legge det meste av bibliotekets ressurser ut på nettet. Tror du på det virtuelle biblioteket?

Schjeide: Her tror jeg vi bør skille mellom fag- og folkebibliotek. Det nettbaserte Helsebiblioteket.no ble av NBF i 2011 kåret til Årets bibliotek. Jeg tror mange fag- og forskningsbibliotek har store muligheter som virtuelle bibliotek. Men dersom vi skulle forsøke å skape folkebibliotekene om til noe som bare finnes på nettet, hadde vi mistet bibliotekets idégrunnlag. Et folkebibliotek trenger et fysisk sted hvor brukeren og de ansatte kan møtes innenfor rammer av kultur og kunnskap. Det er derfor spennende at det satses på bibliotekbygging så mange steder rundt i landet. ■

La strekkodene hjelpe dere!

Alle biblioteker ønsker seg en effektiv og pålitelig løsning for merking av bøker samt inn- og utlevering.

Interconnect AS har levert strekkodelesere, etiketter, etikettskrivere og programvare for inn-/utlevering av bøker i mer enn 20 år.

Be om referanser, vi har mange!
Ring 67 16 64 00 eller kontakt oss på
data@interconnect.no

Hva leser du nå?

Mange tror at bibliotekarer leser hele tiden. Det er ikke nødvendigvis riktig og det gjør ikke Norsk Bibliotekforenings nye leder Mariann Schjeide heller. Men hun er svært glad i bøker og deler gjerne sine favoritter med

oss når Bok og Bibliotek tar kontakt. Schjeide ble valgt som leder i foreningen 26. mars i år og har nå permisjon fra jobben som biblioteksjef ved Ålesund Bibliotek. Hun har vært bibliotekar i 24 år.

– Leser du noe nå?

– Jeg har en bok i vesken og en på nattbordet, men jeg har ikke begynt på noen av dem enda.

Boken i vesken er Mengele Zoo av Gert Nygårdshaug. Den handler om noe annet enn det jeg trodde og skal inneholde et snev av magisk realisme. Jeg er veldig glad

i den sjangeren så jeg gleder meg til å lese den. Men du vil vel høre hva jeg har på nattbordet og?

– Ja gjerne.

– Der har jeg den nye boken Tilbake til politikken av Aksel Braanen Sterri. Jeg hørte han snakke på et frokostseminar på Civita for litt siden. Han var så inspirerende og som en god sosialdemokrat tenkte jeg at den har jeg lyst til å lese. Det er en analysebok som ser på hvorfor Arbeiderpartiet tapte valget.

– *Det er et ganske stort spenn på lesingen din, fra det magiske til det realistiske?*

– Ja, også er jeg veldig glad i lyrikk. Det er en sjanger som ikke veldig mange leser og jeg føler bøkene trenger å lokkes litt frem. Her vil jeg spesielt nevne Urd av Ruth Lillegraven. Jeg liker både moderne og eldre lyrikk og denne sjangeren er noe jeg har satt mer og mer pris på med årene. Det er så kort og konsist og det blir sagt så mye på korte setninger.

– *Får du lest noe nå som du er opptatt med en ny jobb?*

– Ja, selvfølgelig, men ikke hele tiden. Det kan gå uker mellom hver gang jeg leser, men når jeg først setter meg ned med en bok går jeg helt opp i den og da er jeg gjerne tapt for verden. Ellers er jeg avisoman. Men det er klart at yrkesvalget betyr jo at jeg har interesse for litteratur.

– *Er det noe forskjell på det du leste som yngre og det du leser nå?*

– Ja for da jeg var yngre leste jeg mye av den eldre litteraturen som *Kristin Lavransdatter* av Sigrid Undset og en del bøker av Sigurd Hoel. Nå leser jeg nesten bare moderne litteratur, bortsett fra lyrikken da. Jeg leste også en god del litteratur hentet fra sagatiden i unge år, og da særlig bøker av Vera Henriksen.

– *Hvilke bok-råd gir du til biblioteklånerne da?*

– Jeg har aldri trodd på den nøytrale bibliotekaren. Når folk har spurt meg som bibliotekar hva jeg syns om en bestemt bok så er jeg ærlig. Det fortjener lånerne når de spør om råd. ■

Kommersiell konkurranse om e-bokmarkedet i Danmark

I Danmark har den private e-boks-distributøren Mofibo fått mer kapital, og tar nå sikte på å rykke inn i Sverige. Samtidig vil de danske bibliotekenes selskap eReolen snart være klar med en felles plattform for gratis utlån av e-bøker på bibliotekene. Direktør Morten Runge i Mofibo regner imidlertid med at den nye avtalen mellom bibliotekene og de store forlagene også vil gi plass til en kommersiell aktør på markedet, skriver Politiken.

Mofibo regner med mellom 4000 og 5000 nye kunder i måneden, og kan for øyeblikket tilby litt over 10.000 titler. Selskapet har også planer om å etablere seg i Tyskland og Storbritannia. ■

Populære opplærings-tilbud i Bergen

I underetasjen driver Bergen offentlige bibliotek opplæring i både data og språk.

TEKST OG FOTO: KJETIL S. GRØNNESTAD
FRILANSJOURNALIST

– Vi ble tatt på senga over interessen for laptopklubben. Vi har satt opp ekstrakurs i vår, og har 40 på venteliste til høsten, sier Mari Jore, prosjektleder for DEL.

Det er onsdag. Klokka nærmer seg kvart på ett. Stadig flere mennesker strømmer inn døra til Bergen offentlige biblioteks underetasje. Folk fra alle fire verdenshjørner samles rundt kafébordene. Øyne og smil viser spent forventning. Nå skal det snakkes norsk. Det er tid for språkkafé.

– Vi har truffet et behov. Dette er blitt en møteplass der folk kan treffe andre og lære å snakke norsk. Jeg tror de lærer mer

når de koser seg, sier Anne Berit Helland, leder for språkkaféen, før hun ønsker et 70-talls frammøtte velkommen.

Kurssenter

Språkkaféen arrangeres hver onsdag. Selv om takhøyden i underetasjen bokstavelig talt er lav, er den desto høyere når det gjelder å ønske lærevillige bergensere velkommen inn. Språkkaféen er gratis, uten krav om påmelding.

Tilbudet om å praktisere muntlig norsk er et eksempel på bibliotekets kursing av sine besøkende. Prosjektet DEL – Digital inkludering, er et annet. DELs mål er å minske gapet mellom de som behersker datateknologi, og dermed kan finne og bruke informasjon på internett, og de som ikke gjør det.

– Internett forandret mye av bibliotekets rolle som kunnskapsformidler. Å øke folks digitale kunnskap går på kjernen i

bibliotekets samfunnsrolle. All informasjon, ikke minst fra det offentlige, ligger på internett. Det er en demokratisk rett at flere får tilgang til dette, slår Mari Jore, prosjektleder for DEL, fast.

Laptopklubb med suksess

Et av DELs populære tiltak var å etablere en laptopklubb. Det vil si et kurs der folk lærer opp i å bruke laptop og nettbrett. En liten annonse i Bergens Tidende som fortalte at biblioteket skulle sette i gang gratis laptopklubb utløste en voldsom interesse.

E-post, skype, nettbank og sosiale medier er noen eksempler. Kursene har plass til 12 deltakere. De påmeldte er i alderen 70 pluss, med en svak overvekt av kvinner. Flere forstår at de må beherske den nye teknologien når stadig mer offentlig informasjon og tjenester forutsettes gjort via internett.

– Som en eldre pensjonert håndverker sa til meg: «Jeg har følt meg hjelpeløs, men nå må jeg sette meg ned og lære meg disse tingene,» forteller Jore.

Datakurs for eldre må ofte starte helt fra bunnen av. Innvandrere og arbeidssø-

land kan ikke drive språkkaféen alene. Den arrangeres sammen med Det Felles Innvandrerråd i Hordaland. Av de 5-6 personene som sitter rundt hvert bord, er det alltid en norskspråklig som stiller opp på frivillig basis. Laptopklubben er et resultat av et samarbeid med Seniornett og AOF. Jore ser for seg at NAV kan være aktuell samarbeidspartner for nye opplæringstilbud.

En bieffekt av at biblioteket tilbyr stadig mer digital veiledning av sine brukere, er at de ansatte må heve sin egen digitale kompetanse.

DEL: Digital inkludering gjennom e-borgerservice, kurs og laptopklubb.

Prosjektet finansieres med egeninnsats. I tillegg ble det søkt, og bevilget kr 200.000,- fra FAD (tidligere Fornyingsdepartementet, nå Kommunal og moderniseringsdepartementet).

Språkkaféen startet mars 2013. I begynnelsen hadde den 25-30 deltakere. På det meste har det vært over 90 deltakere, men snittet ligger nå på rundt 70. Tilsvarende tilbud finnes flere steder i landet.

– Vi ble tatt på senga av responsen. Annonser stod på trykk på søndagen. Mandag morgen begynte telefonen å ringe. Etter tre timer var første kurs fullt. Et par dager senere var neste kurs også fulltegna. Når har vi 40 på venteliste til nye kurs utover høsten. Vi hadde ikke forventa en så voldsom interesse, men nå blir dette en del av vårt faste tilbud, sier Jore.

Laptopklubben holder hus i bibliotekets underetasje. Ulike tema tas opp.

kende som deltar på andre datakurs, har som regel et høyere kompetansenivå i bunn.

Vil tilby flere kurs

Jore ønsker enda flere opplæringstilbud. Bruk av offentlige tjenester på internett, og innlogging via MinID, er noe hun ser for seg som fremtidige kurs.

Biblioteket har ikke ressurser til å gjøre alt på egenhånd. Anne Berit Hel-

Paraply

Prosjektet DEL har etablert seg i underetasjen. Jore ser for seg at det får en samlende paraplyeffekt for resten av tilbudene der.

Underetasjen rommer: kaféen med språktilbudet, datamaskiner, avisrom, flerspråklig boksamling (utenom engelsk, tysk, fransk og spansk), og møte-/kursrom.

Ny bibliotekavdeling for tenåringer

Bergen offentlige bibliotek bygger nytt ungdomstilbud.

TEKST OG FOTO: KJETIL S. GRØNNESTAD
FRILANSJOURNALIST

Det er ikke helt ferdig ennå, advarer Per Vold idet vi entrer rommene som skal huse Bergens nye bibliotektilbud for ungdom.

Byggestøv, sagspon, verktøy og nakne bokhyller som sårt trenger en omgang med vaskekluten, gir ham rett i det. Allikevel er det lett å se konturene av det

som skal bli tenårigenes spennende hule.

Ungdomsdrevne arrangement

– Vi åpner etter påske, fortsetter Vold.

Han er prosjektleder for UNG. UROM, de fysiske rommene for den nye ungdomsavdelinga, er prosjektets fase 1.

Nå står fase 2 for tur. De to rommene skal fylles med innhold. Dette skal bli langt mer enn en avdeling for bøker, selv om litteraturen, ikke minst manga og tegna romaner, får godt med plass i reolene. Ikke minst i bokhyllene som omkranser vinduene mot Lille Lungegårdsvann.

– Vi samarbeidet med Bergen Arki-

Sitteplass med upåklagelig utsikt i UROM.

tekhøgskole for å realisere prosjektet. 30 studenter har hatt den nye ungdomsavdelinga vår som prosjektoppgave, sier Vold.

Studentene kontaktet flere ungdomsmiljø i Bergen, som Ungdomshuset 1880 og Fysak Allaktivitetshus. De fant fram til aktuelle ungdomskandidater som kunne jobbe for biblioteket. 13 stillinger ble lyst ut. Ungdommene som ble ansatt, fikk lønn på kr 1000,- samt bekreftelse på engasjementet på sine cv-er. Å ansette ungdommer ble en isbryter i forhold til det å lokke annen ungdom til biblioteket.

UNG gjennomførte flere arrangement i 2013, som retorikkurs, musikkforedrag, opplesninger, spill- og fanzine-kvelder. Et tydelig mønster pekte seg ut. De mest populære arrangementene stod ungdommene bak. De trakk mellom 35-50 deltakere. Bibliotekets egne arrangement trakk kun rundt 15 personer.

– Et eksempel er den 16 år gamle jenta som arrangerte kortfilmkonkurransen b-Film. Hun fikk også regissør Gunnar

Vikene, som blant annet stod bak filmen Vegas, til å holde foredrag, sier Vold.

Biblioteket vil derfor at ungdommene skal drive fram arrangementene i UROM. Når de får være med og utforme innholdet i sitt bibliotektilbud, får de også eierforhold til det.

Berikende studentsamarbeid

Vold skryter av samarbeidet med studentene fra Bergen Arkitektthøgskole:

– De tenker på alt. Ingen detaljer i UROM er tilfeldige, sier han.

Det minste rommet blir spillrom. De som spiller FIFA-spill får plass på en tribuneaktig plattform. De som spiller andre dataspill sitter avskjerma i en ring. Baksiden av denne ringen kles med runde bokhyller.

Bokhyllene inne i hovedrommet er også noe for seg selv. Benker under vinduene mot Lille Lungegårdsvann henger sammen med bokhyllene som dekker resten av veggen. Hovedrommet domineres ellers av et amfi bygget opp av uregelmessige bokser. Slike artige detaljer gjør UROM til bibliotekrom utenom det vanlige.

Biblioteket har ikke bare dratt fordel av arkitektstudentens kreativitet. De har også vært langt billigere å bruke enn det ferdig utdanna fagfolk ville vært.

– Ombyggingen av UROM kommer ikke på mer enn 300.000,- kroner. Vi ville aldri fått dette tilbudet så rimelig uten samarbeidet med arkitektthøgskolen, sier Vold.

Erfaringene med å bruke studenter var så gode at biblioteket vil ha hjelp av studenter også til prosjektets fase 2. Det nye ungdomstilbudet skal markedsføres. Det skal studenter fra Norges kreative fagskole ta seg av. Ved siden av å informere om tilbudet, skal det også søkes etter flere ungdommer til å drive fram nye arrangement. Det legges opp til å ansette seks ungdommer for et halvt år om gangen. De skal også få kr 1000,- i lønn. Målet er et snitt på to ukentlige arrangement i UROM.

– Vi er spesielt fornøyd med taket her i denne leseklubben, sier Per Vold.

– Samarbeidet med studenter og ungdommer har gitt dem større forståelse for hvordan det er å drive et bibliotek. Vi har også hatt utbytte av dette og forstår mer av arkitekturfaget nå enn før, sier Vold.

Inspirasjon

Idéen til å etablere et eget ungdomstilbud dukket opp på et av bibliotekets årlige idémyldringsmøter. Bakgrunnen var at de så at ungdom falt mellom to stoler. Tilbudet i en felles barne- og ungdomsavdeling var ikke god nok. Kampen om ungdoms oppmerksomhet er hard, så biblioteket måtte tenke nytt. Arbeidsgruppa for UNG ble satt ned i starten av 2013. Inspirasjon ble hentet flere steder, ikke minst fra Mindspot i Århus, og Garaget i Malmø.

UNG er foreløpig et årsprosjekt, men det satses på at dette skal bli et permanent tilbud for bergensere i alderen 13-19. ■

Bergen offentlige bibliotek – UNG: bergenbibliotek.no/ung

Århus hovedbiblioteks ungdomstilbud Mindspot: www.mindspot.dk

Garaget i Malmø: www.malmo.se/Medborgare/Kultur--noje/Garaget/Garaget.html

Etter åpningen av det nye senteret har antall besøkende på barnebiblioteket økt betraktelig.

Framtiden byr på opplevelser

Digitalisering av medier og bruk av internett minsker utlån av bøker. Stavanger svarer med et opplevelsessenter.

TEKST: TERESE TORGENSEN
FOTO: STAVANGER BIBLIOTEK, PRIVAT

Stavanger er Norges første by som satser for fullt på det som mange tror kommer til å bli fremtidens bibliotek. Det nye opplevelsesbiblioteket åpnet 11. januar og foreløpig er det bare første etasje som er ferdig. Om tre år er hele biblioteket restaurert, med en prislapp på 25 millioner kroner. Da kan besøkende bevege seg mellom ulike soner. Fra en rolig lese krok til en kunstutstilling til et sosialt langbord.

– Vi ser at det er veldig lett å låne ut bøker fra sonene, fordi vi presenterer dem som favoritter. Når bøkene står tett i tett får vi ofte problemer med å vise frem hva vi har og lånerne vet ikke hva de skal velge, sier Anne Liv Tønnessen, leder for opplevelse i Stavanger.

Satser på opplevelse

Den nære beliggenheten til byens kino sammen med den utvidede åpningstiden har gjort at senteret har blitt et populært samlingssted både i ukedager og helger. Siden åpningen merker biblioteket en økning av besøkende spesielt på barnebiblioteket i tredje etasje. Der har de i gjennomsnitt 200 flere besøkende på lørdager.

– Vi tenker at når folk kommer til Sølvsberget så skal de bli dratt inn uten å merke det, men det er klart at for dem som bruker biblioteket ofte så er det for lite bøker her. Hovedmålet er å dra dem opp til de andre etasjene, sier Marit Egaas, kultursjef i Stavanger.

De tradisjonelle bokhyllene er byttet ut med bokøyer, tv skjerm, iPad hylle,

myke sakkosekker og et lite glassbur der man kan jobbe i ro og fred.

– Et opplevelsesbibliotek har de samme egenskapene som et tradisjonelt bibliotek, men det stilles mer krav til lyd, farger og møblering. De er utstyrt på en måte som gir deg inntrykk og opplevelser som sitter lenge i, samtidig som at de spiller på alle sansene våre. Det handler ikke bare om å lese og skrive, men å bruke hele deg, sier Sissel Merethe Berge, daværende konst. leder i Norsk Bibliotekforening.

Serendipitet brukes til å beskrive fremtidens bibliotek. Du går inn med et mål om å finne en bok, men ender opp med noe helt annet som kanskje er enda bedre. Dette gjør at alfabetiseringsprogrammer ikke lenger er like nødvendig. Leder for opplevelse

Opplevelsesbiblioteket i Stavanger setter fram de litt eldre og bortgjemte bøkene som man ellers ikke ville ha funnet i de trange bokhyllene.

forteller at mange låner mer uventet og blir inspirert til å ta med seg en bok som de kanskje ikke hadde tenkt på tidligere.

Døende i tradisjonell form

Utlån av bøker daler, digitalisering av medier har tatt over mye av jobben til folkebibliotekene. Ønsker vi å låne en bok trenger vi ikke lenger å forlate sofaen, men det betyr ikke at verdien av det å ha et bibliotek er borte. Tvert i mot besøker vi biblioteker mer enn noen gang, men med et annet mål enn det vi hadde tidligere. Få går til biblioteket for å låne en bok, men heller for å ha et sted å være, sosialisere seg eller delta på et kulturelt arrangement.

– Bibliotekene må ha en relevans for folks liv. Har de ikke det, bruker vi dem ikke. Mange dekker mye av bibliotekbehovet sitt på internett, derfor må det å besøke et bibliotek gi noe mer. En opplevelse som du ikke får andre steder, sier Åse Kristine Tveit, førstelektor ved Høgskolen i Oslo og Akershus.

De tradisjonelle bibliotekene er mer tilrettelagt for de som jobber der enn for besøkende. De trange bokhyllene med alfabetiseringsystemer er laget for at bibliotekarene skal raskt finne frem til en spesiell bok. Den store opplevelsen var da knyttet til de ulike mediene, mens hos de nye bibliotekene er selve besøket en del av pakken.

– Her lager vi det mer som hos bokhandleren. Det er en opplevelse å gå rundt. Du blir stimulert og inspirert bare på grunn av møblingen. Det er et bibliotekrom der du ønsker å bli en stund, istedenfor bare å hente en bok og gå ut igjen. Det innbyr til å sette seg ned og møte andre, sier Tønnessen.

Ulike behov

Ingen er like. Noen foretrekker å sitte på gulvet mellom trange hyller og kjenne lukten av gamle bøker, mens andre foretrekker å jobbe i en myk lenestol. Planen til de nye bibliotekene er å kunne tilby et stort spekter av tilbud slik at nesten alle er garantert å finne noe de liker. Selv om opplevelses-senteret i Stavanger har fjernet de store hyllene så betyr ikke det at de ikke kommer til å tilby den tradisjonelle settingen. I underetasjen jobber de på spreng for å åpne den tradisjonelle delen for dem som foretrekker biblioteket i sin originale form.

– Noen liker seg best mellom de trange bibliotekhyllene, mens andre blir inspirert av å jobbe i en dyp lenestol. Det er viktig at et bibliotek tilbyr alle disse tingene, sier Berge.

I en blå sakkosekk i et rolig hjørne sitter elev Trine Skretting Baardsen (17) og gjør lekser.

– Den avslappende stemningen gjør at dette er et bra sted å komme for å jobbe med lekser. Jeg liker veldig godt at alt ikke

skal være A4 slik at jeg kan sitte slik som om jeg var hjemme og jobbet, sier Baardsen.

På den andre siden av biblioteket oppdaterer Børge Fosse (41) seg på Facebook-nyheter.

– Akkurat nå er jeg innom på grunn av det gode Wi-Fi nettverket. Jeg tror det nye biblioteket kan bli en klassisk samlingsplass for ungdom, sier Fosse, backlinetekniker og scenerigger.

Fri fra kjøpepresset

Folkebibliotekene har blitt ett fristed for både ungdom, småbarnsforeldre og eldre til å slappe av med en god bok uten å føle seg presset til å kjøpe noe. Alle er velkomne uansett bosted, alder eller livssituasjon. Bibliotekene er bærere av lange tradisjoner med informasjon. Det gjør at Åse Kristine Tveit ikke er i tvil om at bibliotekene har en fremtid, men at de må endre seg i takt med brukervaner er hun ikke i tvil om.

– Det er viktig å ha et sted som ikke er kommersielt, der alle har de samme rettighetene. Det å vektlegge opplevelser er en måte å engasjere folk på og gjør at biblioteket betyr noe for flere. Jeg synes det er flott at det finnes noen gammeldagse bibliotek som gir en nostalgisk følelse og som lukter bøker, men det er ikke det barn og voksne trenger, sier Tveit. ■

Viktig formidler av forskningsdata

Forskningsdata er på dagsorden, og Norsk samfunnsvitenskapelige datatjeneste (NSD) er en viktig aktør på området.

AV AUD GJERSDAL, FRILANSJOURNALIST

Organisasjonen er lokalisert i Bergen, har over 80 ansatte, og arkivering av forskningsdata er en viktig del av virksomheten. Bok og Bibliotek har snakket med seksjonsleder Dag Kiberg for å få et innblikk i NSD sitt arbeid.

NSD arkiverer mange typer data. Sentralt i dette arbeidet er en langsiktig avtale med Statistisk sentralbyrå om formidling av data til forskning, og arkivering av forskningsdata fra prosjekter innenfor de fleste fagområder med finansiering fra Norges forskningsråd. Videre arkiverer NSD data fra universiteter, høyskoler, instituttsektoren og fra store surveys fra Europa og resten av verden. NSD har høy kompetanse på personvern, og er personvernombud for ca. 150 institusjoner i FoU-sektoren, slik at persondata blir behandlet etter regelverket.

Arkivering av data med Forskningsrådsfinansiering er et av bevilgningsvilkårene.

– Forskerne skriver under på at data skal arkiveres hos NSD ved prosjektslutt. Det er for å ta vare på data, og stille dem til disposisjon for videre forskning, for eksempel oppfølgingsprosjekter, sier Kiberg og forteller videre at arkiveringen er viktig på flere måter: Dataene gir en historisk dokumentasjon av samfunnet. Den bidrar til at respondenter slipper å få samme spørsmål unødvendig flere ganger. I tilfeller med mistanke om juks, så kan en ta frem lagrede data. Det er også samfunns-

økonomisk ulønnsomt å samle samme data inn flere ganger.

– Data som er samlet inn med offentlige midler er et offentlig gode, understreker han, og forteller videre at NSD er eid av Kunnskapsdepartementet, noe som bidrar til langsiktig organisatorisk trygghet.

Arkivering av data for forskningsmiljøene på en funksjonell og trygg måte krever god arkivfaglig og teknisk kompetanse. I tillegg kreves det god kjennskap til gjeldende personvernlovgivning. I en slik sammenheng er det viktig at arkivinstitusjonen er av en viss størrelse, med kontinuitet i staben og med en langsiktig horisont.

– *Hvilke tjenester leverer dere?*

– Dersom det dreier seg om data samlet inn med midler fra forskningsrådet tar vi kontakt med prosjektleder ved prosjektslutt, minner om bevilgningsvilkårene, og ber om å få data overført. Så tilbyr vi å lagre all form for elektronisk materiale, sier han. Det kan f.eks. være ustrukturert materiale som film, tekst, bilder eller vanlig strukturert statistisk materiale.

– I prinsippet garanterer vi dataene til evig tid, sier han og forteller videre at de tar daglig back-up av den store og stadig økende datamengden. Annethvert år går de gjennom dataene for å kontrollere at de er lesbare og om det er behov for å migrere dem til ny versjon av programvare. Selv har de utviklet programvaren Nesstar for dokumentering og publisering av data på nett, og dataene dokumenteres etter «Data Documentation Initiative», som er en internasjonal standard for dokumentering av samfunnsvitenskapelige data.

– *Hva med fagbibliotekene?*

Kiberg ser ikke for seg at fagbibliotekene har noen direkte rolle i forvaltningen av data.

– Men de kan ha en rolle med koblinger mellom publikasjoner og data. Hvis man i metadata til dataene hadde pekere til litteraturen og vice versa, så ville det være veldig nyttig. Det ligger jo der som en mulighet, sier han. Det ligger imidlertid noen tekniske og organisatoriske utfordringer knyttet til et slikt system. Kiberg tenker også at et siteringssystem for data kan være en idé, slik at bruk av data kommer på kilde listen på lik linje med litteratur.

– *Hvordan tenker du deg utviklingen fremover?*

Kiberg ser for seg at det vil skje en teknisk og organisatorisk utvikling på forvaltning av ikke-strukturerte data som film, lyd, bilde og vanlig tekst. Det er også arbeid på gang som vil gi større muligheter for online analyse av data.

– Dette betyr at forskere får tilgang til store mengder statistiske data samtidig som systemet sikrer at personvernet er fullt ut ivarettatt, sier han. En annen viktig utvikling er den nylige etableringen av Consortium of European Social Science Data Archives, hvor medlemmene til nå er kunnskapsdepartementene i 13 europeiske land, blant andre Tyskland, England, Frankrike og Norge. Tjenesteleverandørene er europeiske dataarkiv, inklusiv NSD, og samarbeidet innebærer at forskere i for eksempel Bern og Bergen får tilgang til de samme dataene, på samme vilkår og til samme tid. De er dokumentert med samme standard og du kan for eksempel søke på fransk i de engelske dataene og vice versa.

– Det er en fremtidsrettet måte å gjøre ting på, at man standardiserer og samler inngangen til tjenesten på et sted, sier han og peker på viktigheten av åpenhet.

– Jeg tror at Open Access-ideen for publikasjoner også vil spre seg til data. Det bør være like naturlig å dele data som å dele publikasjoner, sier Kiberg og legger til at dette både gir bedre forskning, bedre økonomi og høyere kvalitet på dataene. ■

Åpne data

– vitenskapens framtid

Vitenskapens framtid er avhengig av åpne data. Det er ikke nok å formidle kunnskap, men også de data denne bygger på. Dette var temaet for presentasjonen til professor Geoffrey Boulton fra University of Edinburgh.

AV AUD GJERSDAL, FRILANSJOURNALIST

Geoffrey Boulton

Det er en dyd å sette sammen ikke bare ideen, men også data, slik at andre kan granske bevisene, observasjonene, eksperimentene og gjenta dem, utforske logikken og kritisere om nødvendig. Dette er en av byggesteinene i moderne vitenskap, sier han. Denne åpenheten og kritikken gjør vitenskapen selvkorrigerende. Vitenskapen blir derfor også den mest pålitelige måten å produsere kunnskap på, for den sikrer at feil kan identifiseres og rettes. Den teknologiske utvikling har imidlertid resultert i en datastorm. 90 % av alle kjente data er innsamlet de siste to år, og slik fortsetter det. Boulton peker på at dette utfordrer prinsippet om selvkorrigering, og viser til en undersøkelse der 89 % av de undersøkte papers var slik at resultatene ikke kunne gjentas. Hovedårsaken til dette var mangelfulle data eller metadata.

– Selv om et paper hadde rett, så kunne det ikke gjentas, og derfor har paperet ikke mer verdi enn myte, sier han. Også svindel er et problem, samt dårlig praksis. Dette siste kan skje i form av ikke-publisering av relevante data til en publisert påstand, eller selektiv publisering, hvor positiv informasjon formidles, mens motsigelser og negativ informasjon holdes tilbake.

– Det er et helt fundamentalt prinsipp at data som gir bevis for en publisert idé, må publiseres samtidig, sammen med metadata, understreker han.

Men teknologien gir ifølge Boulton også nye muligheter. En kan innhente enorme mengder data, samtidig som en har beregningskapasitet for behandling av disse. Dette gir vitenskapen tre nye muligheter. For det første gir det bedre muligheter til å identifisere mønstre. Innenfor naturvitenskap finnes en mengde databaser, og ved å koble og integrere data i disse, kan vi oppdage nye mønstre. For det andre kan en analysere komplekse fenomener. Mens en tidligere var begrenset til å undersøke enkle systemer med lineær årsak og virkning, så kan en nå studere det komplekse:

– Årsak og virkning er samme ting, der en årsak er effekten av en annen årsak. Med andre ord, et tett koblet system, sier han. Nå kan en analysere slike systemer, og predikere adferden i dem. Den tredje mulighet er kaotiske fenomener, der manglende eksakt startpunkt gir fundamentalt forskjellige prediksjoner. Nå kan feilberegninger korrigeres ut fra data som viser hvordan realiteten er for eksempel ved hjelp av satellittdata i sanntid.

– Det er et fundamentalt skifte i hvordan vitenskapen gjøres og de spørsmål vitenskapen kan prøve å besvare, sier Boulton. Samtidig utvikler det seg et etisk imperativ for å dele data, for disse er ikke forskernes private eiendom, men betalt av innbyggerne, og eid av samfunnet. Deling av data maksimerer nytten ved at de beste hjernene og de mest kreative gjør bruk av dem. Også den vanlige innbygger kan bidra, men har også behov for data.

– Folk vil ha bevis for det som påvirker deres daglige liv og det samfunnet de lever i. Å åpne opp

dataene er avgjørende, sier han. Men åpenhet i seg selv er ikke nok. God kommunikasjon forutsetter tilpasning til målgruppen blant annet ved å fokusere på temaer av offentlig interesse, og at visse kriterier innfris: Både data og metadata må være

- Gjenfinnbare
- Tilgjengelige
- Forståelige
- Vurderbare
- Gjenbrukbare

– Vitenskap er ikke privat bak lukkede laboratedører, men offentlig. Den kan forandre både livene våre og samfunnet. Det handler også om demokrati, understreker Boulton. ■

Videre lesning:

Science as an open enterprise
<http://goo.gl/PBZ0K6>

MOOC – på vei inn i Norge

MOOC¹ er på vei inn. Allerede sist høst kom NTNU med det første MOOC-kurset.

AV AUD GJERSDAL, FRILANSJOURNALIST

Berit Kjeldstad

Norge har en lang tradisjon for bruk av teknologi i utdanningen, kanskje på grunn av geografi og fokus på å ta i bruk ny teknologi. Berit Kjeldstad, leder for

MOOC-utvalget, stilte i sin presentasjon spørsmål om MOOC-trenden påvirker høyere utdanning.

– Denne formen for pedagogiske opplegg er noe alle bør ta inn i sin virksomhet, også de tradisjonelle campus-universitetene. Det er mye av den tradisjonelle undervisningen som kan ta i bruk nye verktøy, og derfor vil MOOC påvirke høyere utdanning, sier hun, og peker på at den økede bruk av IKT-verktøy i tradisjonell undervisning på campus har en viktig konsekvens: Den fører bibliotekene og undervisningspersonell sammen. Her ligger også en av de store utfordringene, nemlig å koble sammen utdanningsledelse og bibliotekledelse. Vi kan lære av hverandre.

– Bibliotekene må være en forskningsfront, være en del av det som foregår på utdanningsiden i institusjonene og koble seg

tett på. Bibliotekene må koble seg på den strategiske utdanningsledelsen, understreker hun.

Kjeldstad forteller videre at MOOC er et læringstilbud for hvem som helst. Det er 100 % nettbasert og alle kan melde seg på, uansett bakgrunn. Det kan være uendelig mange som melder seg på, men disse er ikke studenter, de er «deltakere». Studenter blir de først når deltakerne ønsker å ta eksamen og blir tatt opp ved en institusjon, da er vi inne i UH-sektorens tradisjonelle arbeidsoppgaver, nemlig å gi tilbud til studenter.

– MOOC styrker tilgangen til høyere utdanning, ved at alle nå kan få innsikt i hva det er å ta høyere utdanning, sier hun. Dette kan heve kvaliteten, men kvalitetssikring er imidlertid fortsatt en utfordring ved at det ikke foretas noen testing av deltakernes kunnskap. Dette gjøres først når vedkommende tas opp på en institusjon, og går igjennom en vurdering. Kompetanse oppnådd i MOOC-tilbud kan i prinsippet gjøres gjennom realkompetansevurdering av hver kandidat. Hva denne utfordringen vil innebære må man se videre på.

– Men ideen om at det er studentens læring som teller, og ikke hva lærerne presterer som forelesere, det er endringen her som vil styrke kvaliteten i høyere utdanning, sier hun og peker på at den største utfordringen er å få en god forståelse av pedagogikken som skal brukes i slike kurs. Dette må knyttes til en kontinuerlig kvalitetsutvikling slik at vi får se at dette gir læring, og det må bygges miljø som kan jobbe med læringsanalyser.

– Disse svære kursene gir footprints på hvor studentene beveger seg. Det gir enorme muligheter i å forstå hvordan studentene jobber og hva som er vanskelig, sier hun

og forteller videre at utbredelsen av MOOC i Norge kommer til å gå sakte, for det krever både rett kompetanse og kapasitet. Det er også nødvendig med insentiver på individnivå for at en endring skal skje.

– Igjen er spørsmålet: Hvem kvalitets-sikrer dette? Hvem sjekker ut at arbeidslivet får det de skal ha? Hvem skal si at en kandidat er riktig utdannet?, spør hun, og peker på muligheten av samarbeid mellom institusjonene. For det første er det et spørsmål om det er hensiktsmessig at hver institusjon skal gjøre sine egne vurderinger, konkurrere, og gjøre de samme tingene i et lite land som Norge. For det andre utfordres den tradisjonelle kandidatproduksjonen knyttet til enkeltuniversitet dersom en innfører bachelor på enkelte MOOC-kurs. Her må institusjonene være tydelige på hvordan de godkjenner hverandres kurs. Kjeldstad kan også tenke seg at MOOC-kurs innenfor noen områder på sikt konkurrerer ut de tradisjonelle institusjonenes tilbud.

– Det er en sektor i utvikling. Vi må følge med i timen, og vi har ikke mange svar. Vi må få med de ansatte og studentene og hente ut det som er bra og funksjonelt, og være kritisk til det som ikke fungerer, avslutter hun med. ■

Videre lesning:

Tid for MOOC

http://www.regjeringen.no/upload/KD/Vedlegg/UH/Styrer_rad_utvalg/moocutvalg_delrapport_1_13122013.pdf

MOOC-utvalgets facebookside:

<https://www.facebook.com/#!/moocutvalg>
Twitter hashtag er #moocut

Sier nei til å velge bøker

Norsk bibliotekforening avviser forleggenes forslag om at bibliotekene selv skal velge hvilke bøker de mottar fra statens innkjøpsordning. Ifølge tidligere konst. leder Sissel Merete Berge i Norsk bibliotekforening blir det helt feil om bibliotekene skal begynne å plukke fra ordningen. Hun sier til Klassekampen at innkjøpsordningen ble opprettet for å få fram bredden i litteraturen, samtidig som den også skulle gi smale forfattere mulighet til å gi ut sine bøker.

Forslaget om å la bibliotekene styre mer, kom i en kronikk i Dagbladet av Forleggerforeningens direktør Kristenn Einarsson, etter at flere biblioteksjefer hevdet at smale bøker de fikk fra innkjøpsordningen, sto og støvet ned. ■

Skien kan få bibliotek på Landmannstorget

Skien kommune er nå åpen for at det påtenkte nye hovedbiblioteket kan havne på Landmannstorget, byens mest sentrale plass. Dette er det foreløpig siste av flere alternativer, skriver Telemarksavisa.

Tanken om et bygg med kino, bibliotek og kulturskole har før vært foreslått av tidligere rådmann Knut Wille. Nå arbeider kommunen med en ny reguleringsplan for Landmannstorget med en ny kollektivterminal, park til 20 millioner kroner og et bygg for næring og reiseliv.

Utviklingssjef i Skien kommune, Mette Gundersen, sier at kommunen ikke jobber spesifikt med bibliotek, men skal det være et bygg på Landmannstorget, skal det ha en offentlig funksjon. Kommunen holder derfor muligheten åpen også for bibliotek. ■

Venneforeninger til kamp for lokalbibliotek i Oslo

Venneforeningene både på Bjerke og Nordtvedt bibliotek i Oslo varsler kamp mot byrådets planer om legge ned filialene. I april ble det derfor overlevert en protest med 1126 underskrifter til kulturbyråd Hallstein Bjercke, melder Akers Avis / Groruddalen.

Torstein Winger, som er leder i Bjerke biblioteks venner, sier at han er svært positiv til at byrådet vil bygge et nytt bibliotek på Økern senter, men at det med tanke på den ventede befolkningsveksten vil være nødvendig å beholde dagens bibliotek på Bjerke.

Byråd Bjercke sier at bibliotekmeldingen inneholder en satsing, ikke en saldering. Han mener at et nytt bibliotek på Økern er det rette grepet, men at en deretter må se nærmere på saken. ■

Max Jakobsons bibliotek til Nationalbiblioteket i Helsingfors

Den kjente finske politiker Max Jakobsons bibliotek er av familien overlatt Nationalbiblioteket i Helsingfors, skriver museet i en pressemelding. Samlingen omfatter i alt 90 hyllemeter med finsk og internasjonal politikk, historie, kulturhistorie, memoarer og andre typer bøker, og blir en egen samling i Nationalbiblioteket.

Max Jakobson, som døde 90 år gammel i 2013, var en framtrædende finsk utenrikspolitiker og var blant annet kandidat til stillingen som generalsekretær i FN. Han gjorde også en stor innsats for finsk næringsliv og skrev i tillegg et stort antall bøker. ■

Informasjonsbehandling i sentrum på svenske bibliotekdager

Behandling av informasjon og hvordan bibliotekene skal forholde seg til offentlige myndigheter som blant andre politiet, var et sentralt emne på de svenske Biblioteksdagene, som i år ble holdt i Umeå fra 6. til 7. mai. Blant foredragsholderne var blant andre Barbara Jones fra American Library Associations Office for Intellectual Freedom, melder svenske Biblioteksbladet.

I alt kunne deltakerne velge mellom 24 seminarer og 17 studiebesøk, foruten at de kunne besøke Umeås nye kulturhus, Väven. Konferansen ble holdt i samarbeid med lokale biblioteksinstitusjoner samt Svensk biblioteksforenings avdeling i Västerbotten. Ved årsmøtet i Svensk biblioteksforening ble Calle Nathanson, som er administrerende direktør i riksorganisasjonen Folkets Hus og Parker, valgt til ny leder. ■

Sverige vil styrke lesningen

Det svenske kulturdepartementet vil løfte fram bibliotekenes rolle og muligheter for å fremme og styrke lesningen. I første del av juni var det derfor planlagt et halvdagsseminar om dette emnet sammen med Svensk biblioteksforening, representanter for Riksdagen, myndighetene, forskning og bibliotek, melder Biblioteksbladet.

Ifølge den svenske regjeringens hjemmeside ville et av spørsmålene være hvordan bibliotekene kunne stimulere barn og unge til lystlesning, og samtidig være en støtte for foreldre og andre voksne i lesestimulerende arbeid for barn og unge.

Niclas Lindberg, generalsekretær i Svensk biblioteksforening, var satt opp som en av foreleserne. ■

Spøkelser og krepssuppe på finsk bokkalas

Mer enn 40 forfattere og artister, samt over 3000 barnehagebarn og skoleelever er ventet til det store «bokkalaset» i Ekenäs i sørvestre Finland i begynnelsen av oktober. Arrangementet byr blant annet på finske og svenske spenningsforfattere, samt på lyrikeren Edith Södergrans liv og diktning, samt på sopplunsj og krepssuppe i det lokale, nyrenoverte biblioteket, melder Finlands svenska biblioteksforening.

Arrangementet er det trettende i rekken, og hensikten er også her å oppmuntre til mer lesing blant barn og unge. Alle skoler i distriktet får forfatterbesøk, og en bokbuss skal besøke alle barnehager. Alle sjetteklassinger får dessuten tilbud om å være med på spøkelsesvandring på Svartå Slott, melder foreningen. ■

Historisk New York-bibliotek gir opp renoveringsplan

Etter to år med protester fra ansatte og brukere og fire søksmål fra grupper som ønsker å verne bygningen, gir New York Public Library opp en omstridt plan om å restaurere bibliotekets over hundre år gamle ikoniske bygning på Fifth Avenue på Manhattan. I stedet vil en avdeling lengre nede på Manhattan bli pusset opp, melder The Guardian.

New York Public Library er USAs nest største bibliotek, og hadde planer om å åpne arealet og flytte 1,5 millioner bøker til et lager i New Jersey. Tilhengerne av renoveringen argumenterte med at bøkene uansett ville bli tilgjengelig digitalt. Motstanderne, deriblant mange forskere og skribenter, hevdet derimot at dette ville gi copyright-problemer og med at informasjon fra papirmedier lettere blir husket enn informasjon fra skjermer. ■

Fridomsreform eller kulturbløff?

AV GEORG ARNESTAD
SENIORRÅDGJEVAR OG KULTURFORSKAR
VED HØGSKULEN I SOGN OG FJORDANE.

Kulturløftet var ei genial oppfinning. Berre reine kulturpolitiske masochistar kan finne nyting i det å ta over det politiske ansvaret for den statlege kulturpolitikken etter åtte år med sterk og kontinuerleg kulturløftsvekst. No kan det berre gå éin veg. Nedover sjølvsagt. Heile det norske kunst- og kulturlivet lét seg ukritisk blende av alle pengane. No vil dei ha endå meir. Under Kulturløftets åtte år var det knapt nokon som diskuterte kulturpolitikk. Med unntak av Knut Olav Åmås, kultur- og debattredaktør i Aftenposten.

11. august 2009, rett før Trond Giske la fram Kulturløftet II, presenterte like godt Åmås sine eigne 15 kulturløfts-punkt under tittelen «Kulturløftet vi trenger nå». Første punktet lydde slik: «Spre beslutningsmakten i Kultur-Norge, ikke samle den ytterligere». Punkt 2: «Legg til rette for mer privat finansiering av kultur». Hans løfte inneheldt også styrking av folkebiblioteka, makspris i kulturskulen, styrke frivillige korps og kor; profesjonell støtte til det lokale kulturlivet, etnisk og geografisk kvotering i alle valde verv i kulturlivet; styrke regionar framfor små enkeltkommunar.

Ein mann som i 2009 formulerte dette programmet, kunne sjølvsagt ikkje seie nei når tilbodet vel fire år seinare kom om å verte statssekretær i Kulturdepartementet. Og det burde ikkje forbause no-

kon at den regjeringa Åmås ville vere ein del av, har sett *fridom, mangfald og kvalitet* som sjølv grunnlaget for sin kulturpolitikk. Kroner og øre frå staten er ikkje løysinga på alt. Dette er også heilt i tråd med intensjonane i Enger-utvalets innstilling.

Enger-utvalet, som eg både jobba for og var begeistra over, stilte spørsmålet: «*Har Kulturløftet skapt mer og bedre kultur?*» Svaret var eit betinga nei, uttrykt slik i utvalets varsame språkbruk: «Etter utvalgets oppfatning står ikke økningen i bevilgninger på flere tunge budsjettområder i forhold til økningen i kunstproduksjonen og publikumsoppslutning». Utvalet peikte òg på at der ikkje hadde vore noka systematisk oppfølging av kvalitetsmålet i kulturpolitikken. Og for mykje av den sterke auken i løyvingane til det frivillige Noreg hadde gått til idretten. Satsinga på det rytmisk musikk etter 2005 «har derimot vært en ny vending i kulturpolitikken».

Det måtte sjølvsagt kome ei endring av kulturpolitikken når vi fekk ei ny regjering etter valet i fjor. Det var heilt opplagt at den sterke budsjettveksten ikkje ville, eller burde, halde fram. Det skulle berre mangle. Vi var sjølvsagt spente på kvar helst kutta ville kome. Nokre av oss lurte litt då det reviderte statsbudsjettet vart presentert i november, med Riksmålsforbundet som budsjettvinnar og tilskotet til ferdiggjering

av Haugesenteret i Ulvik ute av budsjettet. Det siste vart redda av Venstre. Liberale Venstre.

Eg oppfattar den nye kulturpolitikken, slik han retorisk, og delvis i praksis, har vorte presentert, som ein liberal kulturpolitikk. Maktspreiing, på fleire miljø, fleire personar, og meir varierte finansieringskjelder, fonds og stiftingar; desentralisering, gåveforsterking osv. er gode liberale dygder. Gåveforsterkingsordninga har alt vorte ein suksess. Utvid den betydeleg og målrett den betre.

Å ta vekk dei klamme politiske føringane på programinnhaldet og formidlinga ved dei statleg finansierte kulturinstitusjonane, er òg i god liberal ånd. Kvifor førte ikkje dei svært sterke føringane og pliktene som vart lagde på kulturinstitusjonane i mangfaldsmeldinga til Huitfeldt i 2011, til ein proteststorm i kulturlivet? Mens ein liten telefon frå Thorhild Widvey til styreleiaren for musea i Trondheim førte til ramaskrik både i kultur- og kommentatoreliten. Svært pinleg.

Men det er ein illiberal kulturpolitikk å gå laus på Norsk kulturråd, slik den nye regjeringa gjorde i sitt reviderte budsjett. Kanskje anar vi her den anti-elitære og anti-intellektuelle ferten av Frp i kulturpolitikken? Kulturrådet, med sine 5-6 pst. av det samla statlege kulturbudsjettet, står for maktspreiing, for utprøving, nyskaping, kvalitet, frilansarar

og fridom, med eit mogleg unntak for automatikken i dei mange litterære innkjøpsordningane. Så styrk og vern om fridomen til Kulturrådet. KrF-ar og kulturrådsleiar Yngve Slettholm har sagt mykje fornuftig om dette. Lytt til han, ikkje til Frp.

”Follow the money», seier eg. Dei store pengane som er bundne opp i dei tunge, faste institusjonane, finn vi i sjølve departementet, ikkje i Kulturrådet. Det er med utgangspunkt i desse institusjonane og dei mange instituerte ordningane at maktspreiinga, differensieringa og dei nye finansieringskjeldene må vise seg. Ikkje minst er det snart på tide at ein ser på det mest sementerte feltet i statleg kulturpolitikk: scenekunsten. Her er strukturane verkeleg fasttømma. Vi får ikkje akkurat «value for money».

Og feltet reiser framleis med meir enn 25 pst. av det statlege kulturbudsjettet. Hald fram med å utvikle folkebiblioteka. Styrk ytringskulturen, slik Engerutvalet seier. Lat oss få ein tydelegare filmpolitikk, med kvalitetsmål. Og sjå nærmare på knutepunktordninga.

Venstresida har for lengst møtt den nybegynnande kulturpolitikken med ord som «kulturbløff» og omvendt Robin Hood-politikk. Men den norske venstresida er kulturpolitisk visjons- og fantasilaus, og har ingen annan kulturpolitikk enn nye statlege kulturkroner. Dei som ikkje trur meg, kan lese dei mange artiklane til Bård Vegar Solhjell om «fridomsbløffen» til statsråd Widvey. Solhjell har eitt svar: meir pengar. Det same gjeld Aps Rigmor Aasrud. Meir av same lut, seier ho. Enger-utvalets kritiske

merknader til Kulturløftet er gått heilt i gløymeboka på venstresida.

”Ja, vi skal definitivt sjå på desse institusjonane,» skriv Åmås til meg, «kva dei produserer og kva kvalitet dei har. Ikkje store utgreiingar, men vi skal få fram fakta. For vi er opptekne av at institusjonane ikkje skal veksa på kostnad av det frie feltet, som vi skal styrkja framover på alle område.”

Eg gir den nye regjeringa ei prøvetid på to år. Det er ingen tvil om behovet for opprydning i eit strukturelt stivna og godt pengevandt kulturfelt. Men maktar Widvey og Åmås oppgåva? ■

Artikkelen ble skrevet før det ble kjent at Knut Olav Åmås fratrer som statssekretær for å begynne som leder i Fritt Ord.

Maktar kulturminister Thorhild Widvey og statssekretær Knut Olav Åmås oppgåva?

Kunnskap til alle er frihet

Tida er overmoden for at vi får et nasjonalt digitalt mediebudsjett for folkebibliotekene.

AV LARS EGELAND
DIREKTØR FOR LÆRINGSSENTERET
VED HØGSKOLEN I OSLO OG AKERSHUS

Slagordet «Kunnskap er makt» stammer fra den britiske filosofen og statsmannen Francis Bacon. Å ha kunnskap som andre ikke har, gir makt. Den franske sosiologen Pierre Bourdieu snakket om frihet gjennom kunnskap. Mens kaos rådet under studentopprøret i Paris i mai 1968, var Bourdieu en av de få akademikerne som fortsatte arbeidet sitt, og som kopierte forskningsresultatene og delte dem ut blant demonstrantene. Når alle har kunnskap forsvinner den makta som andre kan ha over dem som ikke vet. Derfor gir kunnskap til alle frihet.

Går vi 10-15 år tilbake og ser på stortingsmeldinger om forskning og utdanning, er det stor optimisme å spore med hensyn til hvordan digitaliseringa skulle gjøre det mulig at hele befolkninga skulle være involvert i kunnskapsutvikling hele livet. Målet var livslang læring og deling av kunnskap.

I Stortingsmeldinga «Frihet med ansvar 2000: Livslang læring» peker regjeringa på at «mye av den enkeltes kompetanse er datostemplet». «Derfor må det legges til rette for en infrastruktur for egenlæring, der den enkelte gjennom et livsløp ..selv kan ta ansvar for å ajourføre, fornye og supplere både teoretisk kunnskap og yrkeskunnskap.» Det betyr, ifølge regjeringa den gang, at det måtte legges til rette for at folk uten tilhørighet til utdanningsinstitusjonene «kan inngå avtale med fagbiblioteket slik at de – på egen hånd og ved hjelp av Internett – kan fortsette å holde seg orientert og dra praktisk nytte av ny faglig utvikling og nye forskningsresultater. Den samme muligheten må stå åpen for bedrifter, institusjoner og organisasjoner. Dette vil være et godt grunnlag for en livslang og uformell problembasert læringsprosess på arbeidsplassen» står det i Stortingsmeldinga.

I stedet for økt tilgang ser vi at digitaliseringa fører med seg en rekke be-

grensninger som gjør at vi står i fare for at klaseskillene kan øke med tanke på tilgang til kunnskap og informasjon. Tilgangen er avhengig av god økonomi for den enkelte eller at man er ansatt på en utdanningsinstitusjon med god økonomi. Der tilgangen tidligere var begrenset av få eksemplarer av bøker, men som kunne fjernlånes mellom bibliotek, fører digitaliseringa til at dokumentene ikke kan bli tilgjengelig utenfor institusjoner som har kjøpt tilgang. Det er ikke teknologien som setter begrensningene, men restriksjoner knytta til å sikre økonomien til utgiveren.

Jeg har tidligere i Bok og Bibliotek nevnt for eksempel publikasjoner fra Det Internasjonale Energibyrået som bare er tilgjengelig gjennom OECDs digitale bibliotek. Studenter og ansatte ved Universitetet i Bergen har tilgang, men det har ikke forskerne på Christian Michelsens institutt i samme by.

21. mars kunne Cicero, senter for klimaforskning, fortelle at en artikkel skrevet av tre av Ciceros ansatte var blitt kåret som fjorårets beste Policy-artikkel. Om du klikker på lenken for å lese artikkelen vil de aller fleste få beskjed om at de ikke har tilgang, men at vi kan kjøpe 48 timers til-

gang for 35 dollar. Det er et dårlig signal fra et klimasenter som bør være opptatt av både å legge til rette for en miljøvennlig delingskultur, og ikke minst å formidle viktig klimaforskning til flest mulig.

Cicero har ingen offensiv strategi for åpen tilgang. Det bør de skaffe seg, ikke minst når de nå har fått en ny direktør som har vært kunnskapsminister i flere år, – Kristin Halvorsen. Det betyr at man må tenke gjennom om artikkelen kan publiseres i et open access-tidsskrift slik at alle får tilgang. Det er dette som heter Open Access Gull. Av og til vil det likevel være slik at man likevel velger å publisere i lukkede og abonnementsbaserte tidsskrifter, fordi de når spesielle faggrupper eller har høy akademisk prestisje. Det er selvfølgelig viktig at artikkelen når de riktige fagfolkene gjennom slike tidsskrift. Da kan man velge å publisere artikkelen i et open access institusjonsarkiv og på den måten likevel gjøre den tilgjengelig, eventuelt med en forsinkelse i forhold til utgivelsen i tidsskriftet. Dette blir kalt for Grønn Open Access.

Det er viktig å argumentere for at offentlig finansiert forskning skal gjøres til-

gjengelig for oppdragsgiverne – skattebetalerne – gjennom open access. Forskningsrådet har vært klare ved for eksempel å kreve at norske humanistiske tidsskrifter skal gjøres tilgjengelig for alle innen 2017. Dette stiller krav til nye betalingsmodeller. I stedet for å betale for tilgang, skal man betale for publisering. I stedet for å konkurrere om å være et så godt tidsskrift at mange vil abonnere, vil konkurransen handle om å være et så viktig tidsskrift at forskerne velger å publisere i dette tidsskriftet for å oppnå høy prestisje og mange lesere. Bibliotekenes abonnementsbudsjetter må vris til å bli publiseringsbudsjetter. De som i dag ikke har råd til å lese tidsskriftene vil få åpen tilgang. Frie forskere som ikke tilhører institusjoner med publiseringfond, vil også få publisert fordi de er viktige bidragsytere for at tidsskriftet får en høy rangering.

Open access er viktig som et supplement til et markedsbasert system der det blir stadig viktigere å regulere tilgangen til informasjon fordi informasjonsproduksjon er drivkraften i den økonomiske veksten i

samfunnet. Nettopp derfor vil open access bare være et supplement, men det vil ikke erstatte abonnementsbaserte tjenester.

Biblioteket ved Høgskolen i Oslo og Akershus kjøpte i fjor tilgang til digitale kunnskapskilder for bortimot 9 millioner kroner. Det er et betydelig tall, men likevel lite om vi sammenligner med de 4 såkalte bredde-universitetene – de gamle universitetene i Oslo, Bergen, Trondheim og Tromsø. Ser vi på folkebibliotekenes mediebudsjett så utgjør innkjøpet av bøker, aviser og tidsskrifter 122 millioner. I tillegg til bok-budsjettet bruker de 12,9 millioner på innkjøp av andre medier som blant annet omfatter kjøp av ebøker og tilgang til digitale kunnskapskilder. HIOA bruker altså mer penger på å kjøpe tilgang til sine 17.000 studenter og ansatte, enn norske folkebibliotek bruker på digital tilgang til resten av befolkningen.

Det var 428 folkebibliotek som leverte statistikk i 2012. Bare 33 av disse kjøper tilgang til digitale ressurser gjennom Cristin som er organisasjonen som forhandler og kjøper digital tilgang på vegne av norske bibliotek.

Ulikheten i digital tilgang er et demokratisk problem. Men pris-settinga gjør også at vi får et under-forbruk av kunnskapskilder som er uhensiktsmessig. I Tønsberg der jeg bor har man de siste 10 åra avsluttet 17. mai-feiringa med et stort fyrverkeri som alle kan se. Men når det gjelder digitale fyrverkeri bruker vi mye penger på å hindre at alle får glede av det! Kvaliteten på både fyrverkeri og kunnskap blir ikke mindre av at vi deler den.

Tida er derfor overmoden for at vi får et nasjonalt digitalt mediebudsjett for folkebibliotekene. Det er fornuftig at pengene bevilges til Nasjonalbiblioteket som enten selv kan frigjøre ressurser eller kjøpe tilgang gjennom for eksempel Cristin. For enkelte ressurser kan de frikjøpes for hele domenet .no, det vil si at alle i Norge får tilgang. I andre tilfeller kan det være slik at ressursene frikjøpes for datamaskiner i norske folkebibliotek. Det betyr at du må til biblioteket for å få tilgang. Litt mer omstendelig, men det blir sannsynligvis en forretningsmodell som kan få stor utredelse. I andre tilfeller kan det være at spesialressurser subsidieres av det nasjonale mediebudsjettet, men at det enkelte biblioteket også må betale noe. ■

Problem. Ulikeheten i digital tilgang er et demokratisk problem. (Foto: Trond Isaksen)

Outsidernes oppvekst – Tegneseriefilmer er mye mer enn superhelter

Tida er overmoden for at vi får et nasjonalt digitalt mediebudsjett for folkebibliotekene.

AV MORTEN HARPER
FAGBOKFORFATTER OG REDAKTØR
TEGNESERIETEORI.NO

Spektakulære og bredt markedsførte filmer som *Man of Steel*, *Thor*, *The Amazing Spider-Man* og *Captain America* kan gi inntrykk av at tegneserier på det store lerretet er ensbetydende med superhelter. Særlig i europeiske filmer er det derimot helt andre tegneseriefortellinger som inspirerer filmskaperne. De to mest interessante filmatiseringene er ungdomsskildringene *Blå er den varmeste fargen* fra Frankrike og svenske *Vi er best!*. Etter å ha hatt norsk kinopremiere i november, til og med på samme dag, kommer filmene på hjemmevideo i vår.

Blå er den varmeste fargen fikk Gullpalmen i Cannes, og *Vi er best!* er av flere kritikere hyllet som Lukas Moodys sons comeback til kvalitetene i gjennombruddsfilmen *Fucking Åmål*. Hvor gode er tegneseriebøkene filmene er basert på?

Jenter som elsker jenter

Julie Marohs *Blå er den varmeste fargen* er en gripende og veltegnet tegneserieroman

om kåtskap, den store kjærligheten og fordommer som dreper. Franske Maroh forteller om den 15 år gamle skoleeleven Clémentine som har hatt guttekjærester, men aldri blitt forelsket. Det er som om innpakkede følelser og lengsler eksploderer når Clémentine møter den mer selvsikre punkejenta Emma. Forelskelsen er umiddelbar og gjensidig, men Emma er allerede i et forhold og for Clémentine er egne holdninger, foreldrene og fordommer på skolen stengsler for kjærligheten.

Boken ikke er noen selvbiografi, men er farget av Marohs unge alder. Hovedpersonens begjær og følelser beskrives i tankestrøm med en pubertal patos som er like usikker som den er lidenskapelig. Skildringen er direkte og utvetydig. His-

torien er melodramatisk med voldsomme følelssvingninger, og de to elskende er i kamp mot uforstående omgivelser. Samtidig oppleves boken sterk og ekte, med en realistisk samtidsforankring.

Til debutbok å være er den veltegnet og gjennomført. Maroh tegner realistisk, uten å drukne i detaljer. Miljøbildene har et rørlig, skisseaktig preg som fungerer utmerket. Personene er noe mer karikert tegnet, med uttrykksfulle ansikt. Det meste av boken er tilbakeblikk, og er tegnet i gråtoner. Emmas hår er derimot blått, som både visuelt og fortellermessig er et vellykket kunstgrep.

Farlige fordommer

Filmversjonen har skapt rabalder med en syv minutter lang sexscene. I tegneserien utgjør denne første elskoven mellom hovedpersonene bare fire sider. Den lange sekvensen kan forstås utfra filmens intime fokus på relasjonen mellom de to, men virker også spekulativ. Det kan man ikke si om tegneserien. Marohs sex er sensuell og følsom, og oppleves som både naturlige og nødvendige sekvenser for å skildre forholdet mellom de to.

Et sentralt perspektiv i boken, som filmen gjør mindre ut av, er samfunnets holdninger til homofile og lesbiske, og konsekvensene fordommer kan få. Maroh beskriver den tragiske ytterste konsekvensen når Clémentine kollapse av pillemisbruk. Fjorårets undersøkelse fra Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet (Bufdir), der overraskende mange uttrykte fordommer og ubehag mot homofile og lesbiske, viser at dét er en historie verdt å fortelle.

Gull. Filmatiseringen av *Blå er den varmeste fargen* fikk Gullpalmen i Cannes. (Foto: Arthaus.)

Identitet gjennom musikk

Aldrig godnatt heter tegneserieromanen som filmen *Vi er best!* er basert på. Det er selvbiografien til Coco Moodysson, kona til filmens regissør. Hun vokste opp i Stockholm, og serien skildrer begynnelsen av 1980-tallet da hun var tolv år og startet punkband med to venninner. Forbildet er britiske The Clash. Gjennom musikk, klær og hårfrisyrer skaper jentene sitt fellesskap og markerer opposisjon mot omgivelsene.

Boken er oppriktig og virkelighetsnær, men også humoristisk og karikert. Tegningene er flate og naivistiske, uten farger og med store sorte flater. Det understreker det per-

sonlige ståstedet i historien, samtidig som mørket uttrykker svingningene fra livsbejende pågangsmot til redsel og ensomhet.

Aldrig godnatt handler mest om å bli kjent med seg selv og vennskapet med

Best. Lukas Moodysson har filmatisert konas selvbiografiske tegneserieroman. (Foto fra filmen *Vi er best!*: Norsk Filmdistribusjon.)

jevnaaldrende, men også om foreldre som svikter. Cocos foreldre er skilt, og hun bor hos moren som helst tilbringer kveldene på Café Opera. Boken har en tydelig og fascinerende tidsbeskrivelse, men er i bunn og grunn en allmenn historie om å vokse opp som også ungdom i dag kan relatere seg til. ■

Julie Maroh: *Blå er den varmeste fargen*. 2013, Minuskel Forlag, 160 sider, farger. For ungdom.

Coco Moodysson: *Aldrig godnatt*. 2008, Kartago Förlag, 205 sider, sort-hvitt. For ungdom.

Fire filmatiserte tegneserier

Noa: Mod menneskets dårskab

Av Darren Aronofsky og Ari Handel (tekst) og Niko Henrichon (tegning).

For voksne og ungdom. 2013, Cobolt, 144 sider, farger. Dansk tekst.

Stjerneregissøren Darren Aronofskys vri på bibelhistorien om Noah kom på kino i april. Før han fikk fart på filmprosjektet, laget han tegneserie av det opprinnelige manuset. Som kjent skjer det gjerne endringer underveis i en filmproduksjon. Slik sett er tegneserien «The Director's Cut». Arronofsky utvider historiens mytologiske univers og former den til en moderne heroisk fantasyfortelling. Albumet er storslått tegnet i europeisk tradisjon.

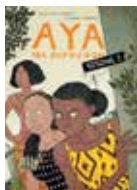

Kylling med svisker

Av Marjane Satrapi. For voksne og ungdom. 2006, No Comprendo Press, 88 sider, sort-hvitt.

Marjane Satrapi gjorde internasjonal suksess med selvbiografien *Persepolis*, om oppveksten i Iran, som hun laget en prisbelønt tegnefilm av. Tegneserieromanen *Kylling med svisker*

har hun også filmatisert selv, men denne gangen som spillefilm, på norsk kalt *Den lidenskapelige fiolinisten* (vist på kino i fjor). Satrapi forteller en tragisk kjærlighetshistorie fra 1950-tallets Teheran der en berømt musiker mister både instrumentet og livsgnisten. Den gripende historien fortelles svært ulikt: Filmen er fargerik med maleriske tidsbilder, filmatiske finurligheter og overstrømmende følelser. Tegneserien er derimot minimalistisk tegnet i sort-hvitt, uhøytidelig og fokuserer på personene fremfor omgivelsene.

Aya fra Yopougon: Sesong 2

Av Marguerite Abouet (tekst) og Clément Oubrière (tegning).

For ungdom og voksne. 2013, Minuskel Forlag, 370 sider, farger.

Aya fra Yopougon er noe så sjeldent som en romantisk dramakomedie lagt til Elfenbenskysten. Historien foregår mot slutten av 1970- og tidlig på 80-tallet, en periode med fred og velstand etter kolonitiden og før borgerkrigstilstandene. Serien er tegnet med en spontan og lett strek, og fortellingen flyter i en sjarmerende gråsone mellom karikatur og realisme. Vi tror på miljøet, og vi bryr oss om

de unge hovedpersonene som møter konflikter mellom kortsiktig glede og langsiktig lykke. Serieskaperne har selv regissert en helaftens tegnefilm basert på serien, som hadde premiere i Frankrike i fjor. Det er uvisst når den lanseres i Norge.

Smølferne: Samlebind 1958-1966

Av Peyo. Smølferne: Samlebind 1958-1966

For barn. 2013, Cobolt, 288 sider, farger. Dansk tekst.

De to Hollywoodfilmatiseringene av *Smurfene* er populære, men mangler sjarmen, underfundigheten og fortellergleden i tegneserien. I anledning seriens 65 års jubileum i fjor, kom første bind i en samlebokserie på dansk. Belgiske Peyo var en erfaren tegner da han skapte *Smurfene*, og serien var på sitt beste i starten. De fine og tidløse fabelfortellingene passer perfekt som høytlesning for barn – og hyggelig gjensyn for voksne. Boken har også bakgrunnsstoff om hvordan tegneserien ble til.

”

– «*Tatt av vinden*». Den var jeg helt oppslukt av da jeg var seksten. Jeg synes ikke det er en kjærlighetsroman men en form for oppvekst- eller utviklingsroman.

– Kunne like gjerne ha

Da Gine Cornelia Pedersen tenkte på hva hun ville bli når hun ble stor, var det drømmen om å bli filmstjerne i Hollywood det handlet om. Siden tenkte hun mer på norsk teater og tv-dramatikk. Hvis hun ikke ble kokk, da. Og så skrev hun litt på si...

Det var jo ikke planen å bli forfatter akkurat. Det var skuespiller jeg skulle bli, sier Pedersen, som søkte tre ganger på Teaterhøgskolen før hun kom inn fjerde gangen. Da hun hadde gått første året, kom romanen hennes ut, og så fikk hun Vesaas' debutantpris, så nå har hun to kunstneriske karrierer.

– Har du skrevet lenge? Ligger det flere manus i skuffen din som du ikke har fått ut?

– Nei, dette er den første romanen jeg har

skrevet. Først var det en tekst jeg skrev for meg selv fordi det var morsomt, og leste den for venner.

Leonardo og Hamlet

– Drømmen har alltid vært bli skuespiller, forteller Gine Cornelia Pedersen. I hennes debutantroman *Null* – som ikke er selvbiografisk, men hvor hun har hentet her og der fra eget liv – forteller jeg-personen at hun en dag skal stå med en lyskaster mot seg, så «alle kan se at jeg er vakker, talentfull og flink til både det ene og det andre». Jeg-personen ser på Oscarutdelin-

gen på TV og gråter:

– Jeg står foran speilet mange timer hver dag og øver på å være glad når jeg mottar prisen
Øver meg på å bli tatt bilde av
Jeg holder tale:

«*Thank you! Thank all of you. But there is one special person I would like to thank. I couldn't have done this without you, my husband Leonardo DiCaprio! I love you! Forever!*»

De forstår at jeg skal prøve elektrosjokk

Jeg spør om de ikke er riktig kloke

Jeg understreker at jeg bare er 20 år, men de sier at det

overhodet ikke er noen hindring

De har visst gode resultater med folk helt ned i 18-års alderen

Jeg skjønner at disse menneskene er sykere enn først antatt.

og at jeg må bekjempe dem fra innsiden

Jeg nikker høflig, sier at det er noe jeg absolutt

skal vurdere

Fra *Null* av Gine Cornelia Pedersen

blitt kokk

TEKST: NINA KRAFT
FRILANSJOURNALIST

FOTO: TROND ISAKSEN

– Det er kanskje ikke det som er motivasjonen din til å bli skuespiller nå?

– Ha ha. Nei, det er utrolig hvor naiv jeg var som tenåring. Jeg var helt oppslukt av Leonardo DiCaprio, det var en håpløs barndomsforelskelse, det er helt komisk hvor forelsket jeg var. Så lite kontakt med virkelighet man kan ha i ungdomsperioden.

– Spilte du teaterstykker som barn?

– Nei, men jeg lot som om jeg var på TV og laget moronyheter som Lille Lørdag og Senkveld med Bård og Harald, sammen med søsteren min. Det var egentlig litt avansert ironi-humor, for jeg var veldig liten, men jeg hang mye sammen med voksne.

Jeg likte å være sammen med mamma og pappa. De var litt sånn Frognerbohomer, og jeg var med når de var på café, Tiffany's i Skovveien, som hadde Pushwagner på veggene, men det var aldri noe rusmiljø. Jeg var inspirert av reklamer og TV-sketcher, sier hun og beskriver seg som en unge som var «full av energi og ablegøyer», lærte mye av norsktimene på skolen og har «et veldig godt forhold til mamma», som er sykepleier, og pappa, som er ingeniør, og til sine tre brødre og en søster.

Hun er eldst i en søskenflokk hvor den yngste broren er åtte. Familie- og hjemmekjær er hun så absolutt fremdeles. Hun vil ha barn. «Jeg er verpesyk, har vært det siden jeg var sytten og føler meg litt på overtid.» I motsetning til sin uvanlig utagerende hovedperson, som

drikker og ligger seg gjennom *Null* i lynets hastighet, som rømmer fra psykiatrisk avdeling og som forteller moren sin at hun skal «hjelp fattige barn» når hun egentlig er på jakt etter en narkotisk vidunderplante i Peru.

Folk er smarte

– *Null er en veldig morsom tekst. Hovedpersonen har så mye oppdrift i seg, uansett hvor håpløs hun er. Jeg lo høyt flere ganger...*

– Å, det ble jeg glad for! Noen forteller meg at de synes den er dypt tragisk, men det synes ikke jeg. Hovedpersonen har en masse vidd. Hun er ikke meg, men hun ligner på meg i at hun finner humor i de meste.

– *Dagbladet skrev: «Det kjennes befriende å lese om gale usympatiske kvinner, som puler, krangler og ruser seg slik som mannlige romankarakterer har hatt for vane å gjøre det i århundrer.» Tenkte du på at du ville få sånn omtale da du skrevboken?*

– Ikke akkurat sånn, jeg tenkte at folk kom til å reagere for det var kanskje litt uhørt, men tenkte ikke så mye på hva som passet eller ikke, var litt i frekk i formen, fulgte ikke så mange litterær konvensjoner, dreit i om jeg hoppet over forklaringer på hvorfor hun plutselig er her eller der og hva som har skjedd i mellomtiden. Det må vel leserne skjønne, trodde jeg, for folk er veldig smarte, men jeg ble litt skuffet over noen anmeldere.

– *Er du litt betenkt over at du kan bli en medienisse som trekkes frem hver gang de skal ha på trykk noe «sjokkerende» om den håpløse ungdommen? Som Da Vigdis Hjorth debuterte for mange år siden og Dagbladet skrev – sitert etter hukommelsen: «Jeg liker sex, sier Vigdis»?*

– Hvis de har lyst til det, å så får de bare skrive det, men jeg vil ikke være med. Jeg er ikke glad for å være center of attention. Som privatperson liker jeg å være privat.

– *«Irriterende gnåling» skrev Stavanger Aftenblad, som synes hovedpersonen er umoden og selvsentrert og lur på hvor du vil hen. Går sånt inn på deg?*

– Det var fornøydlig lesing. Jeg følte noen anmeldere banaliserte boken, eller reduserte den litt ved å fokusere på sensasjonene i boken. Men det var bare gøy. Dette er ikke kokettering, faktisk.

– *Liker du hovedpersonen din?*

– Ja og nei. Mest ja. Hun har empati, hun er ikke uten samvittighet.

– *Hun snakker noen ganger om stemmer i hodet og andre ganger om Den hellige ånd. Har du stemmer i hodet?*

– Har ikke alle det, svarer hun og sammenligner stemmer og ånder med samvittighet, kanskje med individualitet, kan-

skje med «noe større», noe vi har felles. Men tradisjonelt religiøs er hun ikke.

Tatt av vinden

Null har noen få kommaer, anførselstegn og utropstegn og ikke et eneste punktum. Teksten er holdt konsekvent i presens uten en eneste avstikker hvor jeg-personen, som er ca. seksten til å begynne med, husker noe fra fortiden.

En bok nesten uten tegnsetting kunne minnet om James Joyces *Ulysses* eller de franske nyromanene fra femtitallet, men det gjør den absolutt ikke. *Null* er leken, rask og lett som en fjær sammenlignet med de kanoniserte verkene. Teksten suser i vei, stopper aldri opp, litt rapping i bokform og litt tegneserie i ord. Pedersen har dessuten ikke lest Joyce. Det sier hun rett ut, uten unnskyldning og uten kokettering, for å bruke hennes eget uttrykk. På spørsmål om en bok som har gjort inntrykk på henne sier hun – også uten å tenke seg om:

– «Tatt av vinden». Den var jeg helt oppslukt av da jeg var seksten. Jeg synes ikke det er en kjærlighetsroman men en form for oppvekst- eller utviklingsroman.

Hun nevner noen andre bøker – Erlend Loe syns hun er «befriende morsom», Ketil Bjørnstads *Victor Alveberg*-trilogi synes hun var en spennende bildungsroman, Goethes *Faust* og *En amerikansk tragedie* av Theodore Dreiser. Den siste satte seg som «en stein i magen» hennes da hun var tolv. Gabriel Scotts *De vergeløse* var en annen bok fra barndommen, hun «satt og grein» da hun leste den. Hun var en sånn ungdom som leste alt hun kom over. Alt gikk ned på høykant til hun var omtrent nitten, da ble hun mer selektiv.

Høy- og lavkultur er ikke kategorier som betyr så mye for henne. Sånn har det ikke alltid vært, innrømmer hun allikevel. Ungdomsmiljøet har sine koder, særlig når det gjelder musikk, og enkelte sjangere er så totalt ukule at man helst ikke bør vise at man vet at de eksisterer, musikalene for eksempel. Eller kommers seniorpop, som Abba. Men det bryr hun seg ikke noe om. Det hender hun liker sanger – eller bøker – utenom de sjangrene og artistene som har høyest prestisje, og da liker hun dem. Ferdig med det. Så får andre mene hva de vil.

– *Så du digger Dancing Queen?*

– Ha ha. Nei, den er kjedelig, men Voulez-vous er ganske fin!

Mellomspill i Peru

Kategorier er altså uinteressante. Gine Cornelia Pedersen har en kjæreste som er 22, fem år yngre enn henne. Det er greit, for han er voksen nok, han går i samme klasse som henne på Teaterhøgskolen og på fritiden skriver han filmmanus, og alder er dessuten et tall. Hun har venner fra sju til sytti.

Hun betrakter meg med ærlige karamellfargede øye. Vid munn, store trekk i lite fjes, antydning til kviser i pannen. Hun drikker cola. Hun suger alt inn. Når hun forteller at hun er opptatt av Nietzsche, men at han var så misforstått, sier jeg at Trond Berg Eriksens Nietzsche-biografi var god, og den om Søren Kierkegaard også. Hun tar frem en liten notisbok og skriver opp begge titlene, og forteller at når intervjuet er over, skal hun møte pappa. At hun har vært involvert i narkotikamafiaen i Peru og som sin utagerende navnløse hovedperson svingt med revolvere, virker lite trolig. Men hun har i hvert fall svingt en stol. Det skjedde da hun søkte Teaterhøgskolen, en av de gangene hun ikke kom inn.

– Jeg dreit meg ut helt. Jeg skulle fremføre en monolog og skulle kaste en stol midt i monologen, hadde de som coachet meg foreslått. Så gjorde jeg det. Jeg kan fremdeles huske hvordan de som satt i juryen lente seg tilbake og snurpet samme munnen sånn – hun demonstrerer.

– Jeg følte ikke noe for å kaste stolen og overdrev galskapen skikkelig, uten å mene det. Monologen var fra *Å spise blomster til frokost*, den anbefaler jeg også. Da jeg kom inn, spilte jeg også en monolog fra Strindbergs *Eit Draumspel*, men da kastet jeg ikke stol, men gjorde det jeg følte for, og da ble det ekte.

Å spise blomster til frokost av Synne Sun Løes, handler om en ung jente som blir tvangsinnlagt. Jeg spør Gine om hennes egen hovedperson er sprø eller en utagerende ungdom, og svaret er det siste, «men jeg tror sykdom er et misbrukt begrep».

Glemme. - Å være hundre prosent original, er noe man bare kan glemme.

En bok. Det var bestkompisen min som sa det: Dette er en bok.

”

Jeg synes det er meningsfullt å lage mat til folk. Hvis jeg ikke var kommet inn på skolen, kunne jeg ha blitt kokk.

Hun sammenligner å komme inn på Teaterhøyskolen som endelig å blir kurert for «en langvarig kjærlighetssorg». Hun søkte i siste liten, var på reise i Latin-Amerika med en venninne og fikk en overbevisning – «enn slags åpenbaring» – om at hun ville komme inn hvis hun søkte igjen. Så løp hun til en internettkafé, skrev ut søknadspapirer og sendte. Hun avbrøt reisen og dro hjem – og kom inn.

– Ellers hadde jeg startet en café, i Peru kanskje. Jeg synes det er meningsfullt å lage mat til folk. Hvis jeg ikke hadde kommet inn på skolen, kunne jeg ha blitt kokk. Å komponere et godt måltid er kreativt. Jeg tenker stadig på det: Hvis det ikke går å være skuespiller eller forfatter, kan jeg jo starte restaurant eller tapasbar.

– *Hva slags mat ville du ha laget?*

– Noe med ekte og gode råvarer. Carpaccio er min favoritt akkurat nå. Helst kortreist, men jeg er ikke så ideologisk. Er ikke imot kjøtt, jeg liker ost og italiensk salami også.

Glem originalitet

– *Men nå kom du jo inn på skolen, og du fikk ut en prisbelønt roman også. Dette at du har to kunstneriske løpebaner, betyr det at først at du primært har et uttrykksbehov og så valgte du kunstrening, men kunne neste like gjerne valgt en annen?*

– Ja, det er litt problemet i livet mitt. Jeg kan finne på å male – hun avbryter og sier at hun ikke er så flink, det er ikke det – eller skrive eller... Kanskje jeg sender et bilde inn til Høstutstillingen en

dag! Jeg har en kraft inni meg som presser på, og som jeg må bruke. Kan man si det, det er vel litt klisjé? Hvis jeg ikke får den ut, kan jeg resignere fullstendig, bli helt deppa. For meg tror jeg at lediggang er roten til alt vondt. Hvis jeg ikke holder meg aktiv, blir jeg ikke noe hyggelig. Men det er vel en klisjé det også.

Klisjéer vil jo kunstnere gjerne unngå, men å unngå alt som er gjort før av andre kunstnere blir verre for hvert år som går. For alt er snart gjort før. Men Gine viser ingen sånne tanker.

– *Blir du lett påvirket av andre bøker, og er det et problem som ny forfatter?*

– Nei, og det driter jeg i. Å være hundre prosent original er noe man bare kan glemme, man kan ikke være fullstendig original. Med en gang man slipper taket i tanken om å være original, blir man det kanskje, for da slipper man til de tingene man er uoppmerksom på.

– *Hvordan skrev du Null? Sakte, over flere år? I et rykk? Etter skrivekurs? Stryker du mye?*

– Jeg brukte ni måneder, var ikke skrivekurs, skrev ikke jevnt og trutt, ikke litt hver dag. Jeg skrev den i vesentlig tre lange skriveperioder. Jeg strøk mye. Jeg torde ikke tenke at «dette er en bok», det var bestekompien min som sa det: «Dette er en bok».

– *Hvordan lever du i hverdagen? Hva gjorde du før i dag, før du traff meg for eksempel? Hva gjorde du i går? Hva gjorde du på fredag?*

– Jeg føler at jeg lever et kjedelig liv akkurat nå. Det er så intenst på skolen. Så det er bare skole og skole og soving og spising. Jeg ser på TV når jeg er trøtt, og treffer venner og familie. På fredag drakk jeg meg full. Jeg gjør det ikke så ofte. I helgen var jeg og hjalp moren min, hun har hatt en prolaps.

– *Har du skrevet en fremtidig kultbok?*

– Håper det! Håper jeg ikke blir a one hit wonder! ■

Må ut. Hvis jeg ikke får kraften ut, blir jeg helt deppa.

”

Rune Belsvik har med bøkene om Dustefjerten levert skattar med gull på til alle oss som er opptekne av barnelitteratur.

Ein song til våren

ODDMUND KÅREVIK
BIBLIOTEKAR OG SKRIBENT

«Eg skulle så gjerne hatt meg ein kjærast. Ein eg kunne tufsa litt med. Men kven i all verda skulle det vere?,» spør Oktava og set det heile i gong.

Eg blar tilbake. Til 1990-talet. Til det eg meiner er noko av det beste i norsk barnelitteraturhistorie dei siste tjue åra. Bøkene om Dustefjerten av Rune Belsvik. Eg vel meg ut sjølve kronjuvelen; *Dustefjerten og den store vårdagen*. No som tida for barnetimen for dei minste er ute, er det ekstra stas å ta fram denne lydboka. Den er innspelt i NRK sine studio med fabelaktig lydesign. Eg hørte den på barnetimen då den gjekk første gong i 1996. Og eg har høyrte lydboka igjen no. Det er nett like kjekt. Nett like fint.

Eigentleg er det ein ganske dryg idé. Å pare barnelitteratur med innovativ og refrenglaus 1970-talls jazz. Musikken til opplesinga er henta frå Eberhard Weber si plate «The following morning.» Søk gjerne opp «T. On A white Horse» på youtube.

Musikken løftar og den bryt. Den gir ein ekstra dimensjon. Ein estetisk dimensjon. Det er noko med melankolien som høver så godt. Gjentakingane. Basen. Det går rett inn i mitt vestlandske hjarte. Eg tenkjer det vesle landet ved bekken må ligge der. På vestlandet. Eller kanskje ikkje? Kanskje ligg det berre der. For seg sjølv. Uansett. Det har alt eit lite land treng. Bekken renn som sjølve livsåra og bind saman dei ulike bebuarane. Her finn me den sympatiske hovudpersonen Dustefjerten, som strever med sitt. Og Den vesle andungen som kaster glitter over kvardagen hans. Her bur Holesnusken. Som er aller mest oppteken av kva som er hans eigendom. Bollefisen gjer oss merksam på at det er noko utanfor det vesle landet. Nemleg

utlandet. Der alt saman, i følgje Bollefisen, er ein god del betre. Og så Oktava då. Ho som pyntar seg for natta med kreppelestift og syng triste kjærleiksongar ut av vindauge.

Kavringreven held liv i det vesle landet med heimelaga kavringar til dei som har pengar. Og gamalt brød til dei som ikkje gidd å betale. Dette er scenen. Det er her det heile byrjar. Men kva er det som eigentleg byrjar? Og kva er det som eigentleg sluttar? Her briljerer kunstnaren Rune Belsvik stort. For her skjer nemleg mest ingenting. Likevel skjer alt.

Det er altså Oktava som drøymmer om ein ørliten kjærast. Kven har ikkje drøymt om det? Meir problematisk blir det når forelskinga brått trer i kraft, og det er heilt feil person ho forelskar seg i. Det er den vesle andungen som er midt i ei eksistensiell krise. Han lurar på kva han skal bli til slutt. Og Dustefjerten er ikkje noko særleg hjelp. Han står og stønner ved vindauge og lengtar etter å kasta ploppesteinar igjen. Men bekken er frosen att.

Særleg er det dialogane som skin. Til dømes i møte mellom Den vesle andungen og Vintersnigelen. Den vesle, vesle Vintersnigelen. Og i dette tilfellet Den store andungen som skremmer snigelen, fordi han sjølv er redd. Belsvik er ein erfaren dramatistar. Å skrive gode dialogar er ein vanskeleg kunst. Men desse er smæsjing!

Langt inne i skogen bur Berghøna. Ein klok fugl, får me vite. Heile vinteren

ligg ho og varmar opp ein stor stein. Ei umuleg oppgåve. Om ein spør om kvifor ho gjer det, kan ho ikkje svare på det. Ikkje anna enn «fordi eg er ei Berghøne.» Då vinteren kjem og sola forsvinn heilt frå det vesle landet er det ikkje lett å vere Berghøne. Ho har mest ikkje tid til å forlate steinen for å få i seg litt næring. Heldigvis er det dei som treng råd. Og som har med mat til det lokale orakelet.

Oktava treng kjærleiksråd. Og Den vesle andungen må vite kva han skal bli til slutt. Men Berghøna svarer ikkje det dei vil ho skal svare. Ho svarer noko heilt anna. Den vesle andungen får ikkje vite kva han skal bli. Er han ikkje noko allereie? Og Oktava får til svar at «anten vil det bli betre, eller så vil det bli verre.» Slik er det med den forelskinga.

Det er mykje livsvisdom vevd inn i denne vesle forteljinga. Somme tider tipper den mest over i farsen, andre gonger er det poesi.

Så er det våren då. Gode, gamle våren, som kjem og tuller det til for alle som bur i landet. Forelskingar blir til forkjølingar. Fine naser blir brått alminnelege. Og Kavringreven står med ein blank lapp i det han skal framføre vârdiktet.

Rune Belsvik har med bøkene om Dustefjerten levert skattar med gull på til alle oss som er opptekne av barnelitteratur. Det er på høg tid at me hentar dei fram att. ■

Moro med ord

– om norske ords uventede opprinnelse og slektskap

Norske ord har mange slektninger blant andre indoeuropeiske språk, alt fra islandsk til irsk, latin, gresk, litauisk, russisk, persisk og gammelindisk, viser Yann de Caprona i sin sprelske *Norsk etymologisk ordbok – Tematisk ordnet*, som han fikk Brageprisen for i fjor. Noen ord får ham nesten til å rødme.

TEKST: NINA KRAFT
FRILANSJOURNALIST

Mange nordmenn i Italia har stuset over at ordet caldo, som lyder nærmest som norsk kald, betyr det motsatte av «varm». Caldo stammer fra latin calor «varme» – som vi finner igjen i lånordet kalori – og videre til en rot felles for indoeuropeiske språk *kelə- «være varm eller kald» (* betyr at det er rekonstruert form). Denne roten har på norsk gitt hålle. At samme rot kan bety både varmt og kaldt, forklares med at berøring av noe svært varmt eller svært kaldt framkaller samme brennende eller sviende følelse.

Fra lavtysk har norsk lånt blank, som hører til en germansk form som kanskje var *blank- «skinnende, lys» og som vi finner igjen i norsk blakk, fransk blanc «hvit», via tysk blankett og engelsk blanket «laken» (som tradisjonelt sett er hvite). Blank er dessuten også beslektet med engelsk black «svart». Den semantiske utviklingen fra «skinnende» til «svart» kan forklares med at vi sender kraftig lys mot en svart overflate, så vil den skinne.

Ordet kjær har norsk via gammelfransk ker (jamfør fransk cher) lånt fra latin carus «kjær, dyrbar», som også har gitt latin caritas «nestekjærlighet» og engelsk caress «kjærtegn» og cherish «kjæle for; pleie; holde av». Den indoeuropeiske roten er *kā- «ha kjær, begjære, ønske», som vi gjenfinner via norrønt hór i norsk hor «ekteskapsbrudd». Samme rot har også gitt gammelindisk káma «kjærlighet, ønske», som i navnet på den velkjente indiske boken om kjærlighet og elskov, Kamasutra.

Uttrykket «her hjelper ingen kjære mor» har egentlig ikke noe med kjær å gjøre, men skyldes en folkelig sammenblanding av kjæremål «det å påkjære en rettsavgjørelse, som ikke kan ankes, til høyere instans» med kjære mor.

Republikk og pubertet

Yann de Capronas Norsk etymologisk ordbok byr på mange merkelige overraskelser av dette slaget.

Republikk kommer fra latin respublica, res publica «stat» eller egentlig «offentlig sak» og som bygger på tre latinske ord: res, publicus og populus. Res «sak, ting» har på norsk blant annet også gitt reell. Publicus «som angår alle» (jamfør publikum, publisitet) kan stamme fra det latinske adjektivet pubes «voksen» (egentlig «kjønnsmoden gutt i stand til å bære våpen og ta del i beslutninger»), beslektet med substantivet pubes «kjønns-hår, som kommer i pubertet), underliv». Substantivet pubes gjenfinnes på norsk i pubertet. Til grunn for pubes ligger vi pubis «skambein». Publicus kan også ha blitt påvirket av populus «folket» (som vi kjenner igjen i lånordet populisme).

Yann de Caprona smiler. Den høflige fagbokforfatteren er nesten flau over hva ordene gemmer langt inne. Selv porselen er ikke alltid like uskyldshvit. Det franske ordet porcelaine er avledet av italiensk porcellana, som egentlig betyr porselensnegle, og er avledet av «porcella», som betyr purke. Porselenet er like blankt og glatt som skallet til disse sneglene, mente

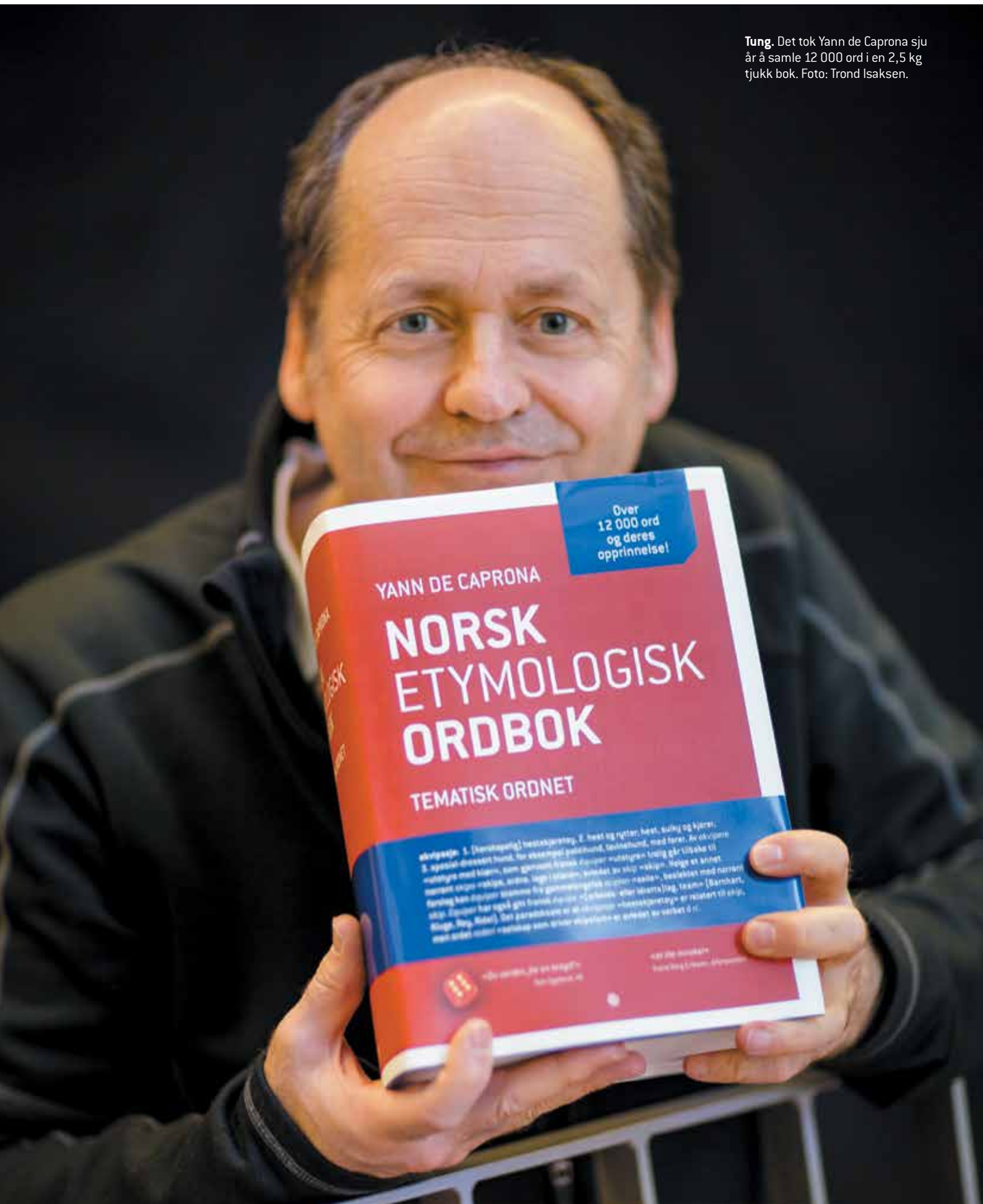
europene da den dyrebare varen først ble importert fra Kina. «Hvorfor sneglen er oppkalt etter purke ble jeg spurt da jeg nylig var i Porsgrunn, men jeg turde ikke å si det, fordi forklaringen er litt på kanten. Leseren får selv finne det ut i min ordbok».

Et annet ord, travel, kan han lettere vedkjenne seg. Den fransk-amerikansk-svenske hobbyspråkforskeren har absolutt hatt det travelt, det tok sju år med slit før han ble ferdig med den 2,5 kilo tunge kolossen med ca. 12 000 ord fordelt på nærmere 2000 sider. Travel kommer for øvrig trolig av latin tripalium, et torturinstrument som bestod av tre påler og som bokstavelig betyr «tre påler». Så ille har det heldigvis ikke vært for forfatteren, men han kjenner seg igjen i engelsk travel, reise, som kommer av samme ordet og er avledet av et ord som betydde det vi i dag vil kalle stress. For i tidligere tider kunne det jo være meget tungvint og stressende å reise. På fransk har det samme torturinstrumentet gitt travail, som først betød «plage» og senere «arbeid». Så vet vi hva franskmennene mente om jobben sin i gamle dager. Norsk arbeid er lånt av middellavtysk arbeit «strev» og tyder på at heller ikke nordover var det festlig å jobbe.

Norsk – et rikt språk

Det er nå ikke spor av travelheten i leiligheten hans på Majorstuen i Oslo, ryddig og lyst og hyggelig som det er, men det sier sitt at et helt rom er satt av til ordbøker på ulike

Tung. Det tok Yann de Caprona sju år å samle 12 000 ord i en 2,5 kg tjukk bok. Foto: Trond Isaksen.

Spennende. Norsk er et spennende språk fordi det kan sette sammen ord til nye ord.
Foto: Trond Isaksen.

språk. Også veldig sære språk, sett med norske øyne, som de utdødde språkene latin og gammelgresk og gammelindisk, pluss levende språk som bretonsk, walisisk, litauisk, russisk og persisk – og hauger av andre mer eller mindre ukjente tungemål. De Caprona er opptatt av å vise hele bredden i hvordan vårt lille språk er beslektet med andre språk. Og gjerne slå hull på en fordom eller to.

– Nei, norsk er ikke noe fattig språk i forhold til andre kjente språk, slik mange tror. Engelsk har riktig nok tatt opp i seg så mange ord fra andre språk. Fransk har færre ord enn engelsk og spansk blant annet fordi språkrøkterne, Det franske akademi ikke ville godta ord som ikke var «ren fransk», de ville ikke ha noen regionalisme, sier han med sin svake, ubestemmelige aksent.

Ikke er norsk noe særlig ungt språk heller, hevder han, til tross for at det vi snakker og særlig skriver i dag er et resultat av Knud Knudsen og Ivar Aasens arbeid på midten av 1800-tallet. Sammenlignet med fransk, for eksempel kan imidlertid norsk virke som en nykommer. Mange nordmenn har for eksempel problemer med å lese Wergeland fra første halvdel av det 19. århundre, mens franskmenn uten problemer kan lese Corneille og Racine, som skrev sine teaterstykker på 1600-tallet.

– Sammenlignet med fransk er ikke norsk normert ennå. Kreolspråket på Haiti holder på å bli normert nå. Fransk ble tid-

lig normert, men islandsk enda tidligere. Skolebarn kan lese sagaene, sier han. Han minner om at mange franskmenn fra Basquerland, Nice eller Bretagne ikke snakket som parisere og det vi i dag kaller fransk før første verdenskrig.

– Da adelen begynte å snakke fransk i hele Europa, snakket ikke de fleste i Frankrike fransk. I skolene i Bretagne stod det oppslag: *Défence de cracher ou de parler breton* – «Forbudt å spytte eller snakke bretonsk».

– Fransk var overklassens språk. Nesten alle de andre utenfor Paris snakket et regionalspråk. Fransk ble tvunget på flertallet av befolkningen fordi det var administrasjonsspråk. Skolen var en viktig påvirkningsarena. Siden kom mediene, først radio.

Vietnameserne kan ikke lese sin egen eldre litteratur fordi språket ble skrevet med kinesiske tegn. Så kom franske misjonærer og begynte å bruke latinske bokstaver. Avstanden mellom britisk engelsk og amerikansk engelsk var større for hundre år siden. Da lydfilmen kom i 1929 og de første Hollywood-lydfilmene ble vist i London, reiste publikum seg og gikk, for de skjønnte lite, eller ville ikke skjønne...

Språk er politikk

De Caprona er et oppkomme av informasjon om språk fra hele kloden. Å si at han er ambisiøs eller har en pasjon for språk, er ingen overdrivelse. Hva skal man ellers si om en mann som brukte tre år på å lære seg gresk, slik at han kunne skrive en norsk etymologisk ordbok? Tysk måtte han også lære seg, siden norsk har så mange tyske lånord og flere av de beste etymologiske ordbøker er skrevet på tysk. Men tysk var såpass mye lettere at han lærte like mye på tre måneder som han hadde tatt inn med tre år med gresk.

Han er fascinert av hvordan språk og politikk – språk og makt – henger sammen. Mens nynorskfolk har strevd med å fjerne både tysk og dansk fra vårt språk for å fremme det rotnorske som en del av nasjonsbyggingen, har grekerne politisert gresk.

– Gresk slet med to former veldig lenge. Det fantes en utgave av gresk, dimotikí, som hadde utviklet seg fra gammelgresk men i århundrenes løp hadde tatt opp i seg mange lånord, for eksempel fra italiensk og tyrkisk. Det var den folkelige gresken. Intelligentsiaen ville rendyrke det de oppfattet

som den ekte gresken og fjerne alle disse låneordene, så de utarbeidet en ny-gammel, «ren» versjon, katharévusa. Enhver forfatter måtte velge, og valget viste hvor han stod politisk. Dimotikí betydde lenge at man hadde sympatier på venstresiden. Juntaen (1967-74) favoriserte katharévusa. Siden 1976 har dimotikí vært helt klart den mest utbredte språkformen.

Norsk har lånt få ord fra nygresk, men desto flere fra gammelgresk. Men den største påvikningen har selvsagt kommet fra lavtysk. De Caprona siterer fra Gunnstein Arnebergs bok *Ord og uttrykk fra Hordaland* og utfordrer journalisten:

– Vet du hvor mange ord i denne setningen som kommer fra nordisk? «Skredderen tenkte at trøya passa fortreffelig, men kunden klagde og meinte at plagget var kort og tøyet simpelt og grovt.» (Finn svaret nederst på s. 55.)

Verden og Norge

Språk er også identitet, og der er de Caprona selv litt av en blanding. Han har bodd i Norge siden 1985, har fransk statsborgerskap, fransk-amerikansk far og svensk mor, vokste opp i Roma, hvor han gikk på fransk skole. Begge bestefedrene var offiserer – med samme grad, de var oberstløytnanter. Yann forteller at navnet Yann er bretonsk for Yochanan «Gud er nådig» på hebraisk, Johannes på gresk, altså Jon på norsk. Moren hans ville han skulle hete Jan, men det gikk ikke i Frankrike.

– Far gikk til rådhuset for å registrere meg, men etter fransk lov måtte alle barn ha fransk fornavn. Yann var det som lignet mest, så da far dro hjem, måtte han fortelle mor at barnet var registrert som Yann. Caprona er navnet på en landsby utenfor Pisa i Toscana. Hva Caprona betyr er usikkert. Det kan være avledet av latin capra «geit», eller være av etruskisk opprinnelse, for eksempel capra betyr «gravplass» på etruskisk. Toscana var kjernen i etruskernes land.

De Caprona tror han rett og slett ble opptatt av etymologi fordi han hørte så mange språk gjennom oppveksten og stadig gikk og grunnet på hvordan de var beslektet. Han har sin daglige jobb i Riksrevisjonen, og før det jobbet han i Røde Kors og UD i mange år med rapporter om u-land. Rapportene var så fulle av ord som drap, voldtekter, jordskjelv, flom, sykdom og annen elendighet til at han trengte et tilflukt-

sted, og da tydde han til sin gamle venn – språket. Han begynte å interessere seg for opprinnelsen til stedsnavn i Afrika. Senere kom han til Riksrevisjonen og skrev i Riksrevisjonens interne blad noen etymologiske artikler i kåseristil knyttet til arbeidsfeltet, og siden ballet det på seg. Noen artikler ble gjengitt i norske og utenlandske aviser og tidsskrifter. Så tok han kontakt med noen forlag, og Kagge bet på idéen. Men forlaget ville heller ha en ordbok på ca. 500 sider enn en samling kåseriartikler. Og så ble ordboken mye større enn han hadde tenkt opprinnelig, og med små utstikkere og fortellinger i tillegg til det rene språkstoffet – og sånn ble det.

Norge var et svært monokulturelt og litt isolert land da han først kom hit for å stifte familie. Et land hvor mange ikke hadde hørt om Fellini og Antonioni fordi filmene deres ikke ble vist på norske kinoer, husker han. Men du får ikke de Caprona til å si noe stygt om nisseluer og steinrøys. Tvert imot liker han norsk og Norge – og kinotilbudet er jo blitt bedre også. Norsk er et spennende språk, mener han, fordi det som andre germanske språk kan sette sammen ord til nye ord. Det er ikke like lett på for eksempel fransk og italiensk.

– Vippeparti er jeg særlig glad i. Det er et festlig ord, selv om det ganske enkelt betyr det parti som avgjør hvilken av to nesten jevnstore politiske grupper som får flertall og kan danne regjering. På svensk sier man parti i vågmästarposition, hvilket er nokså tyngre!

Misforstått testament

Grammatikk er han ikke så glad i, innrømmer han gjerne. På skolen lærte han latin, men likte det aldri noe særlig på grunn av alle bøyninger og merkelige regler. Han påpeker at norsk har felles røtter med mange andre indoeuropeiske språk over hele verden.

Yann de Caprona er også nysgjerrig på utdødde språk som tokarisk. Det er det indoeuropeiske språket som ble snakket i fjellene i Sentral-Asia trolig inntil 800-tallet, og som viser likheter med vestlige indoeuropeiske språk. Språkforskerne kjente ikke til at språket hadde eksistert før de fant noen håndskrifter i det nordvestlige Kina for omtrent hundre år siden. Et annet språk er hetitisk, et språk som døde ut for omtrent 3200 år siden og ble snakket i deler av nåværende

Tyrkia og Midtøsten, og som er det eldste kjente indoeuropeiske språket.

Ord som er dannet på grunn av en misforståelse eller underlige lån hvor betydningen har gjort noen krumspring på vei over landegrensene, pirrer hobby-etymologens språklige smaksløker i særlig grad.

– Testamente, som i Det gamle testamentet og Det nye testamentet, er en feiloversettelse. Bibelen ble først oversatt fra hebraisk til gresk og hebraisk *bērith* «pakt, overenskomst» ble på gresk diathēke «pakt, overenskomst». Dette greske ordet betyr imidlertid også «siste vilje og testament», og det er dessverre den siste betydning som ble valgt da Bibelen senere ble oversatt fra gresk til latin testamentum «siste vilje, testament; vitnesbyrd.

En annen pussighet er at karaoke kommer av japansk kara, som betyr «tom», og oke, som er en japansk forkortelse og forvrengning av engelsk orchestra – altså «tomt orkester» – og det er jo egentlig ingen dårlig beskrivelse. Eller at navnet på den vestindiske dansen calypso ikke kommer av den greske nymfen Calypso, men kanskje fra et vestafrikansk språk, og at det egentlige ordet på kreolsk er kaiso som betyr «kom igjen, fortsett», kanskje lånt fra et vestafrikansk språk. Og at sjakk matt, som mange tror kommer fra arabisk (*aššāh*) māt «(kongen er) død», er en feilaktig arabisk oversettelse fra persisk shah e mat, altså «kongen er forvirret».

– Men man må ikke være Magnus Carlsen for å vite at i sjakk skal man ikke drepe kongen! Og hvorfor skulle folk på Trinidad og Tobago ha noen nært forhold til gresk mytologi? Det var den engelske forfatteren Aldous Huxley som trolig hørte feil og kalte det calypso, opplyser de Caprona.

Et lite tips om Hemingway

Ordboken hans er ordnet etter tema, og symptomatisk nok har de Caprona plassert kapitlet om musikk og dans i bolken om «Hverdagen», og ikke i noen sidekategori for de spesielt interesserte. Der befinner også kapitlet om litteratur seg, og det er tydelig at litteratur er en hovedkomponent i hverdagen til 55-åringen. Hvert rom i leiligheten hans er proppfullt av reoler fra gulv til tak.

Blant hans skjønnlitterære favoritter finner vi Albert Cohen – fransk forfatter som er lite kjent i Norge – den franske dramatiker Eric-Emmanuel Schmitt

Norsk er et spennende språk, mener han, fordi det som andre germanske språk kan sette sammen ord til nye ord. Det er ikke like lett på f.eks fransk og italiensk.

(Herr Ibrahim og Koranens blomster; Oscar og den rosa damen), som er oppført på flere norske scener, italieneren Alessandro Baricco og brasilianeren Jorge Amado (Gabriela, nellik og kanel; Tereza Batista). Jugoslaven Ivo Andrić er en annen favoritt, han fikk Nobelprisen i 1961, men de Caprona er blitt fortalt at nå er han ikke likt av alle kroater. Andrić var nemlig en kroat fra Bosnia som trodde på Jugoslavia og gikk over til å skrive serbokroatisk med kyrilliske bokstaver slike serbere gjør.

Gleden over litteratur kommer fra barndomshjemmet. Han forteller en anekdote om sin mor, som hadde et vikariat på biblioteket til St. Görans sykehus i Stockholm i august 1954. Hun foreslo diktsamlinger for en belest eldre mann, Han takket nei og pekte på sitt hode og sa at han hadde alle diktene der inne. Men det viste seg å være en av De Aderton i det svenske akademiet: Einar Löfstedt, professor i retorikk og latin! Moren til Yann overtalte Löfstedt til å lese *The old man and the sea* av Hemingway som nylig hadde kommet ut. Og noen måneder senere fikk Hemingway Nobelprisen!

– Men man vet jo ikke om De Aderton hadde valgt Hemingway i 1954 uansett, sier de Caprona beskjedent på vegne av sin mor. ■

Svar på oppgaven side 54:

De norske ordene i setningen «Skred-deren tenkte at trøya passa fortreffelig, men kunden klagde og meinte at plagget var kort og tøyet simpelt og grovt» er og, at og var. «Tenkte» kommer fra gammeldansk, «trøya» går via lavtysk trolig tilbake til gammel-fransk, og «kort», passe og «simpel» tilbake til latin. De øvrige ordene har norsk lånt fra lavtysk.

Forlagene viktigere enn noen gang

Når alle kan publisere så mye de ønsker, hva skjer da med den litterære kvaliteten? Vi har spurt bibliotekene, forlagene og forfatterne.

TEKST: LILL-KARIN NYLAND
FRILANSJOURNALIST

Rett før jul ble de to e-bokaktørene ebok.no (eid av Schibsted) og digitalbok.no (eid av Cappelen Damm) lansert. Begge nettportalene fungerer som en bokhandel der man kan kjøpe og laste ned e-bøker, men også som en starthjelp for de som ønsker å bli forfattere selv. På få tastetrykk kan du gjøre ditt eget manus om til e-bok, og du er i praksis forfatter uten å gå veien om kresne forlagskonsulenter. Når manuset ditt er gjort om til passende filformat, gjøres det tilgjengelig for salg på nettet. Digitalbok.no tar 30 prosent av fortjenesten, resten går i din egen lomme.

Ingunn Lindborg.

Ingunn Lindborg i Cappelen Damm ble intervjuet av Aftenposten i november, og fortalte om flere henvendelser i samme øyeblikk som tje-nesten ble kjent.

– Responsen lover godt. Mange sitter med manus som er blitt refusert av forlag. Vi har fått kontakt med ganske mange som har lyst til å gi ut e-bøker selv, sa Lindborg.

Trenger motstand

Hvordan påvirker dagens publiseringsmuligheter mangfoldet og kvaliteten i litteraturen? En som har vært på begge sider av bordet, er forfatter og forlegger Vidar Kvalshaug. Han debuterte i 1996, på Aschehoug, med romanen *Ingen landevei til-*

Vidar Kvalshaug.

bake. Etter å ha gitt ut flere romaner, novellesamlinger og korthistorier, startet han forlag i fjor sommer. Kvalshaug forlag er et underforlag hos Juritzen forlag, men redaksjonelt uavhengig.

– Det var fint å debutere på Aschehoug. Men var jeg 25 i dag, og satt på et godt manus, ville jeg først og fremst sett etter en god redaktør. En som kommuniserer og bryr seg om din type litteratur, og som gir kvalifisert motstand. Så fikk kjendisfaktoren på høstens forlagsfester komme i annen rekke.

– *Hvorfor trenger vi fortsatt forlagene?*

– Et forlag gjør i alle fall ikke boken dårligere, og hjelper også til å få den spredt til bokhandlere, ut i bibliotekene. Privatpersoner har ikke en sjans i disse systemene. Jeg tror det er bare forlagsfolk som bryr seg om hvilken logo det er på en bok, men i forfattermiljøene gir ett forlag prestisje, et annet ikke.

Kvalshaug mener at selv om det er enklere enn noensinne å utgi noe, er det ikke enklere å bli forfatter.

– Alle kan publisere, men de færreste har noe som er verdt å publisere. Forlagene trengs faktisk mer enn noensinne, fordi de yter motstand. Men samtidig tror jeg at vi kommer til å se en bok av høy kvalitet som drar selvpublisering opp på et nytt nivå.

Lokal samling

Biblioteket i Tromsø var først i Troms med å tilby utlån av e-bøker. Biblioteksjef Paul Henrik Kielland demonstrerer hvor enkelt det er å laste ned en bok, og ikke minst hvor enkelt det er å levere den tilbake,

Paul Henrik Kielland.

uten å forholde seg til det å komme seg fysisk til et bibliotek.

– Jeg er stolt av e-boktjenesten vår, men jeg ser at vi må bli enda flinkere til å hjelpe folk med å komme i gang. Fordelen er jo blant annet at du

slipper å stå på venteliste for populære bøker.

På biblioteket finnes en egen lokalhistorisk samling, og Kielland føler et stort ansvar for lokal litteratur. Uavhengig av type og kvalitet.

– Vi kjøper inn all type lokal litteratur for å ha både til utlån og til samlingen, og har også et ansvar for fylkesbiblioteksamlinga.

Likevel, kvalitetsbegrepet er noe han og staben må forholde seg til hver dag. Det er flere som deltar i prosessen med å velge eller vrake, for et utvalg må gjøres skal budsjettene holde.

– Kvalitet er et vanskelig begrep å forholde seg til. Man kan si at det ligger et visst kvalitetsbegrep i at noe er populært, og for oss er brukernes ønsker det viktigste. Bibliotekene tar i større grad hensyn

til hva folk ønsker å lese nå, enn før i tiden. Vi forsøker å skaffe de bøkene som blir spurt om.

Kvalitetsansvar

Det betyr i praksis at en selvpublisert e-bok kan bli innkjøpt til biblioteket dersom brukerne etterspør den. Likevel, Kielland trekker frem de store forlagene som en viktig samarbeidspartner.

– Selv om man kanskje ikke kan garantere kvalitet i alt som kommer fra forlagene, vet de ansatte på bibliotekene hva de ulike forlagene står for, og hva man kan forvente. Som sagt, kvalitetsbegrepet er vanskelig. Men hos oss har vi for eksempel valgt bort barnelitteratur fra Walt Disney, til fordel for god, norsk barnelitteratur.

Kielland liker ikke at innkjøpsordningen kanskje blir kuttet på, fordi ordningen sikrer bibliotekene et bredt spekter av bøker.

– Ordningen sikrer bredde innen ulike forfattere og forlag. Bibliotekene har et formidlingsansvar vi kanskje ikke alltid tar helt alvorlig, kanskje burde vi ha markedsført mer det som kommer fra for eksempel Kulturfondet. Samtidig er spørsmålet «hva er bra» en subjektiv opplevelse. Kommer det en bok som får 100 på venteliste, ja vel så kjøper vi fem eksemplarer til. Det betyr fem andre bøker vi ikke kan kjøpe så mange av.

– *Er det da positivt at flere kan bli forfattere?*

– Det er fantastisk at det nå er så lett å lage bøker. Å for eksempel kunne gi ut 300 eksemplarer av ei diktbok om sin egen bygd, er ypperlig. Og helt klart positivt for mangfoldet av bøker i Norge.

Skjerpende

Flere forlag og flere muligheter for selvpublisering gir altså et stort mangfold. Til slutt er det opp til leserne å velge litteratur til sengekanten, enten det er på lesebrett eller mellom to permer. Men også de store forlagene må tilpasse seg endringer i måten litteraturen blir gjort tilgjengelig på. Forlagsdirektør i Aschehoug litteratur, Kari J. Spjeldnæs, sier til Bok og Bibliotek at flere forlag betyr at også de store må bli mer skjerpet.

– Mange forlag, både store og små, er med på å sikre høy kvalitet og stor bredde. Det er positivt at flere mindre forlag har

Kari J. Spjeldnæs.

kommet til og markert seg tydelig de siste årene. For oss i Aschehoug betyr det at vi må sørge for å gjøre en best mulig jobb for våre forfattere og deres bøker.

– *Hva tror du selvpublikeringsmulighetene på*

nett har å si for kvalitet og mangfold?

– På litt sikt tror jeg det vil bety at enda flere tekster blir mulig å kjøpe/laste ned, og når mengden av tilgjengelige titler øker, blir betydningen av godt forlagsarbeid enda viktigere: Forfattere trenger gode redaktører for å skape de beste bøkene. Bøkene trenger gode formidlere og markedsførere for å nå fram til leserne.

– Kan de store forlagene «gå glipp» av bestselgere fordi forfatteren velger å gi ut selv, eller på et lite forlag?

– Vi har ingen garanti for at det ikke vil skje. Vår oppgave er å gjøre vår jobb så godt vi kan og sørge for at forfatterne opplever betydningen av vårt arbeid.

Veiledning

Mange forfattere opplever å få avslag fra et eller flere forlag, og mange manus blir aldri gitt ut. Samtidig vet vi at store forfattere har opplevd avslag før de kom til et mindre forlag, et eksempel her er J.K. Rowling som fikk mange avslag før noen ville gi ut bøkene om Harry Potter.

J.K. Rowling.

Spjeldnæs mener likevel at skribenter må trosse angsten for avslag og fortsette å sende inn manus til forlagene.

– De aller fleste forfattere trenger god redaksjonell veiledning, her har de store forlagene mye å bidra med. Mange bøker vil også bli mer synlige og nå lenger ut, fordi det er en del av listen på et stort forlag.

– *Også lokallitteratur og interessen for denne er økende. Det bekreftes bl.a. av bi-*

blioteker. Har Aschehoug tanker omkring det å gi ut lokallitteratur, når dette jo kan selge bedre enn f.eks. ei debutantbok av en lite kjent forfatter?

– Det er ingen ny tanke i Aschehoug å utgi lokal litteratur, og vi gjør det også fra tid til annen. Men vi kan ikke utgi bøker bare fordi de er lokale, det vil ofte utgivere med tilknytning til det samme lokalmiljøet som boken omhandler, lykkes bedre med enn det vi som et stort forlag kan gjøre.

Berikelse

Tilbake til forlegger Vidar Kvalshaug, som for tiden deltar heftig i debatten om kutt i innkjøpsordningene, og som er opptatt av den tette kontakten mellom redaktør og forfatter. Selv om han mener forlagene er viktigere enn noensinne, ser han få ulemper med selvpublikering.

– Fellen er at selvpublikering kan virke mot sin hensikt. En dårlig bok kan ødelegge mer enn man ønsker. Sørg for å hyre gode språkvaskere og folk som går nøye og kritisk gjennom alt. Det finnes gode frilansere med kapasitet og peiling.

– *På hvilken måte påvirker bølgen av småforlag det litterære bildet?*

– Som en berikelse. Flamme Forlag, for eksempel, er kompromissløs og utgir i all hovedsak høy kvalitet. Små forlag er også et korrektiv til større forlag. Vi må jobbe annerledes og smartere og er nødt til å ivareta forfattere på en bedre måte. ■

I 2012 solgte medlemmene av Den norske Forleggerforening mer enn 19 millioner papirbaserte bøker til allmennmarkedet. Det er historisk høyt. Samtidig falt gjennomsnittsprisen per solgte bok med 3 prosent, noe som også førte til at inntektene falt. Nedgangen gjelder særlig sakprosa og skjønnlitteratur for voksne. Antall titler som nå er tilgjengelig som E-bok er nær tredoblet fra 2011, til mer enn 3500. Markedet for skolebøker er stabilt. Salget av fagbøker til høyere undervisning og profesjonsmarkedet har gått opp. En vesentlig del av den organiserte importen gjelder fagbokmarkedet.

Hat trick på Åråsen

I forkant av årets første hjemmekamp arrangerte Lillestrøm og Foreningen !les en seanse med fotball og litteratur. Målet er å øke leselysten blant barn og unge og synliggjøre lesende forbilder fra toppfotballen.

Foreningen !les er en ideell organisasjon som jobber for å øke engasjementet for lesing og nysgjerrigheten til litteratur, spesielt blant barn og unge. I prosjektet «Hat trick» flytter foreningen litteratur og formidling ut på

fotballarenaen for å inspirere unge fotballspillere til mer lesing. Samtidig jobbes det med å fremheve lesende forbilder fra Tippeligaen og Toppserien.

I forbindelse med Lillestrøms hjemmekamp mot Sandnes Ulf søndag 6. april, ble

et gutte- og jentelag fra klubbens ungdomsavdeling invitert til et litterært møte med toppspillerne Mari Knudsen og Erik Nevdal Mjelde, bibliotekar Ragnhild Malfang fra Skedsmo bibliotek og forfatter og tidligere proffspiller Arild Stavrum.

– For oss er det viktig å møte potensielle lesere på ulike arenaer for å inspirere til mer lesing. Ved å koble litteratur og formidling til fotballbanen og synliggjøre lesende rollemodeller, kan vi øke leselysten blant barn og unge og endre stereotype oppfatninger av leseren, sier prosjektleder i Foreningen !les, Ole Ivar Burås Storø.

– Lillestrøm er en inkluderende klubb med tydelige visjoner som passer godt med prosjektets tanker og ideer. Vi er derfor glade for at vi fikk anledning til å presentere «Hat trick» og møte fotballglade gutter og jenter på Åråsen stadion i forbindelse med klubbens første hjemmekamp, legger han til.

Avslappende å lese

Foreningen !les har filmet en rekke toppspillere som snakker om sitt forhold til lesing, deriblant Mari Knudsen fra LSK

Kvinner og tidligere Lillestrøm-spiller, Thorstein Helstad. Søndag fikk spillerne, som de første i Norge, se smakebiter fra disse filmene. I tillegg fikk de møte Knudsen og Nevdal Mjelde.

– Jeg har alltid vært glad i å lese og bruker lesing aktivt for å koble av fra fotballen. Som fotballspiller har man en del dødtid og det er mye reising. Da er det fint å lese bøker, sa Knudsen.

Nevdal Mjelde bruker også lesing som et avkoblingsmiddel.

– Alle har forskjellige måter å koble ut fotballen eller forberede seg til kamper på. For min del er det å lese i en bok avslappende. Ole Einar Bjørndalen gjør også det og man må lære av de beste, sa han.

Lokale møter mellom bibliotek og klubb

Ungdomslagene fikk hver sin bokbag fra Foreningen !les med et bredt utvalg av litteratur. Bagene skal fungere som en start på et garderobebibliotek for de unge spillerne.

– Vår erfaring er at terskelen for å lese senkes når bøker gjøres tilgjengelig, og at lysten til å lese økes ved at bøkene blir presentert på en spennende måte. Derfor er en viktig del av «Hat trick» å legge til rette for lokale møter mellom bibliotek og klubber, sier Storø.

Til stede på Åråsen var bibliotekar Ragnhild Malfang ved Skedsmo bibliotek for å presentere et utvalg av bøker for spillerne.

– Det er mange likheter mellom fotball og bøker. Jeg tror du kan finne mye av den samme inspirasjonen i lesingen som i fotballen, innledet Malfang før hun snakket om følgende fire bøker:

Spille død av Tim Bowler, *Mirakel* av R.J. Palacio, *Glassbarna* av Kristina Ohlsson og *Gangsterbestemor* av David Walliams.

Magisk god

Arild Stavrum har en lang karriere bak seg som spiller på toppnivå i klubber som Brann, Molde, Stabæk, Helsingborg, Aberdeen og Besiktas. Han har også vært trener for Bærum, Molde og Skeid.

– Jeg likte å spille på Åråsen da jeg var aktiv. Jeg skåret stort sett da jeg spilte her og det er alltid bra stemning på stadion. Supporterne er blant de beste i Norge, sa

Stavrum innledningsvis.

På Åråsen denne gangen snakket han imidlertid om sin første ungdomsbok, «Maradonas magi».

– Jeg ville skrive om fotball, men uten at det skulle være en fagbok, sa Stavrum og fortalte de unge spillerne hvordan han hentet inspirasjon til bokens hovedkarakterer:

– Jeg trengte en helt og en skurk. Helten er inspirert av min store helt, Diego Armando Maradona, mens skurken har utgangspunkt i den tidligere italienske forsvarsspilleren Claudio Gentile.

Spillerne kjente til Maradona, men hadde ikke hørt om Gentile.

– Gentile var en stygg og vond spiller som hele tiden var ute etter Maradona når de møttes, sa Stavrum.

Forfatteren viste videre frem to identiske skåringer av argentinerne Maradona og Messi. Førstnevnte i landskamp mot England under VM i 1986, sistnevnte i seriekamp for Barcelona mot Getaffe i 2007.

– 21 år senere gjør Messi akkurat det samme som Maradona gjorde. Målene er helt like. Se hvor de mottar ballen og hvordan de drar seg forbi motstanderne. Begge fører ballen med yttersiden av venstrefoten, går inn i banen og drar en pasningsfinte inn mellom back og midtstopper. Så runder de keeper, skårer, snubler på samme sted og jubler på samme måte. Her må det ligge et eller annet bak, sa Stavrum og røpet at hans tanke er at det finnes en magi for å bli like god som Maradonna og Messi:

– Det var utgangspunktet mitt da jeg begynte å skrive denne boken. Det kommer to bøker til i denne serien.

Etter seansen ble alle invitert til å se Lillestrøm mot Sandnes Ulf.

– Det var trivelig å være på Åråsen å få kombinere to av de fineste tingene som finnes, nemlig fotball og litteratur. Med en klar hjemmeseier kan vi ikke si annet enn at det ble en meget vellykket dag, sier Storø. ■

Les mer om «Hat trick» her:

<http://foreningenles.no/fotball/om-hat-trick/hat-trick-litteratur-formidling-og-fotball>

Ambassadører. Litterært møte med toppspillerne Mari Knudsen fra LSK Kvinner og Erik Nevdal Mjelde fra Lillestrøm. (Foto: Vibeke Røgler/Foreningen !les)

Belønner gode prestasjoner med ny bok

Hanwen (21) ble belønnet med nye bøker når hun gjorde det bra på skolen. I dag er hun en ivrig leser og studerer ved et av de beste universitetene i USA.

TEKST: TERESE TORGERSEN; FOTO: PRIVAT

Skal hun bestemme selv foretrekker Hanwen å lese moderne litteratur og hun innrømmer at hun ofte leser samme bok flere ganger.

Annehver måned tok Shaoyan Li med seg datteren til den lokale bokhandelen. Noen ganger fikk Hanwen tildelt en klassisk roman, mens andre ganger fikk hun velge selv. Bokbelønningen motiverte henne ikke bare til å lese bøker, men den forbedret også hennes skrive og forteller ferdigheter. Som igjen pushet henne i retning av hennes fremtidige yrke som filmskaper. Hun ønsker å fortelle historier gjennom film.

– Da jeg var liten syntes jeg det var kult å bli belønnet med bøker. Jeg følte meg mer sofistikert enn andre barn som fikk leker. Jeg tror mamma sitt mål var å lære meg å ikke bli en så materiell person, men hun er ikke den eneste i familien min som oppfordret meg til å lese, sier Hanwen Lei.

Et felles ønske

Interessen for historier kom tidlig. Før hun lærte å lese ble hun fortalt tradisjonelle

kinesiske historier av bestefaren. Både Hanwen og moren Shaoyan var enig om at det ikke var nok å bare lytte til historier, men at det var nødvendig for henne å lese selv. Sammen kom de på ideen om bokbelønningssystemet, men for at det skulle fungere var det nødvendig at bokinteressen var der, forteller moren. Bokbelønningen gikk ut på at hver gang Hanwen gjorde det bra på skolen fikk hun enten tildelt en bok eller hun fikk velge en selv.

– Det å belønne henne med bøker var ikke bare mitt forslag, men et felles ønske vi hadde. Hadde Hanwen ikke vært interessert i bøker så ville hun ikke oppfattet det som en belønning. Jeg ønsket å guide henne i retning av god litteratur og gi henne gode lesevaner som kunne hjelpe henne senere i livet. Bøker gir oss kunnskap og informasjon som vi ikke får andre steder. Fra historie til religion, til det å forstå andre kulturer og mennesker, sier Shaoyan.

Åse Marie Ommundsen og Shaoyan er enig at dersom bøker skal føles som en belønning er det viktig at det er bøker barnet selv har lyst til å lese.

Ommundsen håper at flere foreldre begynner å lese for barna sine fra de er små for å gi dem den gode leseopplevelsen. Selv begynte hun å lese for barna sine da de var 6 måneder gamle.

– Det kan være lurt å få tips fra dyktige bibliotekarer eller andre formidlere av litteratur når vi skal velge bøker til barna. Kanskje kan man ta barna med til bokhandelen eller biblioteket for å se hvilke bøker de er interessert i. Jeg tror også det kan være bra for barna å velge ut noen bøker selv, men kanskje innen for et viss spenn. Foreldre kan for eksempel finne frem til fem gode bøker som barna kan vel-

ge fra, sier Ommundsen, barnelitteraturforsker og førsteamanuensis ved Institutt for lærerutdanning og internasjonale studier ved Høgskolen i Oslo og Akershus.

– *Hva tenker du om det å belønne barn med bøker istedenfor penger eller leker?*

– Det å belønne med penger eller leker kan gi motsatt effekt og ødelegge den indre motivasjonen til å gjøre det bra. Da er det bedre med bøker som barn har lyst til å lese og oppfattes som noe positivt, sier Ommundsen.

Bøkene Hanwen ble belønnet med var fra ulike sjangre og med vekslende kvalitet for å lære henne forskjellen på god og dårlig litteratur. I begynnelsen foretrakk

hun de dårlige bøkene, som for henne var underholdende. Men etter hvert som hun leste flere bøker lærte hun å skille bøkene fra hverandre og begynte å lese deretter.

– Mamma oppfordret meg til å lese klassiske bøker som Shakespeare og Jane Austen, men når jeg valgte bøker selv plukket jeg ofte ut mer moderne og samfunnskritiske bøker. Det ga ikke bare god trening i å bygge opp mine egne meninger og tanker om bøker, men lærte meg også om andre mennesker og kulturer, sier Hanwen.

– Jeg ga henne mange forskjellige bøker fra ulike sjangre og tekster. I begynnelsen var det mest klassisk litteratur, senere fikk hun et større spekter av bøker, men i hovedsak var det kinesisk litteratur. Når hun ble eldre begynte hun å velge bøker selv, sier Shaoyan.

Det er lett å tro at barn i Norge har mange bøker, men slik er det ikke. Ommundsen forteller at det er overraskende

mange femte og sjette klassinger som får sin første bok under leselyst aksjonen. Hvert år gjennomføres aksjonen i hele Norge, der skoleelevene får en bok i gave av bokhandelen.

– Det kan sikkert være en god idé å prøve bok-belønningssystemet. Barna synes det er veldig stas å få sin egen bok, særlig når det er bøker de liker og interesserer seg for, sier bokeksperten.

God litteratur

Ifølge bokeksperten handler det ikke bare om å lese, men hva man leser. Mange barn velger bøker ut i fra farge på omslaget, teksttype eller bilder inne i boken. Ommundsen oppfordrer derfor foreldre til å veilede barna til å finne frem til den gode litteraturen.

– God litteratur er litteratur som gir noe ekstra, som vi husker etter at vi har lest den og som forandrer oss på en eller annen måte. Det er mye dårlig litteratur på markedet for både voksne og barn. Jeg tror ikke det er skadelig å lese dårlig litteratur, men trolig uteblir den store leseropplevelsen, sier Ommundsen.

Misliker bøker

Det er stor sammenheng mellom foreldre sitt syn på bøker og barnas. Hvis foreldrene leser, har de større sjanse for å få barn som leser og motsatt. Hanwen har stor forståelse for at noen har problemer med å finne tid og motivasjon til å lese en bok.

– Ord er ikke så levende som bilder. Det er for mange forstyrrelser som gjør det vanskelig å sette seg ned og nyte en god bok. Ikke alle liker å lese Romeo og Julie som 8-åring, sier Hanwen.

Ommundsen tror at grunnen til at mange barn ikke liker å lese er fordi de ikke har opplevd den gode leseopplevelsen som er nødvendig for å bli en lesehest.

– Det er mulig å skape leselyst blant barn. Man bør begynne å lese for dem allerede som babyer. Da kan de se på bilder og for eksempel kjenne igjen ansikter, og det er ikke alt de trenger å forstå for at det skal bli en positiv opplevelse. Det er veldig viktig å lese for barna, men dessverre er det mange som ikke gjør det, sier Ommundsen. ■

Frokost i det grønne

Mannen som drev sine hester for plogen stanset med vidåpne nesebor.
Hjemsøkt av nåtid og nærhet kjente han muld under fotsålen.
Slått av det uforutsette fornemmet han bregnenes krydderduft.
Det var den sommeren dagen ble dag hver time på dagen.

Forynget av fuglenes lek ble de eldgamle grånenede frukttrær
omgitt av solurets skygge og mennesketankens uvanlige krumspring.
Skjønt kvinnene hadde bestemt å gjøre ting de var vant til
lå det en tung-og-lett blå melodi av forandring i luften.

Hun som satt bundet til trammen i solskinnet utenfor huset
rødmet og følte seg plutselig naken med stikkelsbærsaksen i hånden.
Tankene kommer på vidvanke uten påviselig grunn eller årsak. (Hva vet vi
om tegnets tilsynekomst. Strofer med vinden eller åkrenes søtviderbalsam.)

Men hun som står lenket til brønnen med brønnrepet i sine hender
ser i sitt brønnspeil en hvitskimlet sommersky jage forbi.
Grepene løsner. Trebutten dunker i dypet. Hun kaster med nakken
som hun synger en freidig chanson om sin sommers blussende rosenkvist.

Mannen i vingården løfter sitt hode. Han står med en gulltråd i hånden.
Midt i sitt liv i sin vingård av sortnede solbær og ripsrøde rips.
Han svinger med tråden. Han ransaker gresset. Han lytter i luften
som om han ønsker at noen ønsket å rope hans navn langt borte fra.

Men det roper ikke. Det synger. I hånden som kan gripe. I gresset. Under foten.
For det er den sommeren intet er trøst eller anger og syt eller sukk
men levende tilvær av blå luft grønt gress og usynlige dragninger.
Den dagen ble måltidet forberedt. Brødet og saltet. Frukten og vinen.

[Andersen 1985:171]

Frokost i det grønne, av Edouard Manet (1832-1883)

AV STEFAN ANDREAS STURE,
LÆRER OG LYRIKKENTUSIAST

Astrid Hjertenæs Andersen (1915-1985) debuterte i 1945 med *Ville traner*, og ga i alt ut ti diktbøker, siste var *De tyve landskaper* i 1980. Hun ga også ut tre prosabøker i perioden 1967 til 1973. I mange av diktene sine forholdt hun seg svært aktivt til kunstverk, både skulpturer og malerier. Dette kan kanskje ha sammenheng med at hun var gift med bildekunstneren Snorre Andersen. Dikt til og om kunstverk finner vi gjennom hele forfatterskapet. I 1964 kom diktboka *Frokost i det grønne* – med samme tittel som Edouard Manets berømte maleri, fra hvilken vi skal lese titteldiktet.

Dikt, og andre tekster, som beskriver kunstverk, kalles ekfraser. Ekfrasen har en lang historie, både i litteraturhistorien og i litteraturteorien. Som det meste i vår vestlige kultur, kan den spores tilbake til de gamle grekerne. Den lange historien gjør det alt for omfattende å gå grundig til verks for å forklare hva en ekfrase er. Men en vanlig definisjon er 'verbal representasjon av en visuell representasjon' (se Heffernan 2004:3). Det vi ser i Hjertenæs Andersens forfatterskap, er altså dikt med helt klare forelegg i den visuelle, representasjonelle kunsten, det vil i denne sammenhengen si malerier.

Edouard Manets maleri *Le déjeuner sur l'herbe*, eller *Frokost i det grønne*, som vi kjenner det som, viser noe vi kan anta er en piknik. I forgrunnen ser vi to fullt påkleddede menn sitte sammen med en naken kvinne, de sitter i gresset i en skog eller en park. Ved siden

av seg har de en piknikkurv og kvinnens klær. Bak i bildet ser vi en kvinne som vasser i elven, kun kledd i underkjolen. Ved elvebredden ligger det en robåt.

Det er et svært kjent maleri, som de fleste vil ha sett. Kanskje uten å tenke så mye over det, men i sin samtid (1863) ble det sett som provoserende, og ikke bare fordi det inneholder en naken kvinne. Provokasjonen lå mer i at motivet, kanskje særlig den nakne kvinnen, virker umotivert. Maleriet er et manifest for både kunstnerens frihet og kunstnerisk frihet, det er kun estetiske regler som gjelder. Da kan kunstneren fritt forene de elementene han måtte ønske (se Janson 1987:620f). *Frokost i det grønne* (maleriet) er altså estetisk motivert og hevder å ikke ha en videre eller dypere mening.

Det første vi legger merke til, er hvor lite vi faktisk kan finne igjen fra bildeforelegget i diktet. Til gjengjeld er veldig mye lagt til. Ser vi bort fra beskrivelser som «sommer», «solskinnet» og lignende generaliteter – som selvsagt passer på maleriet, så er det ikke før i siste strofe, til og med siste vers, at man kan si at bildet blir direkte referert. Det meste som blir beskrevet i diktet foregår forut for scenen i Manets bilde, eller det foregår utenfor «bildeammen» eller lerretet. Handlingen i diktet er plassert utenfor lerretet, både rom og tid. I motsetning til Hjertenæs Andersens dikt, så er ikke Manets bilde opptatt av det som skjer utenfor lerretet. Det er ikke bare et «fastfrosset øyeblikk», men en konstruksjon som til tross for sin realisme ikke forsøker å gjengi virkeligheten. Verden utenfor er uten interesse.

Dermed er ikke lerretet et vindu til verden, men en skjerm dekket med fargeflekker. Hans malerier er løftet ut av hverdagslige opplevelser og de tilhører heller ikke allegorien. Det er dermed ikke et fastfrosset øyeblikk i en historie vi ser i hans bilde. Derfor blir det heller ikke samme historie som Astrid Hjertenæs Andersen dikter videre på. Hun forteller ikke i sitt dikt det som Manet måtte overlate til fantasien, hun dikter ut ifra sin egen fantasi. ■

Andersen, A.H. (1985) *Samlede dikt*. Aschehoug, Oslo.

Janson, H.W. (1987) *History of Art*. Thames & Hudson Ltd.

1964 – Kriticarprisen for *Frokost i det grønne*

1976 – Riksmålsforbundets litteraturpris

1984 – Doblougprisen

1984 – Det Norske Akademis Pris til minne om Thorleif Dahl

Moderne bibliotek kan lære av antikken

Nordisk Tidsskrift for Informationsvidenskab og Kulturformidling, som blir utgitt av Det informationsvidenskabelige Akademi ved Københavns Universitet (IVA) setter i sitt siste nummer søkelyset på hvordan bibliotek ble innrettet i antikken. En av konklusjonene kan være at en mulig praksisrettet strategi de kommende årene, kan være å arbeide eksplisitt mot «det sosiale biblioteket».

Nyere forskning viser nemlig at fortidens bibliotekbygninger mer tok sikte på å være møtesteder enn en arkitektonisk ramme rundt samlinger av litteratur. For øvrig har hver eneste generasjon siden 1800-tallet og fram til i dag ifølge tidsskriftet hatt behov for å forsvare boken, eller i det minste å peke på bokens framtidsutsikter.

Nummeret peker også, ifølge IVA, på viktigheten av at forskningen hele tiden også gransker seg selv og ser kritisk på etablerte teorier. ■

IVA med i nytt bokpanel

IVA, Det informationsvidenskabelige Akademi ved Københavns Universitet, skal være med i et nytt utvalg som skal følge ikke minst den digitale utviklingen på det danske bokmarkedet. Det er det danske kulturdepartementet som står bak utvalget, som får fire år på seg til å samle statistikk på bokområdet og følge kvalitetslitteraturens situasjon.

Adjunkt Gitte Balling, som er IVAs deltaker, sier til institusjonens hjemmeside at det interessante ved det nye panelet er at det blir avsatt en halv million danske kroner i året til kulturpolitisk utvikling og informasjon. Dermed blir det også mulig å samle inn ny viten og dermed også å bringe nye synspunkter inn i debatten. Det blir heller ikke noen medlemmer fra bransjeorganisasjonene med i det nye utvalget, da disse blir plassert i en egen følgegruppe. ■

Svenskene vil drøfte infrastruktur for forskningsinformasjon

Kungliga Biblioteket i Stockholm planlegger til høsten, sammen med det svenske Vetenskapsrådet, en heldagskonferanse om infrastruktur for forskningsinformasjon. Konferansen skal blant annet drøfte en nasjonal svensk samordning av rammerket for slik informasjon, samt hvilke standarder som kan komme til å gjelde.

På programmet står også hvilke krav som må stilles til undervisningsinstitusjonene, samt fri tilgjengelighet til forskningspublikasjoner. Det samme gjelder hvilken rolle slike publikasjoner kan spille når det gjelder vurderinger av forskning, og om data i SwePub kan brukes for bibliometri. Et nøyaktig program vil bli utarbeidet senere, men selve seminardagen er 21. oktober. ■

Bibliotekene hjelper digitaliseringen i gang

Vel 9 prosent eller noe under en halv million danske innbyggere fikk i fjor hjelp fra det lokale biblioteket til bruk av digitale tjenester som offentlig service eller andre selvbetjeningsløsninger. Det viser en ny, representativ undersøkelse som er gjort av Epinion og Moos-Bjerre Analyse for Danmarks Biblioteksforening.

Tallet er en halvering i forhold til året før, og viser ifølge

foreningen at bibliotekenes innsats for å hjelpe folk i gang med de mange offentlige tjenestene virker.

Undersøkelsen viser også, noe overraskende, at det ikke er noen særlig stor forskjell på aldersgruppene. Mens det tidligere var en overvekt av mennesker i de øvre aldersgruppene, viser det seg nå at behovet for hjelp er omtrent like stort i alle aldersgrupper, skriver biblioteksforeningen. ■

Alt om første verdenskrig samlet på en nettside

For første gang er nesten alt tilgjengelig materiale om første verdenskrig samlet på en enkelt nettside, nemlig www.europeana1914-1918.eu, som gir både forskere, lærere, journalister, studenter og alle andre interesserte mulighet for å gå rett på kildene. Det hele er organisert av Europeana, den europeiske kulturarvsportalen, og omfatter mer enn 400.000 bøker, trykksaker, dokumenter og bilder, samt mer enn 660 timer digitalisert film.

Siden inneholder dessuten en ny, flerspråklig e-læringsportal, utviklet av British Library. British Library har også laget en trailerfilm om prosjektet, melder Det Kongelige Bibliotek i København. ■

Susan Law Cain / Shutterstock.com

Bli inspirert!

BOK OG BIBLIOTEK

ET FAGBLAD OM BIBLIOTEKSEKTOREN – Nr. 3/2014

Fra Sundbyberg bibliotek i bibliotek-PR ´ens spede begynnelse.

«Public relations»

Etter hva det svenske "Biblioteksbladet" opplyser er det nylig satt i gang et interessant eksperiment ved Sundbybergs stadsbibliotek. Fra begynnelsen av 1954 har dette biblioteket hatt en særskilt "bokkonsulent" som har til oppgave å ivareta bibliotekets "public relations".

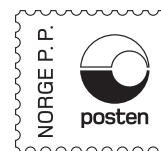
Bokkonsulenten skal lage propaganda for lesning og bøker gjennom utstillinger og sammenkomster, ved å snakke om bøker på foreningsmøter, ved å arrangere forfatteraftener og litteraturdiskusjoner m.m. Propagandaen skal ikke bare gjelde den lånte boken, men like meget den kjøpte. Det er ganske enkelt en propaganda for lesning. Den skjer i samarbeid med bokhandlerne og med byens mange folkeopplysningsorganisa-

sjoner. Virksomheten finansieres ved bevilgninger fra byen og fra fondet for spesielle tiltak til fremme av bibliotekvesenet.

Det er ennå for tidlig å si noe om resultatet. Man bør nok ikke stille alt for store forventninger om umiddelbare fremgang, sier det svenske tidsskrift, men man må ha rett til å håpe på resultater på lengre sikt.

Det er ikke tvil om at en slik virksomhet som denne tren- ges, og at det er en biblioteksak. En skulle ønske at lignende forsøk ville bli gjort i andre byer med livlig folkeopplysnings- virksomhet. De penger det koster, er sikkert vel anvendte pen- ger, slutter det svenske blad.

- Arne Kildal, redaktør

Returadresse: Bok og Bibliotek
DB Partner AS, Postboks 163,
1319 Bekkestua

RENT

Nyhet!

eBokBib er her i versjon 2, den beste versjonen til nå.

Nye funksjoner i versjon 2 er blant annet:

- Samme lån kan nytes på flere enheter
- Dynamiske anbefalinger fra dine egne formidlingsbibliotekarer
- Meldinger gis direkte på enhet
- Digital nettformidling med lenker til titler i eBokBib
- For alle lån vises navnet til biblioteket som yter lånet
- Smaksprøver før utlån

Videreutviklingen av eBokBib fortsetter med uforminsket styrke. Lånernes og bibliotekenes ønsker og behov peker ut retningen for videreutviklingen.

Er det noe du savner i eBokBib? Gi oss tilbakemeldinger, og vær med på å gjøre eBokBib enda bedre.

eBokBib er utviklet av **Bibliotek-Systemer As.** bibsyst.no – firmapost@bibsyst.no

